Partidul Comunist Român s-a dovedit forța politică cea mai înaintată în conducerea luptei pentru cucerirea drepturilor și libertăților democratice ale celor ce muncesc, pentru apărarea intereselor naționale și dezvoltarea liberă și independentă a patriei.

NICOLAE CEAUȘESCU

magazin istoric

ANUL XV Nr. 5 (170) MAI 1981

ALEXANDRU CEL BUN
IOAN VODA
HASCIUL
IOPETRU
1577
1568
1572
LAPUSNEANU
1582 91
SCHIOPUL
1572
1582 91
TURCESTE
1579
1587
1591
1595
TIRANUL
1583
PCERU
1595
1595
STEFAN
RAZVAN
1606
1607
SIMION
MOVILA
1595
IEREMIA
1607
1618
1632
1654

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XV

Nr. 5 (170)

mai 1981

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

SUMAR

PARTIDUL COMUNIST ROMÂN 1921-1981

• **Preşedintele Nicolae Ceauşescu — strălucit gînditor şi făuritor de istorie:**
Mircea Muşat **2**

• **Socialismul — un ideal devenit realitate:**
Cristian Popişteanu, Gheorghe Surpat **5**

• **Stegar al luptei pentru apărarea independenţei naţionale şi integrităţii teritoriale a României:**
Ilie Ceauşescu **11**

Panteonul român:
Iosif Vulcan **17**

1877. O victorie impunătoare. Pagini inedite din jurnalul unui ofiţer norvegian:
Valeriu Avram **20**

1862. România îşi afirmă demnitatea naţională:
Marta Anineanu **23**

Istorici străini despre istoria românilor:
Valeriu Buduru **27**

Cetăţile dacice din Crişana:
Sever Dumitraşcu **31**

1943-1944. Pe cerul de deasupra Cernigovului:
S.I. Rudenko **34**

Dacă Napoleon ar fi fost la Arnhem...:
James M. Gavin **38**

„O viaţă atît de îndelungată":
Jules Moch **42**

Operaţia „Peşte" (IV):
Eugen Preda, Alfred Draper **48**

Drumul porumbului:
Fernand Braudel **54**

• **Cărţi sosite la redacţie... 30** • **Poşta** Magazin istoric... **62**

COPERTELE NOASTRE

①④ Glorioasa şi eroica istorie a Partidului Comunist Român reprezintă o nesecată sursă de inspiraţie pentru oamenii de artă. Picturi de Gina Hagiu şi Anastase Anastasiu (**Socialismul — un ideal devenit realitate,** p. 5)

②③ Chipurile sculptate în piatră a 48 voievozi ai ţărilor române. Publicăm în continuare (vezi *Magazin istoric*, nr. 4/1981), imagini de la expoziţia realizată de pictorul şi sculptorul Simeon Tatu, vernisată în cadrul Festivalului naţional „Cîntarea României"

PREȘEDINTELE NICOLAE CEAUȘESCU — STRĂLUCIT GÎNDITOR ȘI FĂURITOR DE ISTORIE

Conf. univ. MIRCEA MUȘAT,
doctor în istorie

Istoria — această carte de căpătîi a fiecărei națiii, cum o definea marele istoric și revoluționar Nicolae Bălcescu — a ocupat dintotdeauna un loc aparte în gîndirea și acțiunea, în simțirea și fapta poporului român. Poporul nostru și-a deslușit sensul devenirii istorice, și-a fundamentat drepturile lui în vatra strămoșească, și-a apărat și dezvoltat comorile culturii materiale și spirituale. Pentru slujirea istoriei, pentru apărarea drepturilor imprescriptibile afirmate de ea, marii cărturari ai neamului au trudit cu mintea, inima și pana, s-au jertfit marii conducători de țară și de oști, au luptat cu eroism masele populare, toate forțele de bază ale națiunii române.

În succesiunea veacurilor și mileniilor, istoria a gravat tradiția, a fundamentat prezentul și a prospectat viitorul. Într-o asemenea continuitate neîntreruptă, istoria a dat țării, la vremuri noi, oameni noi, oamenii epocii lor, care se contopesc cu marile momente ale istoriei naționale și, în același timp, personifică lupta maselor largi populare, a poporului, adevăratul făuritor de istorie. În această galerie a marilor conducători de țară — înțelepciunea de milenii, îmbogățită prin experiența secolelor de luptă pentru păstrarea ființei naționale și a gliei străbune, conferind poporului român capacitatea de a-și alege omul de glorie la vreme de glorie —, se înfățișează astăzi, la a 60-a aniversare a P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu, făuritor de istorie, omul a cărui viață se contopește întru totul cu istoria din ultimele decenii a clasei muncitoare și a poporului român, cu viitorul României.

Activitatea teoretică și practică pe care o desfășoară secretarul general al P.C.R., președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în vastul program al prezentului și viitorului patriei noastre, încorporează și magistrala contribuție pe care o aduce dezvoltării științei istorice românești. Ctitor de istorie națională, prodigioasă personalitate a lumii contemporane, președintele Nicolae Ceaușescu s-a impus și se impune și ca interpret magistral al valorilor fundamentale ale istoriei. Nu există moment definitoriu al istoriei noastre naționale asupra căruia secretarul general al partidului să nu-și fi spus cuvîntul realist, cugetat și autorizat. Cu cutezanța gîndirii sale științifice, profund revoluționare, asupra evoluției societății omenești, cu spiritul său creator în pătrunderea celor mai complexe probleme ale evoluției istorice a poporului român, cu viziunea sa asupra cursului legităților istorice fundamentate pe materialismul dialectic și istoric, tovarășul Nicolae Ceaușescu s-a oprit asupra istoriei noastre naționale, i-a deslușit permanențele, i-a studiat drepturile, i-a detașat și i-a valorificat marile sensuri, relief nd noi dimensiuni în relația dialectică de nedespărțit: trecut-prezent-viitor. „Cunoscînd istoria glorioasă a poporului nostru și sacrificiile înaintașilor noștri, strădaniile lor în perfecționarea creației materiale și spirituale — sublinia președintele Nicolae Ceaușescu —, învățăm să prețuim și să iubim mai mult, mai profund cuceririle prezentului, să facem totul pentru a le dezvolta, pentru a făuri istoria nouă a patriei noastre, istoria socialismului".

Îndemnul de a scrie istoria așa cum a fost ea, nu după dorințele subiective ale oamenilor, nu după nevoi politice de moment, constituie o călăuză care a făcut și va face din istorie o știință cu adevărat revoluționară, care are nu numai o menire educativă, instructivă, culturală, ci o forță a conștiinței istorice a națiunii noastre socialiste, înarmînd-o în drumul ei spre viitorul comunist spre care o conduce Partidul Comunist Român. În opera sa tovarășul Nicolae Ceaușescu nu a omis umbrele, eșecurile, limitele unor evenimente sau personalități istorice, dar,

în același timp, a înălțat la cotele lor reale trăsăturile esențiale, momentele fundamentale care au durat temelii trainice istoriei naționale, începînd cu originile și vechimea poporului român, cu autohtonia sa în vatra străbună a Daciei, cu tradiția statală de la care am aniversat de curînd 2 050 ani, continuînd cu luptele înaintașilor pentru păstrarea ființei naționale, a independenței și unității de stat, cu bătăliile sociale și de clasă conduse de partidul revoluționar al comuniștilor pentru înfăptuirea revoluției și construcției socialiste, pentru făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate.

Cu gîndul la marele rol ce revine istoriei, tovarășul Nicolae Ceaușescu spunea aceste cuvinte minunate, pline de înțelepciune: „Oare cum s-ar simți un popor care nu și-ar cunoaște trecutul, nu și-ar cunoaște istoria? Nu ar fi ca un copil care nu-și cunoaște părinții și se simte străin în lume? Fără îndoială că așa ar fi". Prin gîndirea tovarășului Nicolae Ceaușescu, întruchipată în vasta sa operă, istoria a pus în lumină gloria și demnitatea trecutului, a deschis, într-o viziune largă, orizontul cercetării științifice spre contemporaneitate și viitor. „...De milenii — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — aici s-a născut poporul nostru și aici a trăit, a înfruntat multe greutăți, dar și-a păstrat ființa și a dezvoltat-o pînă la nivelul de astăzi al națiunii noastre socialiste".

Subliniind importanța și sarcinile istoriei ca știință de studiere a societății, tovarășul Nicolae Ceaușescu spunea: „Prin esența sa, istoria este o știință revoluționară. De aceea și istoricii trebuie să militeze de pe poziții revoluționare și să dea o ripostă fermă, științifică, materialist-dialectică acelor încercări ale unor istorici de peste hotare care se străduiesc, în neputința — și nu vreau să-i jignesc, dar poate unii în neștiința lor — de a demonstra că pe aceste meleaguri a fost un vid. Vidul nu pe aceste meleaguri a fost, ci poate, în conștiința acestor istorici, care, servind interese străine de națiunile și popoarele lor, lucrînd în interesul politicii imperialiste de dominație, încearcă, în continuare, ca și în trecut, să învenineze și să dezbine oamenii muncii de diferite naționalități".

Înfățișînd sarcinile ce revin istoricilor români într-o amplă perspectivă, președintele Nicolae Ceaușescu spunea: „Trebuie să avem în vedere că în problemele de istorie există puncte de vedere diferite, confruntări de idei și chiar încercări de denaturare a adevărului istoric. Tocmai de aceea sarcina istoricilor noștri este de a contribui activ la clarificarea acestor probleme pe baze științifice

și, în același timp, de a da o ripostă fermă oricăror încercări de a falsifica istoria, de a denatura realitatea. Întotdeauna și în toate cazurile, toate problemele trecutului trebuie să fie abordate în așa fel încît să ducă nu la ascuțirea divergențelor și contradicțiilor, ci la găsirea a ceea ce a fost și este comun, la sublinierea învățămintelor pe care trebuie să le tragem pentru prezent. Deși își propune să cerceteze trecutul, istoria trebuie să pornească de la realitățile existente astăzi, pe care nimeni nu le mai poate schimba. Aceste realități arată că astăzi în Europa există națiuni independente, state care au granițe ce trebuie respectate — și orice punere în discuție a independenței și granițelor lor înseamnă o politică revanșardă, care nu ar duce decît la război. Tocmai de aceea trebuie să se combată orice încercări de a pune în discuție aceste realități existente astăzi în lume".

Pornind de la faptul că, uneori, se acordă o importanță prea mare unor momente și fapte istorice izolate, tovarășul Nicolae Ceaușescu a indicat cercetătorilor din domeniul istoriei să pornească de la condițiile generale în care s-a format și dezvoltat un popor sau altul, de la raporturile de conlucrare între popoare și strînsa interdependență a civilizațiilor. Dialectician de excepțională profunzime al proceselor, evenimentelor și faptelor din istoria propriului popor, președintele Nicolae Ceaușescu le-a situat întotdeauna în contextul istoriei universale ale cărei momente nodale își găsesc de asemenea în opera sa evaluări de înaltă exegeză. De la aceste considerente, a subliniat secretarul general al partidului, trebuie să pornim și în explicarea procesului istoric de dezvoltare a poporului român. În acest spirit va trebui să se sublinieze vechimea culturii materiale și spirituale pe teritoriul patriei noastre; momentele cele mai de seamă ale istoriei traco-geto-dacilor; puternica înflorire economico-socială a statului dac în vremea lui Burebista și Decebal; contactele largi și înrîurirea reciprocă între civilizația geto-dacilor și civilizația greacă, persană, romană ș.a. Studiind acest proces, oamenii de știință trebuie să pună accentul pe acele fapte istorice care au favorizat contacte de viață și influențe reciproce între populațiile acestor meleaguri, proces care a stat la baza formării națiunii noastre, a popoarelor din Balcani, a altor popoare învecinate. Trebuie să evidențiem ceea ce au realizat în comun popoarele noastre, faptul că civilizația lor este rodul conlucrării strînse dintre ele.

În același timp, sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, trebuie să se acorde o importanță deosebită combaterii argumentate, ferme, întemeiate pe o largă bază de informație științifică, a oricăror încercări de denaturare sau falsificare a proceselor istorice, a momentelor sau a rolului unor personalități marcante ale istoriei poporului român, precum și a unor realități și fenomene ale istoriei universale; să se arate argumentat că dominația străină, știrbirea sau pierderea suveranității și independenței afectează grav dezvoltarea economico-socială a popoarelor, că înlăturarea dominației străine este o necesitate istorică și orice încercări ar face puterile străine nu pot să oprească cursul dezvoltării istorice a fiecărui popor spre libertate și independență. În acest context, istoricii sînt chemați să dea ripostă fermă oricăror tendințe de a prezenta dominația imperialistă, colonialistă, de expansiune a marilor puteri drept manifestări progresiste care ar fi venit în sprijinul dezvoltării popoarelor asuprite; ei trebuie să sublinieze dreptul popoarelor la autodeterminare, la o viață liberă și independentă, să prezinte argumentat, folosind documente istorice, adevărul că formarea națiunilor și a statelor naționale a jucat un rol de importanță istorică în progresul general economico-social al omenirii, că națiunea nu și-a încheiat rolul său, iar națiunea și statul național sînt chemate să aibă, în continuare, un rol de mare însemnătate în societate, în lupta pentru progres social. În epoca noastră, arăta președintele Nicolae Ceaușescu, cînd națiunile s-au afirmat și se afirmă cu putere, în acest sens trebuie înțeleasă și problema naționalităților care se găsesc pe teritoriul unui stat sau altul, ca rezultat al îndelungatei conviețuiri istorice. Ele trebuie să se bucure de toate cuceririle civilizației socialiste în țările noastre, de toate libertățile, să poată folosi limba pe care o doresc, așa cum se asigură în România.

Avem obligația — a arătat președintele Nicolae Ceaușescu — să ducem o asemenea politică, inclusiv în domeniul istoriei, încît să contribuim la crearea unui viitor al prieteniei și frăției tuturor popoarelor. În judecarea faptelor și evenimentelor istorice să ținem seama de ceea ce trebuie să realizăm, de opțiunea noastră spre o politică generală de prietenie, de colaborare între popoare. Trebuie să fim fermi împotriva politicii imperialiste de forță, de dictat, pentru o politică de largă conlucrare economică, cultural-științifică, de egalitate și respect între toate popoarele. Numai așa istoria va servi adevăratelor scopuri ale științei și, totodată, năzuințelor noastre socialiste, politicii de dezvoltare a României, poporului nostru, asigurîndu-i un loc demn, egal, în cadrul națiunilor socialiste, al tuturor națiunilor lumii.

În opera tovarășului Nicolae Ceaușescu se proiectează valorile tumultuoasei istorii multimilenare a poporului român. De gîndirea sa înțeleaptă și de activitatea sa clocotitoare se leagă marile realizări, înnoirile fundamentale ce au făcut din anii de după Congresul IX al P.C.R. perioada cea mai fructuoasă din întreaga istorie a țării, ridicînd pe culmi nemaiîntîlnite prestigiul României pe toate meridianele planetei noastre.

PARTIDUL SE AFIRMĂ TOT MAI PUTERNIC CA CENTRU VITAL AL ÎNTREGII NAȚIUNI, DE LA CARE EMANĂ GÎNDIREA CUTEZĂTOARE MENITĂ SĂ ASIGURE TRANSFORMAREA REVOLUȚIONARĂ A SOCIETĂȚII, FORȚA CE INSUFLEȚEȘTE TOATE ENERGIILE CREATOARE ȘI PUNE ÎN VALOARE GENIUL ÎNTREGULUI POPOR ROMÂN, DESCHIZÎND PATRIEI MINUNATE PERSPECTIVE DE PROGRES ȘI CIVILIZAȚIE.

NICOLAE CEAUȘESCU

SOCIALISMUL — UN IDEAL DEVENIT REALITATE

CRISTIAN POPIȘTEANU, GHEORGHE SURPAT

Prin victoria insurecției din august 1944, România a intrat într-o nouă perioadă a istoriei sale. Lupta antifascistă și de eliberare națională s-a transformat rapid într-o amplă mișcare socială care a cuprins principalele forțe revoluționare ale societății — clasa muncitoare, țărănimea, masele largi populare — hotărîte să desființeze exploatarea, să pună capăt dependenței față de puterile străine și să asigure un curs progresist societății românești. Precizînd sensul și semnificația evenimentelor declanșate în august 1944, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta: „Ținînd seama de amploarea forțelor populare care au participat la insurecția armată, și în primul rînd a clasei muncitoare, condusă de partidul comunist — exponentul intereselor vitale ale întregului popor —, de faptul că a răsturnat regimul politic al dictaturii militaro-fasciste, forțele cele mai reacționare vîndute Germaniei fasciste, și a lichidat dependența de imperialismul german și de orice imperialism, ducînd la întoarcerea armelor împotriva armatelor hitleriste și la izgonirea lor de pe teritoriul țării, insurecția din august 1944 a marcat începutul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, care a dus la cucerirea adevăratei independențe a patriei, la transformarea revoluționară, socialistă a României".

Conducător al luptei pentru eliberarea patriei și înfrîngerea fascismului, pentru regenerarea societății

Una din sarcinile cele mai importante pe care și le-a asumat partidul încă din momentul victoriei insurecției din august 1944 a fost aceea a mobilizării întregului potențial economic și uman al țării pentru sprijinirea efortului armatei române în cadrul războiului antihitlerist, război drept, eliberator. Poporul român și-a adus o importantă contribuție la înfrîngerea Reichului hitlerist, victorie de valoare istorică mondială de la care se împlinesc anul acesta 36 ani. Armata română, alături de armata sovietică, și în strînsă colaborare de luptă, a alungat prin bătălii grele trupele hitleristo-horthyiste din Transilvania, eliberînd întregul teritoriu al țării, a luat parte activă la eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei, luptînd cu eroism pînă la înfrîngerea finală a Germaniei hitleriste. Începînd cu 23 august și pînă la încheierea războiului în Europa, România a angajat în luptă peste o jumăta-

te de milion de soldați, ofițeri și subofițeri, pierderile ridicîndu-se la peste 170 000 morți, răniți și dispăruți.

Aportul României la înfrîngerea nazismului s-a bucurat de înalte aprecieri din partea opiniei publice internaționale. Peste 190 000 ostași și ofițeri români au fost distinși cu ordine și medalii sovietice, iar alte mii cu decorații ungare și cehoslovace. Mari personalități ale vieții politice internaționale au rostit cuvinte de elogiu la adresa țării și poporului român pentru contribuția adusă la victoria împotriva fascismului. „Știm cu toții — spunea ministrul de externe al Uniunii Sovietice, în discursul rostit la Conferința de pace de la Paris — că România a fost statul care printr-o acțiune hotărîtă s-a eliberat de regimul fascist al lui Antonescu, s-a alăturat Aliaților... Împreună cu noi, împreună cu trupele aliate, noua Românie democrată a început lupta pentru înfrîngerea lui Hitler, a făcut sacrificii considerabile în această luptă și noi toți recunoaștem serviciile aduse de poporul român acestei cauze..." Subliniind participarea României la războiul antihitlerist, postul de radio New York difuza, la 18 septembrie 1944, un comentariu în care se spunea: „Prin trecerea României de partea Aliaților, drumul de sud-est, care duce la Budapesta, Praga și Viena, este deschis... România are o contribuție însemnată la grăbirea sfîrșitului. Este o contribuție de care poporul român poate să se felicite".

În ziua de 9 mai 1945, prin înfrîngerea hitlerismului, s-a pus capăt, în Europa, celui mai crîncen război pe care l-a cunoscut omenirea, demonstrîndu-se încă o dată adevărul incontestabil că rolul hotărîtor în făurirea istoriei, în apărarea libertății și independenței naționale îl au masele populare, care se ridică la luptă pentru viața lor. În lupta crîncenă împotriva fascismului, poporul român și-a adus o nobilă contribuție, demnă de înaltele sale tradiții de luptă pentru dreptate și libertate[1].

Dovedindu-se la înălțimea cerințelor noii etape istorice prin care trecea țara, partidul comunist s-a afirmat ca singura forță politică capabilă să organizeze și să conducă lupta revoluționară a maselor, a poporului român, pentru împlinirea idealurilor de dreptate socială și independență națională, pentru regenerarea societății. Puternicele demonstrații populare organizate imediat după eliberare au ilustrat capacitatea organizatorică a partidului, influența și autoritatea crescîndă a comuniștilor în rîndul maselor, faptul că P.C.R. devenise principala forță politică din România. În scurt timp, partidul comunist a pus bazele sindicatelor unice[2], a organizat activitatea în rîndul femeilor, a tineretului, a intelectualilor, iar organizația țărănimii muncitoare — Frontul Plugarilor — s-a extins în toată țara. Amploarea proceselor revoluționare declanșate în întreaga țară s-a lovit de opoziția înverșunată a forțelor reacționare, care încercau să împiedice consolidarea cuceririlor democratice ale maselor. În aceste condiții, partidul comunist a organizat Frontul Național Democrat (F.N.D.)[3], în cadrul căruia s-au reunit toate forțele politice interesate în democratizarea reală a țării, în înfăptuirea tuturor reformelor impuse de mersul înainte al societății românești.

Organizînd efortul pentru sprijinirea frontului antihitlerist, conducînd marile bătălii sociale împotriva reacțiunii și a claselor exploatatoare, partidul comunist a orientat lupta maselor largi populare pe direcțiile hotărîtoare ale procesului revoluționar[4].

Într-un proces unic de continuitate și ascensiune în lumea contemporană, România a parcurs mai multe etape de istorice transformări revoluționare, economice și sociale: înfăptuirea revoluției democratice și a revoluției socialiste, construirea bazelor socialismului și consolidarea noii orînduiri sociale, trecerea la înfăptuirea societății socialiste multilateral dezvoltate.

Perioada cea mai dinamică și mai rodnică din istoria românească

În vasta operă de transformare revoluționară a societății românești se detașează cu distinsă strălucire perioada istorică inaugurată de Congresul IX al partidului din iulie 1965. Suflul nou deschis de acest congres, amplificat mereu de Congresele X, XI și XII și de conferințele naționale ale partidului, a determinat progrese grandioase în dezvoltarea României pe calea noii societăți. Programul P.C.R. adoptat de Congresul XI concentrează gîndirea teoretică și politică a partidului, concepția sa strategică privind direcțiile de acțiune pentru făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, locul și rolul partidului în societate, evoluția statului, căile de dezvoltare a democrației socialiste, formarea omului nou, precum și privind însemnătatea principiilor de bază ale relațiilor internaționale și aplicarea lor în măsură tot mai mare în ansamblul vieții politice mondiale.

Prin amploarea realizărilor și transformărilor social-economice, politice și culturale produse în viața țării, perioada istorică marcată de aceste congrese se definește acum drept cea mai dinamică și mai fertilă din istoria poporului nostru. Ea se caracterizează prin mutații calitative, structurale profunde în planul dezvoltării forțelor de producție și al avuției naționale, printr-un proces continuu de perfecționare a relațiilor sociale, a formelor de organizare și conducere a societății, prin dez-

---

[1] Ample evocări privind contribuția poporului român la lupta pentru înfrîngerea fascismului, în *Magazin istoric*, nr. 9,11,12/1969, 1,4,5,10/1970, 5/1972, 5/1976, 8/1978, 10/1979, 1-6/1980.

[2-4] *Magazin istoric*, nr. 10/1969; 11/1969; 2/1968, 1-3,10/1970, 12/1972, 6,12/1973, 3/1975, 3,10/1980.

voltarea în modalităţi originale a democraţiei socialiste, printr-un puternic avînt al creaţiei spirituale, prin creşterea remarcabilă a conştiinţei socialiste, prin ridicarea necontenită a bunăstării oamenilor muncii şi a calităţii vieţii, prin afirmarea amplă, fără precedent, a României pe plan mondial. Această perioadă este indisolubil legată de activitatea prodigioasă a tovarăşului Nicolae Ceauşescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, preşedintele Republicii Socialiste România, personalitatea care a adus şi aduce o contribuţie determinantă în elaborarea programelor construcţiei socialiste în patria noastră, a întregii politici interne şi externe, în soluţionarea problemelor complexe de care depinde înaintarea neabătută a ţării şi poporului pe calea bunăstării şi civilizaţiei.

Partidul nostru, în frunte cu secretarul său general, a desfăşurat o bogată activitate de fundamentare a liniei sale politice generale, a tacticii şi strategiei în etapa edificării societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintării treptate a patriei spre comunism, de reconsiderare critică a propriei sale activităţi, de abordare teoretică, în lumina concepţiei materialist-dialectice şi istorice, a problemelor nou apărute în procesul construirii noii orînduiri sociale, în domeniul relaţiilor internaţionale, pe temeiul analizei profunde a fenomenelor şi proceselor social-politice în curs. Definitoriu pentru modul în care secretarul general al partidului nostru abordează problemele complexe ale construcţiei în etapa actuală este spiritul novator, capacitatea profundă de analiză multilaterală şi de sintetizare a experienţei revoluţiei şi construcţiei socialiste din România, de prefigurare a drumului ţării noastre spre comunism în contextul vastului proces revoluţionar mondial, conceperea teoriei socialismului ştiinţific ca ştiinţă revoluţionară vie şi dinamică, a cărei viabilitate constă în permanenta adaptare la dezvoltarea societăţii, la marile cuceriri ale cunoaşterii ştiinţifice, la realităţile de azi şi de mîine.

Gîndirea profund creatoare a tovarăşului Nicolae Ceauşescu este pe deplin confirmată de transformările profunde care au avut loc în viaţa ţării. Înfăptuirea cu succes a obiectivelor stabilite de Congresul IX al partidului pentru perioada 1966-1970, concretizate, în principal, în consolidarea bazei tehnico-materiale, reorganizarea administrativ-teritorială, perfecţionarea organizării şi conducerii întregii vieţi economico-sociale pe baza planului naţional unic, precum şi realizările obţinute de poporul nostru în anii parcurşi din etapa edificării societăţii socialiste multilateral dezvoltate au imprimat economiei româneşti nu numai dimensiuni noi, dar şi caracteristici deosebite. Este grăitor pentru dinamismul dezvoltării economice a României faptul că în perioada 1965-1980, producţia industrială a crescut de peste 5 ori, într-un ritm mediu anual de 11,8 la sută, ajungînd să deţină o pondere de 60 la sută din venitul naţional, care, la rîndul său, a crescut de 3,7 ori. În aceeaşi perioadă, producţia agricolă a sporit de 1,8 ori.

Dezvoltarea continuă a producţiei materiale, a venitului naţional a asigurat creşterea

nivelului de trai al populației; retribuția reală a crescut de 1,9 ori; volumul vînzărilor de mărfuri cu amănuntul a înregistrat în acest interval o creștere de peste 2,5 ori.

Puternica dezvoltare a țării este reflectată cu pregnanță și în avîntul pe care l-au cunoscut învățămîntul, știința și cultura. Întregul proces instructiv-educativ se desfășoară în lumina concepției unitare și de largă perspectivă care are drept linie călăuzitoare integrarea organică a activității didactice cu producția și cercetarea științifică, cu practica socială.

Știința, creația științifică originală au cunoscut și ele o largă dezvoltare. Au fost create institute centrale pe mari ramuri de specialitate, în cadrul cărora își desfășoară activitatea peste 170 unități de cercetare științifică, inginerie tehnologică și proiectare. Rețeaua de cercetare științifică a fost organizată mai judicios, înființîndu-se, totodată, Consiliul Național pentru Știință și Tehnologie, organ central de partid și de stat cu puteri deliberative, larg reprezentativ.

Exponent al intereselor vitale ale întregului popor, Partidul Comunist Român a acționat și acționează consecvent pentru asigurarea conducerii științifice a operei de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate, pentru înfăptuirea în viață a principiilor și normelor democratismului socialist. Ca rezultat al activității partidului, al contribuției nemijlocite a tovarășului Nicolae Ceaușescu, în țara noastră a fost creat și se perfecționează continuu un cuprinzător și complex sistem unitar de conducere a țării de către popor, o democrație politică, economică și socială de tip nou, care asigură participarea, prin reprezentanți și directă, permanentă și sistematică a clasei muncitoare, a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, la conducerea unităților economice, a instituțiilor științifice, cultural-educative, a unităților administrativ-teritoriale, a întregii societăți. Acest sistem este reprezentat de Frontul Democrației și Unității Socialiste, organism politic larg reprezentativ, exprimînd unitatea de voință și acțiune a tuturor claselor și categoriilor sociale, a întregului popor.

Partidul nostru acordă o mare importanță creării climatului propice dezbaterilor libere, afirmării spiritului critic și autocritic al oamenilor muncii; el stimulează — atît în adunări sau consfătuiri, cît și prin intermediul mijloacelor de comunicare în masă — exprimarea liberă, nestingherită a părerilor și propunerilor, criticarea lipsurilor și neajunsurilor din activitatea organelor de stat, de partid sau obștești, în vederea îmbunătățirii muncii din fiecare sector de activitate. „În condițiile actuale, o conducere bună — releva tovarășul Nicolae Ceaușescu — nu se poate realiza fără o comunicare tot mai strînsă cu masele populare. Aceasta constituie, dealtfel, una din expresiile cele mai directe ale democrației înseși". Numai „trăind și muncind împreună cu poporul, inspirîndu-se din înțelepciunea și experiența poporului, sorbind neîncetat din forța sa inepuizabilă, partidul comunist rămîne veșnic tînăr, poate conduce cu succes opera de transformare revoluționară a societății, poate asigura înfăptuirea visului de aur al omenirii — comunismul".

Dînd un înalt exemplu personal, tovarășul Nicolae Ceaușescu a inspirat partidului un stil de muncă avînd drept trăsături definitorii legătura indisolubilă cu masele largi ale poporului, consultarea permanentă a oamenilor muncii și atragerea lor activă în activitatea de conducere, investigarea aprofundată a realităților, examinarea minuțioasă a problemelor, abordarea lor într-o viziune de largă perspectivă.

Structurile democratice create la nivelul unităților economico-sociale și la cel al întregii societăți asigură cadrul optim pentru realizarea în fapt a integrării, a strînsei împletiri a rolului conducător al partidului cu participarea maselor la conducere. Prin integrarea partidului în societate se realizează osmoza între partid și popor, se întărește unitatea poporului în jurul partidului. Secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, preciza în această privință că unitatea în jurul partidului comunist trebuie înțeleasă ca un proces de integrare largă a partidului cu masele populare, ca o unitate între membrii partidului comunist și oamenii muncii care nu sînt încă în partidul comunist, întrucît toți acționează în aceeași direcție, pentru edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate.

Partidul Comunist Român este strîns legat de masele poporului prin membrii săi, prin organele și organizațiile sale. P.C.R. este un partid de masă, care, la sfîrșitul anului 1980, cuprindea în rîndurile sale 3 044 336 membri, ceea ce reprezintă 19,70 la sută din populația majoră și 29,50 la sută din populația activă a țării. Ca urmare a orientării consecvente spre întărirea nucleului muncitoresc al partidului, s-au înregistrat o serie de modificări calitative, concretizate în ridicarea ponderii clasei muncitoare la 54,62 la sută din totalul efectivului partidului. De asemenea, compoziția națională a partidului corespunde structurii populației din țara noastră. Activitatea partidului ca și cea a statului nostru socialist reflectă justețea politicii naționale a partidului nostru de egalitate deplină a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate.

Directivele Congresului XII — marea poartă spre viitor

Succesele construcției socialiste ilustrează justețea politicii și activității practice a partidului nostru, care aplică creator legile obiective ale dezvoltării economico-sociale, principiile generale ale socialismului științific, concepția materialist-dialectică și istorică la condițiile concrete ale României. Poporul nostru are satisfacția legitimă că ceea ce a înfăptuit în anii socialismului se datorește propriei sale munci, propriilor strădanii. „Marile realizări obținute în anii socialismului în dezvoltarea forței economice a țării — sublinia secretarul general al P.C.R., tovarășul Nicolae

Ceaușescu — sînt rodul activității neobosite, pline de abnegație a clasei muncitoare, țărănimii și intelectualității, a tuturor oamenilor muncii fără deosebire de naționalitate, al eforturilor considerabile, materiale și umane, ale întregului popor pentru ridicarea economico-socială a patriei. Nimic nu am primit din afară în mod gratuit, nimic nu a căzut din cer!"

Generalizînd experiența dobîndită în anii edificării socialismului și pornind de la cerințele obiectivelor stabilite în Program — făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și trecerea la comunism — Congresul XII al Partidului Comunist Român a trasat orientările fundamentale ale dezvoltării economico-sociale a țării și a stabilit direcțiile de acțiune în următoarea etapă, corespunzător intereselor națiunii noastre și cerințelor pe care le ridică progresul neîntrerupt al societății românești în condițiile revoluției tehnico-științifice contemporane. Congresul a trasat ca obiectiv central dezvoltarea concomitentă și puternică atît a industriei, și îndeosebi a producției de materii prime și energetice, cît și a agriculturii — ca ramuri de bază ale economiei naționale. În virtutea acestui țel, Congresul II al Consiliilor de conducere ale unităților agricole socialiste, al întregii țărănimi, al consiliilor oamenilor muncii din industria alimentară, silvicultură și gospodărirea apelor, din 19-21 februarie 1981, a aprobat în unanimitate planul dezvoltării acesteia în cincinalul 1981-1985 și o serie de programe pentru diferitele sale sectoare. Programul cuprinzător de înfăptuire a noii revoluții agrare definește căile de acțiune pentru făurirea unei agriculturi de înaltă productivitate și rentabilitate în măsură să asigure aprovizionarea populației cu produse agro-alimentare și baza de materii prime necesare dezvoltării ramurilor industriale.

În acest spirit, partidul asigură, odată cu progresul neîntrerupt al industriei, ridicarea la un nivel și mai înalt a rolului agriculturii în dezvoltarea echilibrată a întregii economii, în satisfacerea cerințelor de viață ale poporului, în întreaga operă de construcție socialistă. Înfăptuirea prevederilor planului cincinal 1981-1985 va asigura trecerea României de la situația de țară în curs de dezvoltare într-o nouă etapă, de țară mediu dezvoltată. Prevederile cu privire la dezvoltarea economico-socială a țării în cincinalul 1981-1985 și orientările de perspectivă pînă în 1990 asigură progresul armonios și unitar al forțelor de producție, al tuturor domeniilor vieții economice și sociale, ridicarea țării noastre pe o nouă treaptă de dezvoltare, transformarea României într-o țară dezvoltată sub aspect economic, cu o producție industrială și un venit național comparabile cu ale țărilor industrializate.

Strategia dezvoltării economico-sociale a României, orientată spre creșterea susținută a forțelor de producție și sporirea productivității muncii, se bazează pe mobilizarea și valorificarea superioară a resurselor materiale și umane proprii, pe primatul factorilor calitativi, precum și pe amplificarea colaborării și cooperării economice internaționale.

În dezvoltarea în ritm înalt a României, un rol deosebit de important vor juca intensificarea activității de colaborare și cooperare cu statele socialiste, cu statele membre ale C.A.E.R., cu țările în curs de dezvoltare, cu toate statele lumii, inclusiv cu țările capitaliste dezvoltate, lărgirea continuă a schimburilor comerciale și a cooperării în producție și în domeniul tehnico-științific.

Pe baza dezvoltării și modernizării economiei naționale se va asigura ridicarea continuă a calității vieții — scopul suprem al politicii partidului de edificare a noii orînduiri.

Pentru o lume a dreptății și echității

Edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate în România are loc în condițiile asigurării unei unități strînse, dialectice între politica internă și cea externă. În vasta activitate internațională pe care o desfășoară, partidul și statul nostru promovează o amplă politică de dezvoltare multilaterală a relațiilor cu toate țările socialiste, atît cu cele vecine, cît și cu țările socialiste mai îndepărtate, militează pentru întărirea colaborării și unității lor, acționează pentru dezvoltarea relațiilor și solidarității cu țările în curs de dezvoltare, cu țările nealiniate, extinde, pe baza principiilor coexistenței pașnice, colaborarea cu țările capitaliste dezvoltate, cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduirea socială, în scopul consolidării păcii și securității internaționale, al destinderii și dezarmării, al făuririi unei noi ordini economice și politice internaționale.

Întreaga activitate internațională a Partidului Comunist Român și a Republicii Socialiste România este determinată de caracteristicile fundamentale ale orînduirii noastre socialiste, reflectînd preocuparea constantă și activă pentru realizarea unui climat internațional de pace și cooperare reciproc avantajoasă, care să permită poporului nostru, tuturor națiunilor lumii să-și dedice forțele și capacitățile lor creatoare cauzei progresului lor material și spiritual. La începutul anului 1981, țara noastră întreținea relații diplomatice cu 137 state, față de 68 în 1965, și relații economice cu 150 țări față de 98 în 1965. De asemenea, întreținea relații culturale cu circa 140 state, față de 24 în 1962. La baza afirmării puternice a politicii externe românești stă activitatea neobosită a secretarului general al partidului nostru, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu. În anii care au trecut de la Congresul IX, tovarășul Nicolae Ceaușescu a întreprins 159 vizite în 71 țări ale lumii. Cu prilejul întîlnirilor la nivel înalt au fost semnate 19 tratate de prietenie și cooperare, 36 declarații solemne comune, 33 declarații comune cu 25 țări. La baza politicii sale internaționale, România așază consecvent principiile respectării stricte a independenței și suveranității naționale, deplinei egalități în drepturi, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc, nerecurgerii la forță și la amenințarea cu forța, dreptului fiecărui popor de a-și alege liber regimul social-politic, fără nici un amestec din afară, considerînd că întronarea fermă a acestor principii în întreaga viață internațională constituie calea sigură pentru asigurarea climatului de pace reală în care se pot înfăptui aspirațiile de progres ale umanității.

Pornind de la situația complexă existentă în lume, caracterizată, pe de o parte, de afirmarea tot mai hotărîtă a voinței popoarelor de a se dezvolta libere, stăpîne pe bogățiile lor naționale, pe destinele proprii, de a-și făuri viața așa cum o doresc, fără nici un amestec din afară, iar, pe de altă parte, de accentuarea politicii imperialiste, colonialiste și neocolonialiste de forță și dictat, a tendințelor de reîmpărțire a lumii în zone de influență, România își intensifică participarea la soluționarea constructivă a marilor probleme care confruntă omenirea. Partidul și statul nostru consideră că, în ciuda complexității situației internaționale, a existenței unor contradicții puternice, forțele socialismului și progresului, popoarele de pretutindeni, acționînd unite, pot asigura dezvoltarea liberă, de sine-stătătoare a tuturor popoarelor, mersul înainte al omenirii pe calea progresului și civilizației, o politică nouă de egalitate și respect între națiuni, de pace și securitate internațională.

Partidul Comunist Român acționează constant pentru întărirea colaborării și solidarității cu toate partidele comuniste, cu partidele socialiste și democratice, cu mișcările de eliberare națională, cu forțele antiimperialiste de pretutindeni în lupta pentru transformări progresiste, democratice în societate, pentru progres social și pace în lume. Partidul nostru a abordat conceptul de solidaritate internațională în spirit dialectic, în contextul transformărilor ce se produc în lume, astfel încît acesta să înglobeze atît unitatea, colaborarea și solidaritatea tuturor țărilor socialiste, a partidelor comuniste, cît și unitatea, solidaritatea și colaborarea acestora cu partidele socialiste și social-democrate, cu partidele progresiste de guvernămînt din țările în curs de dezvoltare, cu mișcările de eliberare națională, cu alte partide și organizații progresiste, democratice, cu forțele antiimperialiste, ale păcii și progresului de pretutindeni. Prezența la Congresul XII al P.C.R. a sute de oaspeți reprezentînd partide și organizații politice din peste 100 țări ilustrează amploarea legăturilor internaționale ale partidului nostru, trăinicia relațiilor sale cu forțele politice înaintate ale contemporaneității.

Datorită realizărilor sale interne, precum și politicii sale externe principiale și constructive, dinamice, România întrunește astăzi un prestigiu în lume fără precedent în întreaga sa istorie.

Tot ceea ce a înfăptuit și înfăptuiește cu eroism și abnegație, cu entuziasm și vrednicie națiunea noastră socialistă în acești 16 ani de cînd în fruntea partidului și a destinului național se află tovarășul Nicolae Ceaușescu — strălucită personalitate care dă relief și substanță epocii contemporane și este astăzi cunoscută pretutindeni, fiind asociată cu înălțarea României socialiste liberă și unită, demnă și independentă pe culmile noii sale civilizații — demonstrează caracterul științific și justețea politicii partidului comunist care a știut să unească, în toate împrejurările, elanul revoluționar, energia și capacitățile creatoare ale clasei muncitoare, țărănimii și intelectualității, ale tuturor celor ce muncesc, fără deosebire de naționalitate și să le pună în mod conștient în slujba celui mai înalt progres social.

STEGAR AL LUPTEI PENTRU APĂRAREA INDEPENDENȚEI NAȚIONALE ȘI INTEGRITĂȚII TERITORIALE A ROMÂNIEI

General-maior ILIE CEAUȘESCU,
doctor în istorie

Acum, cînd România se pregătește intens să serbeze a 60-a aniversare a Partidului Comunist Român, moment epocal în istoria poporului român, piatră de hotar în lupta sa pentru eliberare națională și socială, în lupta împotriva exploatării și asuprirli, iese și mai puternic în evidență rolul hotărîtor pe care l-a avut partidul nostru comunist de-a lungul întregii sale existențe pentru apărarea suveranității și independenței naționale a patriei noastre. Dacă astăzi poporul român se bucură de o independență deplină, cum nu a avut niciodată în îndelungata sa istorie multimilenară, se poate spune, fără teamă de a greși, că aceasta se datorește patriotismului și luptei eroice desfășurate de Partidul Comunist Român, care a pus mai presus de orice interesele sacre ale patriei noastre.

Glorioasa aniversare ne oferă prilejul să evocăm cîteva aspecte din lupta Partidului Comunist Român pentru apărarea independenței poporului român într-o perioadă dintre cele mai zbuciumate și grele pentru țara noastră, anii 1938-1940.

Pe primul plan — problemele majore ale țării

Odată cu instaurarea dictaturii regale în România, la 10 februarie 1938[1], în istoria țării s-a deschis o nouă etapă, caracterizată printr-o complexitate deosebită, datorită atît schimbărilor survenite în regimul politic, cît și evoluției situației internaționale, marcată de o extindere continuă a agresiunilor statelor fasciste și revizioniste, acțiuni stimulate și de politica de concesii și cedări a puterilor occidentale.

O astfel de evoluție a evenimentelor a determinat Partidul Comunist Român, cum remarca un document al perioadei, să pună pe primul plan al activității sale „mobilizarea forțelor naționale împotriva politicii de dominație și subordonare promovată de Germania nazistă, politică ce prezenta un pericol grav atît pentru independența națională, cît și pentru pacea internațională". Prin stabilirea cu claritate a direcției de unde venea agresorul, comuniștii avertizau întreaga noastră națiune asupra pericolului pe care acesta îl reprezenta pentru independența țării, cît și pentru pacea mondială.

Analiza lucidă a realităților din țară a permis partidului comunist să ajungă la concluzia, pe deplin întemeiată, că singura cale pentru salvgardarea intereselor vitale ale poporului român era lupta hotărîtă împotriva expansiunii fasciste, pentru apărarea cu arma în mînă a frontariilor patriei. Condamnînd războiul de jaf și cotropire, P.C.R. își exprima clar și hotărît adeziunea sa la lupta pentru apărarea armată a patriei. Întrucît „rezistența înarmată a poporului în caz de agresiune e legitimă" — sublinia P.C.R. într-unul din documentele din epocă — muncitorimea română „va merge în primele rînduri ale bătăliei". Poziția partidului față de apărarea patriei prin mobilizarea la luptă a maselor larg populare reflectă faptul că P.C.R. își elaborase o concepție profund științifică și patriotică care se integra intim în problemele majore ale politicii externe a României. Dealtfel

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1973.

stabilirea obiectivelor politicii externe, realiste, ştiinţifice, corespunzătoare intereselor fundamentale ale României şi păcii generale, a constituit o latură importantă a concepţiei P.C.R. pentru apărarea patriei împotriva Germaniei naziste şi a statelor revizioniste. Pe această linie, încă la 31 ianuarie 1938, ziarul *Scînteia* arăta: „Partidul Comunist din România va lupta cu toate forţele sale pentru o politică externă de apărare a păcii alături de Uniunea Sovietică, Franţa, Anglia, Statele Unite ale Americii, Mica Antantă, Înţelegerea Balcanică, va susţine lupta pentru întărirea Ligii Naţiunilor, ca organ de apărare a păcii, de aplicare a politicii de securitate colectivă". Principiile enunţate cu claritate de către P.C.R. aveau un puternic ecou în rîndurile muncitorilor, ţăranilor, intelectualilor, militarilor, erau împărtăşite de către toate cercurile progresiste şi patriotice din România, corespunzînd întru totul intereselor lor majore. Într-un raport informativ întocmit de organele militare în 11 martie 1938 se remarca, dealtfel, că în „actualul program al partidului comunist", care se declara „pentru apărarea graniţelor ţării contra revizionismului, intră toate problemele superioare ale ţării".

Concomitent cu răspîndirea în rîndurile maselor a liniei strategice şi tactice a P.C.R., privind apărarea patriei, comuniştii şi-au intensificat acţiunile propagandistice pentru demascarea aberaţiilor susţinute de doctrinarii fascişti ce căutau să ascundă opiniei publice româneşti adevăratele scopuri urmărite de Germania hitleristă şi acoliţii săi. „Numai arătînd maselor — se remarca în broşura editată de comunişti sub titlul *Momentul politic şi sarcinile imediate ale muncitorilor înaintaţi din România* — pericolul atacurilor lui Hitler contra ţărilor din sud-estul Europei — ca un pas hotărîtor spre dezlănţuirea războiului mondial — muncitorii înaintaţi vor mobiliza aceste mase a se lega cu fiii, fraţii, părinţii din rîndurile armatei şi să se atragă armata în lupta contra acestui pericol".

În perioada la care ne referim, ca dealtfel şi înainte, P.C.R. a arătat opiniei publice româneşti că se impunea cu necesitate adoptarea unor măsuri urgente şi practice pe linia întăririi capacităţii de apărare a ţării. De exemplu, în Platforma elaborată în iunie 1938 şi adresată tuturor partidelor, organizaţiilor democratice, tuturor cetăţenilor iubitori de democraţie, progres şi pace, printre măsurile de ordin politic, se prevedea şi pregătirea concretă şi efectivă a poporului în vederea apărării ţării „prin înarmarea tehnică şi sufletească contra primejdiei agresiunii fasciste".

Zalău, 1933: demonstraţie populară antirevizionistă (fotografie inedită din colecţia prof. I. Ivănescu)

Așa cum subliniază secretarul general al partidului nostru, „în anii premergători celui de-al doilea război mondial, în Europa și pe arena internațională se ascuțeau contradicțiile, se agrava încordarea ca urmare a actelor de agresiune, a încălcării independenței și suveranității unor popoare de către fascismul german și alte state". Ciuntirea teritoriului cehoslovac, după acordul de la Miinchen, care a dus la ocuparea brutală a regiunii sudete, a deschis drum larg imperialismului fascist german spre sud-estul Europei, cu țintă direct și spre țara noastră. P.C.R., cercurile largi ale opiniei publice din România au caracterizat de la început acest act drept o trădare și o abandonare de către puterile occidentale a poporului cehoslovac, cu grave repercusiuni pentru soarta păcii și independenței popoarelor Europei. Un sentiment de ură legitimă la adresa cotropitorilor naziști a cuprins masele poporului român, care, conștiente de amenințarea ce se contura tot mai mult, s-au pronunțat pentru strîngerea rîndurilor într-un front comun de luptă împotriva pericolului politicii hitleriste.

Măsurile întreprinse erau de stringentă necesitate, deoarece, așa cum se consemna în ziarul *Scînteia*, „după Miinchen a început ofensiva împotriva României", care „a devenit mai mult ca oricînd o țară pîndită... de sălbatica fiară, îmbătată de sîngele jertfelor sfîșiate, care este fascismul german". Pentru a se putea face față situației critice ce se crease, aprecia același ziar, „muncitorimea română și avangarda ei comunistă stă însă de veghe, neclintită în dragostea de țară și în curajul ei de luptă..., nu va cruța nici o sforțare, nici o jertfă pentru a strînge laolaltă muncitorimea și a porni în fruntea ei la unirea tuturor forțelor dornice să apere pacea și independența României". După cum sublinia secretarul general al P.C.R., în condițiile în care pericolul pe care îl reprezentau Germania hitleristă și Ungaria horthyistă devenea tot mai amenințător pentru România, „i-a revenit Partidului Comunist Român sarcina istorică de a acționa pentru unirea forțelor revoluționare, democratice, patriotice în lupta împotriva fascismului și războiului, pentru apărarea democrației, a libertății și integrității teritoriale a patriei".

Concomitent cu eforturile pentru unirea tuturor forțelor progresiste, democratice într-un larg front popular antifascist și antihitlerist, avînd ca țel și crearea unui guvern capabil să se împotrivească eficient atacurilor armatelor lui Hitler și ale acoliților săi, Partidul Comunist Român a continuat să-și lărgească activitatea în rîndurile maselor, pentru a le face să înțeleagă pericolele grave ce amenințau țara noastră, atît din partea Gărzii de fier, cît și, în special, a Germaniei naziste.

Opoziție generală față de Germania hitleristă

În momentul cînd armatele hitleriste au invadat Cehoslovacia, apropiindu-se amenințător de granițele țării noastre, C.C. al P.C.R. „a dat imediat alarma de mobilizare a maselor celor mai largi contra agresorilor fasciști, declarînd că comuniștii vor lupta cu arma în mînă pentru apărarea independenței naționale". Pentru a înlesni o conlucrare cu toate forțele interesate în apărarea integrității și independenței țării, inclusiv cu cabinetul prezidat de Armand Călinescu, Partidul Comunist Român a înlocuit, în martie 1939, lozinca luptei pentru răsturnarea guvernului, cu aceea, mai realistă, a luptei împotriva elementelor capitaliste dispuse la cedări și compromisuri cu Germania nazistă. Dovedind orientare și operativitate, C.C. al P.C.R. a ținut imediat o ședință plenară, în care s-a hotărît, printre altele: punerea țării în stare de alarmă asupra pericolului unei imediate agresiuni fasciste și participarea activă a membrilor de partid la concentrările de trupe, unde să lupte pentru întărirea forței politice și morale a armatei, contra Germaniei hitleriste și a statelor revizioniste.

După invadarea Cehoslovaciei de către Germania hitleristă, P.C.R., în apelul lansat la 17 martie 1939, chema întregul popor să se ridice la luptă cu arma în mînă pentru apărarea patriei, pentru ca România să nu aibă soarta popoarelor din Austria și Cehoslovacia. În acest sens, P.C.R. declara: „Comuniștii vor lupta cu arma în mînă în primele rînduri. Uniți-vă cu toții într-un singur front puternic contra lui Hitler și a aliaților săi revizioniști". Precizarea clară a poziției partidului clasei muncitoare față de problemele fundamentale ale țării, hotărîrea fermă a comuniștilor de a apăra cu arma în mînă patria au avut o mare însemnătate în abordarea problemelor definitorii ale concepției luptei întregului popor.

Acțiunea fermă a comuniștilor de apărare a patriei a fost clar exprimată și de Comitetul teritorial P.C.R. din Ardeal și Banat. În manifestele sau chemările elaborate de acesta s-a remarcat necesitatea apărării neatîrnării și a hotarelor țării contra oricărui atac, fapt pentru care toți cetățenii țării, fără excepție, muncitori și țărani, români și maghiari, trebuiau să-și facă „datoria în armata română", să lupte „cot la cot în contra pericolului hitlerist", să fie o „permanentă pildă de disciplină, conștiință și jertfă". Aceeași poziție hotărîtă de respingere a agresiunii a fost exprimată, în numele populației maghiare din Transilvania, în broșura cu titlul *Să nu capitulăm! Să ne împotrivim!* Tipărită

la Oradea, în luna martie 1939, în limba maghiară, în zeci de mii de exemplare, ea spunea, între altele: „Granițele actuale, independența României sînt grav periclitate de puterile Axei... Sîntem de aceea în mod categoric împotriva revizionismului... Înțelegem să tragem toate consecințele acestei atitudini și sîntem gata să luptăm cu arma în mînă, dacă va fi nevoie, disciplinat, curajos și organizat, împotriva aspirațiilor de cotropire ale Axei și sateliților ei. Vom apăra, dacă va fi nevoie, cu prețul vieții noastre, frontierele actuale ale României și vom demasca cu toată puterea și capacitatea noastră pe agenții interni ai Axei și-i vom combate".

Hotărîrea poporului român de a apăra cu arma în mînă independența națională și integritatea teritorială a țării împotriva oricărei agresiuni, ura lui față de hitleriști și de toți agresorii și revizioniștii avea să fie consemnată chiar și în unele rapoarte înaintate la Berlin de către agenții naziști din România. Aprecieri ca „România nu și-a schimbat atitudinea față de Germania", „românii vor lupta la fel ca și în anii 1916-1919 pentru drepturile lor" etc., puteau fi întîlnite în numeroase astfel de rapoarte, fapt ce confirmă și pe această cale că, în anii premergători izbucnirii celui de-al doilea război mondial, în opinia publică românească aversiunea față de Germania hitleristă era în creștere, că poporul român era ferm hotărît să-și apere patria chiar cu prețul vieții lui. Spre cinstea și mîndria lor, comuniștii au fost în primele rînduri în acțiunea de ridicare a întregului popor la lupta de împotrivire cu arma în mînă față de agresori. În raportul Secretariatului Comitetului teritorial P.C.R. din Ardeal și Banat, din aprilie 1939, reliefîndu-se „atitudinea eroică a majorității absolute a organizațiilor de partid și membrilor de partid față de evenimente", se releva că în timpul mobilizării din martie 1939 comuniștii „imediat, cu cea mai mare disciplină, au îndeplinit ordinea [ordinul] de mobilizare. Între soldați au dus cu succes linia partidului, în ce privește rezistența pentru apărarea independenței României". În continuare, ținîndu-se seama de faptul că trupele hitleriste se aflau la granița țării, iar Ungaria horthyistă mobilizase forțe numeroase la hotarele cu România, în raport se arăta că „organizarea luptei de apărare contra fascismului agresor este una din sarcinile noastre cele mai importante"; în acest scop trebuiau mobilizate și masele largi ale populației maghiare care, „mînă în mînă cu poporul român, să respingă bandele fasciste revizioniste care vor să năvălească asupra hotarelor României".

Tot ce ne aparține

Hotărîrea fiilor României de a se împotrivi agresiunii hitleriste și horthyiste s-a manifestat plenar în întreaga țară. De exemplu, la o ședință a metalurgiștilor bucureșteni, din 19 martie 1939, unde a participat și militantul comunist Constantin David, toți cei care au luat cuvîntul au spus că muncitorii sînt „gata să se ducă la graniță la Sighet pentru ca să rupă capul lui Hitler acolo, la granița țării românești", declarînd, totodată, că ei salută măsurile luate de guvern „dacă în adevăr statul este decis să apere granițele".

Poziția României de a-și apăra ființa națională pe calea armelor a fost astfel exprimată în Adunarea Deputaților din 9 iunie 1939: „Nu luăm nimic din ce nu e al nostru, dar întărim și apărăm cu îndîrjire tot ce ne aparține. Am sprijinit această lozincă pe solemna înștiințare dată în numele guvernului de primul ministru și de ministrul de externe și sîntem hotărîți să apărăm cu armele hotarele și neatîrnarea țării".

Poziția politică înaintată pe care s-a situat P.C.R., decizia sa de a combate prin toate mijloacele fascismul și revizionismul, mergîndu-se pînă la lupta cu arma în mînă, au influențat puternic cugetele și inimile întregului nostru popor. Cuvintele înflăcărate ale militanților comuniști, rostite la mari întruniri și demonstrații antifasciste și antirevizioniste — cum a fost cea de la 1 mai 1939, organizată sub imperativul suprem „Să apărăm independența națională a României" —, reflectau năzuințele legitime ce animau masele largi populare din țară. Așa cum arată secretarul general al partidului, „o amploare deosebită a căpătat lupta condusă de partidul clasei muncitoare împotriva fascismului și a războiului antisovietic, pentru pace și prietenie cu Uniunea Sovietică și alte state democratice în anii 1939-1940, luptă ce culminează cu puternica demonstrație organizată pe baza frontului unic, de la 1 mai 1939, în care se manifestă hotărîrea maselor de a se opune cu arma în mînă Germaniei fasciste". Marea demonstrație de la 1 mai 1939 a evidențiat cu putere hotărîrea eroicei noastre clase muncitoare de a se opune fascismului și politicii de război, de a apăra

interesele naţionale supreme ale României. Manifestaţii similare cu cele din Bucureşti au avut loc şi în alte centre ale ţării, la Ploieşti, Iaşi, Cluj, Timişoara, Alba Iulia, în Valea Jiului şi alte localităţi. Toate acestea au exprimat „combativitatea revoluţionară a clasei muncitoare, hotărîrea oamenilor muncii, a forţelor democratice antifasciste de a lupta pentru cauza libertăţii şi democraţiei, a independenţei şi integrităţii României".

Sfidînd fără pic de scrupule dorinţa de pace a popoarelor, dreptul la dezvoltarea lor independentă şi suverană, la 1 septembrie 1939, Germania hitleristă a atacat Polonia, dînd prin aceasta semnalul începerii celui de-al doilea război mondial, conflagraţie care a provocat omenirii şi civilizaţiei daune incalculabile. „După cum se ştie — arată secretarul general al Partidului Comunist Român —, popoarele europene, ca dealtfel întreaga omenire, au plătit foarte scump faptul că n-au acţionat cu fermitate, unite, pentru a se împiedica dezlănţuirea celui de-al doilea război mondial".

În aceste condiţii de grea cumpănă pentru destinele popoarelor, P.C.R. a înfăţişat din nou maselor populare gravul pericol ce plana asupra României şi a altor popoare din partea Germaniei hitleriste, „reprezentantul cel mai barbar şi mai sîngeros al fascismului, care după cotropirea Poloniei ameninţă şi ţara noastră." Înţelegînd acest pericol, masele largi populare de la noi au fost cuprinse de o şi mai adîncă ură faţă de hitlerişti şi de aliaţii lor. „Întreaga populaţie română — se consemna în unele rapoarte alé organelor informative — este hotărît ostilă Germaniei şi în special cancelarului Hitler şi regimului naţional-socialist care a dezlănţuit războiul". În acelaşi timp, la chemarea comuniştilor şi altor elemente democratice şi patriotice, a crescut şi mai mult hotărîrea muncitorilor, ţăranilor, intelectualilor, a tuturor păturilor sociale de a se împotrivi cu toată energia agresorilor fascişti şi revizionişti.

Pentru a împiedica orientarea agresiunii hitleriste spre România, partidul comunist, celelalte grupări democratice şi antifasciste. masele populare au depus, în continuare, neobosite eforturi. „În faţa pericolului iminent pe care-l reprezenta Germania fascistă pentru libertatea altor popoare, inclusiv pentru independenţa şi integritatea României partidul nostru — arată tovarăşul Nicolae Ceauşescu — s-a ridicat cu fermitate, şi-a făcut auzit cu putere glasul, condamnînd agresiunea fascistă, chemînd masele populare la luptă pentru a se opune invadatorului, pentru a apăra patria".

Pînă la urmă, evenimentele interne şi internaţionale au evoluat contrar dorinţei şi voinţei P.C.R. şi a tuturor forţelor progresiste din România. Victoriile vremelnice ale Germaniei naziste şi mai ales înfrîngerea Franţei, fapt care lipsea România de unul dintre ultimii aliaţi de care îşi legase îndreptăţite speranţe într-un eventual război de apărare, au favorizat acţiunile expansioniste hitleriste şi ale statelor revizioniste care şi-au amplificat ameninţările la adresa poporului român. Aceste victorii au activizat, de asemenea, elementele fasciste şi cercurile prohitleriste din interior, care au început să ocupe un loc dominant pe scena vieţii politice româneşti. În aceste condiţii, dictatura carlistă a cedat tot mai mult în faţa presiunilor hitleriste.

„Nu dăm Transilvania!"

În împrejurările istorice complexe şi deosebit de grele din acel timp, cînd hitleriştii dominau întreaga Europă continentală capitalistă, României i-a fost impus, la 30 august 1940, Diktatul fascist de la Viena, prin care puterile Axei smulgeau partea de nord a Transilvaniei din trupul ţării şi o predau Ungariei horthyiste. „În aceste împrejurări deosebit de complexe ale situaţiei politice interne şi internaţionale — precizează secretarul general al partidului nostru — poporului român, aflat singur — ca urmare a politicii cercurilor conducătoare — în faţa agresiunii Germaniei hitleriste, i-a fost impus odiosul Diktat de la Viena". Exprimînd ura poporului român împotriva celor care loviseră cu brutalitate în independenţa şi integritatea patriei, „partidul comunist, numeroase cercuri politice, Madoszul şi alte organizaţii democratice şi patriotice, inclusiv grupuri ale armatei, — după cum se subliniază în *Programul Partidului Comunist Român* — s-au ridicat împotriva Diktatului, au organizat în diferite centre ale ţării puternice manifestări populare, au cerut să se treacă la lupta armată pentru apărarea integrităţii şi suveranităţii patriei". În oraşe şi sate, în fabrici şi uzine, în instituţii şi şcoli, ziua şi noaptea, zeci şi sute de mii de cetăţeni, oameni ai muncii români şi ai naţionalităţilor conlocuitoare, din toate categoriile sociale, aparţinînd par-

tidelor și organizațiilor politice democratice și antifasciste, întreaga populație a țării, în frunte cu comuniștii, au cerut anularea Dictatului de la Viena, și-au manifestat mînia profundă împotriva celor care puseseră la cale acest act odios, declarîndu-se pentru rezistența armată[1].

În numeroase adunări, masele populare de la orașe și sate, muncitorii din fabrici și uzine, țăranii, intelectualii, întregul popor român și-au exprimat hotărîrea fermă de a apăra independența și integritatea teritorială a patriei. Chiar în seara zilei de 30 august, zeci de mii de locuitori au ieșit în stradă, la Cluj, pentru a protesta împotriva Diktatului de la Viena. Înflăcărați de versurile lui Mureșanu: „Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină / Decît să fim sclavi iarăși în vechiul nost' pămînt", cetățenii din Cluj și din împrejurimi, într-o impresionantă coloană, în care mergeau alături comuniști și național-țărăniști, liberali, membri ai Frontului Plugarilor și ai Madoszului, au manifestat în centrul orașului și pe marile bulevarde ale acestuia. De la o tribună improvizată, un mare număr de oratori au exprimat durerea și protestul maselor, înfierînd odioasa sentință. „Nici un petec de pămînt...", „Vrem să murim apărîndu-ne fruntariile, onoarea, demnitatea națională...", „Ardealul nu înțelege să fie ciuntit" — iată o parte din lozincile pe care mulțimea le-a scandat neîntrerupt. Ca în vremurile de mare restriște, clopotele bisericilor au fost trase tot timpul în dungă. În capitala țării, populația s-a adunat în fața statuii lui Mihai Viteazul, voievodul care a realizat pentru prima dată, în anul 1600, refacerea patriei străbune — unirea românilor într-un singur stat. Coloana demonstranților a străbătut apoi principalele artere ale orașului, scandînd lozinca „Nu dăm Ardealul!" și intonînd cîntecele patriotice *Pe-al nostru steag* și *Deșteaptă-te române*.

În aceeași zi, la Brașov, mase compacte de oameni de cele mai diverse categorii s-au revărsat din toate colțurile orașului spre Piața Libertății. Descriind atmosfera care a domnit în timpul demonstrației, elanul patriotic de care erau cuprinși participanții, *Gazeta Transilvaniei* din 5 septembrie 1940 consemna: „Și de astă dată s-a întărit jurămîntul că în sufletele românești ale brașovenilor nu va fi liniște și împăcare pînă cînd Ardealul nostru nu va fi iarăși întregit, unind pe toți frații, pe toți românii din el".

[1] *Magazin istoric*, nr. 8-9/1980.

Manifestații asemănătoare au avut loc și în alte orașe din țară (Bistrița Năsăud, Cugir, Oradea, Sighișoara, Alba Iulia, Sebeș etc.). Semnalînd poziția patriotică a populației care, în mod spontan, dar unanim, se pronunța pentru respingerea sentinței adoptate la Viena, Legația germană la București raporta Berlinului, la 2 septembrie 1940: „Ieri au avut loc în toată țara mari demonstrații antigermane, în special la Brașov, Cluj, Oradea, Sighișoara și București". Într-un alt raport datat 3 septembrie, aceeași legație nota: „În toată Transilvania au loc demonstrații la care se strigă «Jos cu Hitler!», «Jos cu Mussolini!», «Nu dăm Transilvania!»".

În timpul manifestațiilor de la sfîrșitul lunii august și începutul lunii septembrie 1940, la București, Cluj și în alte orașe, comuniștii s-au situat în fruntea demonstranților, a celor care se declarau ferm pentru apărarea hotarelor sfinte ale patriei.

Vestea verdictului fascist de la Viena privind ciuntirea teritoriului țării a fost primită și în armată cu adîncă mîhnire și mînie, militarii fiind alături de masele populare în marile manifestații de protest organizate pe întreg cuprinsul țării. „La Brașov — scria *Scînteia* din 17 septembrie 1940 — soldații se înfrățesc cu mișcarea revoluționară care demonstrează pe străzi", iar la „demonstrațiile de stradă de la Cluj a luat parte în masă garnizoana Clujului". La Sibiu, „primul steag hitlerist [dintre cele găsite la o expoziție de mostre deschisă în localitate] a fost rupt de un ofițer român, ca pe urmă să dispară toate din oraș". Este semnificativ și faptul că ofițerii din unele comandamente superioare ale armatei s-au alăturat maselor ieșite în stradă și au demonstrat în fruntea manifestanților. Astfel, exprimînd starea de protest a armatei, cadrele comandamentului Corpului 7 teritorial din Sibiu, conduse de generalul Georgescu Pion, s-au aflat în fruntea demonstranților ce au parcurs străzile orașului. „Dacă nu vom ști să ne apărăm drepturile noastre sfinte — declara un ofițer — nu mai merităm să mai purtăm uniforma militară".

Activitatea desfășurată de P.C.R. în rîndurile maselor largi populare pentru atragerea lor la luptă hotărîtă pentru apărarea patriei, împotriva expansiunii hitleriste și Ungariei horthyiste a fost deosebit de eficientă. Ea avea să dea roadele scontate în noua etapă istorică începută odată cu înfăptuirea insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste din august 1944.

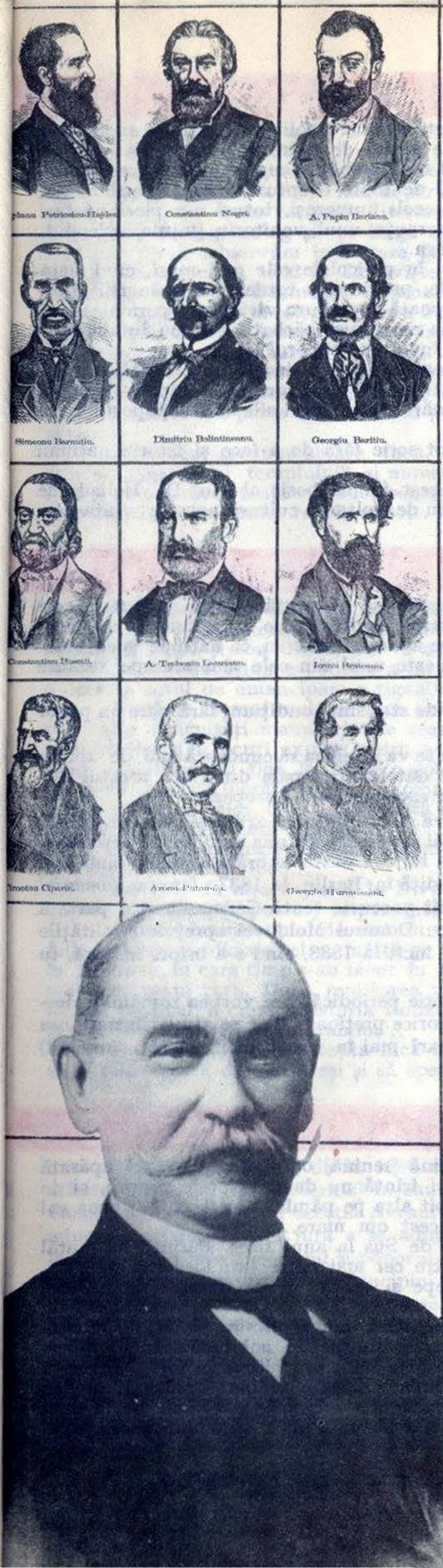

PANTEONUL ROMÂN

IOSIF VULCAN

„Pre cît timp un membru al familiei nu este liber, pre atîta timp cellalți membri ai familiei nu pot fi fericiți. Să sperăm că va veni timpul cînd toți membrii familiei vor fi liberi și atunci fericirea va fi universală".

Aceste cuvinte — aluzie evidentă la situația românilor transilvăneni, despărțiți de frații lor de peste Carpați — le așternea Iosif Vulcan (1841-1907) în prefața volumului său Panteonul român, apărut la Pesta, în limba română, în 1869. Suită de portrete ale unor proeminente personalități culturale și politice din toate ținuturile locuite de români, lucrarea era un fierbinte elogiu pe care întemeietorul revistei Familia îl aducea celor care, prin opera și activitatea lor strălucită, contribuiseră la propășirea culturii românești, la menținerea unității naționale.

Publicat inițial în Familia, în anii 1865-1868, ciclul de portrete era menit să sublinieze caracterul unitar al dezvoltării culturii românești, faptul că, dincolo de granițele vremelnice și impuse, unitatea românească constituia o realitate istorică de nedezmințit. Apariția volumului în acea perioadă, dincolo de semnificațiile unui astfel de act, era o chestiune de curaj, o expresie publică a sentimentelor și convingerilor naționale ale autorului.

Scriitor și publicist însuflețit de un fierbinte patriotism, militant neobosit pentru unirea tuturor forțelor intelectualității românești în lupta pentru realizarea marelui ideal național, Iosif Vulcan și-a legat numele, în primul rînd, de revista Familia, pe care a întemeiat-o și a condus-o vreme de patru decenii (1865-1906) și care a apărut mai întîi la Pesta, apoi la Oradea. În paginile publicației și-au dat întîlnire scriitori din toate colțurile pămîntului românesc, Familia fiind o continuatoare a Daciei literare, editată de M. Kogălniceanu.

Iosif Vulcan vedea în dezvoltarea conștiinței naționale factorul determinant în realizarea idealului strămoșesc, unitatea națională. „Istoria veacurilor — scria el — ne este mărturie că poporul cu conștiința ridicată n-are să se teamă de nimic. Poți să-l izbești cît de crud, tot n-ai să-l strivești, poți să pui cît de multe stavile, n-ai să-l împiedici înaintarea lui, poți să-l nedreptățești cît de voinic, n-ai să-l poți opri avîntul, căci conștiința națională este scutul care îl apără și tăria care-i scoate biruitor din toate primejdiile. Voinicia poate să-l răpească tot, să-l facă rob, să-i stingă viața, dar nu-i putere în lume să-i cuprindă inima și sufletul, care să-i înăbușe simțirea și să-i sugrume conștiința națională".

Ales membru al Academiei române la 30 martie 1891, Iosif Vulcan s-a bucurat de prietenia și prețuirea celor mai reprezentative personalități culturale românești. La moartea sa, în 1907, dr. C.I. Istrati aducea în plenul academic un călduros omagiu „seninului nostru coleg, care era mult devotat cauzei culturale și în special Academiei".

Din Panteonul român, publicat acum 112 ani, care cuprinde, între altele, portretele lui A. Mureșanu, A.T. Laurian, T. Ciparlu, V. Alecsandri, D. Bolintineanu, Dora D'Istria, M. Millo, I. Brătianu, C.A. Rosetti, B.P. Hasdeu, V.A. Urechiă, am selectat cîteva pagini din evocările consacrate lui I.H. Rădulescu[1], M. Kogălniceann[2] și Avram Iancu[3].

Am păstrat particularitățile lexicale ale autorului, transcriind însă textul conform normelor gramaticale și ortografice actuale. Intervențiile noastre au fost date în paranteze drepte, iar eliminările sînt marcate prin trei puncte. Notele de subsol aparțin redacției noastre.

I. LĂCUSTĂ

[1-3] *Magazin istoric*, nr. 7-8/1968; 4/1969, 5/1970, 7/1977; 9/1972, 10/1974, 6/1976.

Iosif Vulcan și cîțiva dintre ilustrii săi contemporani, ale căror portrete le-a conturat în paginile Familiei

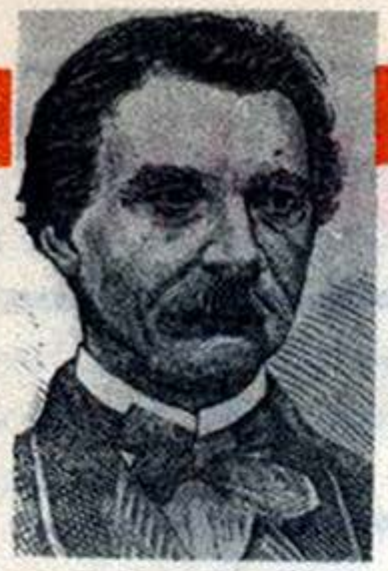

IOAN HELIADE-RĂDULESCU

Dacă aruncăm o privire cît de scurtă asupra secolilor trecuţi, şi examinăm toate tazele şi împrejurările prin care avură de a trece şi cu cari avură a se lupta strămoşii noştri... numaidecît ne întrebăm: cum se poate aceea oare, ca o naţiune ca a noastră... despuiată de toate drepturile sale... persecutată, batjocorită şi insultată în decurs de secoli numeroşi, totuşi n-a pierit, totuşi mai trăieşte încă? Da, trăieşte cu speranţa unui venitoriu [viitor] splendid, în] sînul ei. Trăieşte, şi va trăi în etern.

N-a pierit naţiunea română, căci în pericolele cele mai mari, cînd naia [nava] naţiunii era p-aci să se cufunde, providenţa totdeauna se îngriji şi de cîte un far luminătoriu, sub a cărui conducere naia să poată înconjura vîrtejurile periculoase şi să ajungă în pace la portul fericirii; providenţa totdeauna ne trimise bărbaţi, cari cu lumina ştiinţei lor au deslușit calea pe care avea să păşească şi să înainteze poporul lor...

Stima ce le-o păstrăm e cu atît mai mare. Şi această stimă e sinceră, adevărată şi nu se va stinge pînă ce va mai exista un român pe faţa pămîntului. Poporul care nu e capace [capabil] de a putea stima pe bărbaţii săi mari nu merită a se număra între naţiunile culte; poporul acela nu este demn să aibă bărbaţi mari.

Biografiile acestor bărbaţi providenţiali nu se pot scrie fără de a face şi istoria naţiunii lor — ele sînt legate strîns una de alta.

Naţiunea noastră poate fi superbă [mîndră] de acest fiu neobosit al său. Dl. Heliade de mult lucra, şi încă cu resultatul cel mai strălucit, pentru dezvoltarea culturii noastre; viaţa neo-

MIHAIL KOGĂLNICEANU

Istoria este magistra vieţii omeneşti. Ea ne arată erorile şi faptele cele bune ale trecutului, ne dă lecţiuni pentru venitoriu, ne îndeamnă şi ne entuziasmează a ne împlini bine chemarea ce avem ca indivizi, ca naţiune şi ca omenime. Cu distingere, istoria naţională este unul din cele mai scumpe tezaure ale unui popor...

Pe lîngă aceasta, elocinţa şi ştiinţa de stat sînt condiţiuni fără care un popor nu poate figura în corul naţiunilor.

Cel ce iubeşte aceste ştiinţe desigur se va interesa să cunoască mai de aproape, cel puţin atît cît putem arăta aci. datele principale din viaţa acestui bărbat, al cărui nume este poporal nu numai românilor, dar este un nume european.

M. Kogălniceanu e născut în 1806 [1817] în Moldova. La înfiinţarea armatei române îmbrăţişă cariera militară. Pe la anul 1834 fu trimis de părinţii săi spre a-şi continua studiile în Germania. El se ocupă aici principalminte cu jurisprudenţa; mintea lui cea vastă îmbrăţişă toate ştiinţele şi mai cu seamă ştiinţa istoriei. Astfel, încă fiind student, edită în Berlin, la 1837, *Istoria României şi a Moldovei*[1], scrisă în limba franceză, după ce mai întîi parcurse toată Germania şi o parte a Franţei, ca să cerceteze şi să-şi adune materialul necesar. Domnul Moldovei apreţuind calităţile sale intelectuale... îi dete ranguri succesive de înaintare, încît la 1838, cînd s-a întors în ţară, fu aplicat ca adjutant domnesc şi maior...

Fondă *Arhiva română* [românească], prima publicaţie periodică care vorbea românilor despre originea lor şi începu a scoate la lumină documente istorice preţioase. Tot pe atunci întreprinse (cu colaborarea puţinilor scriitori ce dezvoltau talente, cari mai în urmă merseră tot crescînd) o foaie intitulată *Dacia literară*.

AVRAM IANCU

... Vedeţi fruntea lui, atît de serină [senină] odinioară, cum stă apăsată şi zdrobită de dureri; vedeţi inima lui frîntă nu de suferinţele proprii, ci de suferinţele naţiunii sale. Ah! el n-a iubit alta pe pămînt, decît pe naţiunea sa!

Dar să vedem pe scurt cine e acest om mare...

Avram Iancu s-a născut în Vidra de Sus la anul 1824. Părinţii lui, tatăl său, Alexandru Iancu, au fost unii dintre cei mai respectaţi locuitori din sat...

Cu anul memoriabil de 1848 începe şi viaţa propriaminte [propriu-zis] publică a lui Avram Iancu.

Junele tînăr, cu fizionomia lui simpatică, cu părul său blond, cu mustăţile şi barba sa roşie-aurie, cu inima lui bună şi atrăgătoare, cu simţul său nobil, cu dorul de libertatea şi independenţa patriei şi naţiunii sale, cu cunoştinţele lui... era plăcut la toţi. Născut în munţi, în casa nu departe de casa unde s-a născut Horea, ardent pentru scăparea naţiunii române de sub jugul feudal, nu putea să nu facă cea mai mare parte din mişcările naţionale de la anul 1848. Popular la munteni, cunoscut mai în toată ţara, n-a putut a nu fi unul dintre cei primi care au mişcat şi condus cauza română de la 1848.

[1] Este vorba despre lucrarea *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens.*

bosită a acestui bărbat mare a fost încopciată [legată] de o misiune divină. Şi, într-adevăr, laureatul veteran al literaturii noastre a corespuns în deplin chemării sale. D. Heliade a fost acel apostol care, primind învăţăturile dătătoare de viaţă de la marele maestru şi reînvietor al României, Gheorghe Lazăr, a mers mai departe... Lucrările sale pe cîmpul literaturii sînt nenumărate şi diferite; mai în toate ramurile literare a produs ceva preţios... D. Heliade e poet, publicist, dramaturg, filolog, teolog şi, pe lîngă acestea, filozof mare şi patriot excelent, căci mai în toate lucrările d-sale observăm interesare pentru bunăstarea şi mărirea României.

S-a născut în 1802 la Tîrgovişte, din părinţi de stare grea materială. Prima sa educaţie fu fericit a o primi la Bucureşti, în şcoala fundată de nemuritorul Gh. Lazăr, apoi tot sub acest maestru mare trecu în colegiul Sfîntu Sava, unde făcu aşa progrese mari, că după absolvire, în etate de 20 ani, fu denumit [numit] profesor în acest colegiu. Cu primirea acestui oficiu, ne putem închipui cît de neobosit a trebuit să fie, pentru ca să poată corespunde chemării sale, într-un timp cînd nu erau cărţile debuintioase [trebuincioase], cînd bietul profesor pentru ca să poată propune [preda] studiile cu succes, mai înainte de toate avea să compună manualele studiilor...

La 1848 luă parte însemnată în guvernarea provizorie, fiind membru din locotenenţa domnească...

Naţiunea recunoscătoare încă de mult a adus tributul iubirii şi admiraţiunii sale acestui „gigante al templului", şi numele lui l-a scris între ale acelor apostoli ai naţiunii noastre, care şi-au sacrificat toată viaţa lor pentru înflorirea, prosperarea şi înaintarea sfintei cauze de care palpitează fiecare inimă românească...

Dar această foaie... neputînd duce viaţă lungă, Kogălniceanu nu încetă a urmări ideea sa pentru dezvoltarea literaturii. În curînd se văzu apărînd foaia *Propăşirea*, în colaborare cu Alecsandri, C. Negri şi Ion Ghica, dar în care se vedea domnind spiritul lui Kogălniceanu. Această foaie a făcut educaţiunea politică a junimei şi a silit pe guberniul [guvernul] lui Mihail Sturdza a decreta actul de emancipare a ţiganilor, la 31 dec[embrie] 1843 [31 ianuarie 1844]...

După ce în mai mult de zece ani de muncă, cum spune dînsul, adună cu multă grijă şi cu multe dificultăţi manuscriptele cronicelor române, ce stau afundate de seculi în pulberea mănăstirilor şi în locuri expuse pieirii — urmărind această lucrare salutară chiar şi în exil şi închisoare — publică, în fine, la 1852, o colecţiune a cronicelor române, intitulată *Letopiseţele ţării Moldovei*; această lucrare uriaşă este una din cele mai preţioase pentru români şi care, împreună cu Şincai şi Petru Maior, ca o biblie sfîntă a naţionalităţii noastre, n-ar trebui să lipsească din nici o familie, din nici o casă română...

Dl. Kogălniceanu a colaborat asemenea la *Harpa*, la *Albina*, la *România literară* fundată de V. Alecsandri la an 1855...

La 1857 fu ales deputat la Divanul ad-hoc al Moldovei, unde s-a distins ca autorul mai multor raporturi [rapoarte] importante.

De aici înainte omul de stat este cunoscut prin discursurile şi lucrările sale publicate prin foile publice şi oficiale; el se înalţă pe treptele gloriei din ce în ce mai mult. Fu numit ministru în Moldova, în care timp s-au făcut în Iaşi Universitatea, două gimnazii şi mai multe şcoale primare în toată ţara. După realizarea unirii definitive, ca primul ministru al României, cum îl numea poporul, a creat în istoria României renumita epocă de la 2 mai 1864, cînd s-a adus lege pentru împroprietărirea ţăranilor...

România are de a aştepta încă mult de la dînsul. Naţiunile care nasc astfel de fii trebuie să se mîndrească de ele înseşi şi să spere în bunul lor destin.

Mişcările naţionale de la 1848 ce se manifestaseră în toată ţara nu puteau a nu se manifesta şi mai potent [puternic] la canceliştii de la tabla regească din Oşorhei [Tîrgu Mureş]... Canceliştii români, între aceştia Avram Iancu, află lipsa [necesitatea] de a se aduna românii în adunare naţională şi ei jură a se aduna într-o conferinţă premergătoare, pe Duminica Tomii, la Blaj. Iancu salută poporul şi poporul îl purtă în triumf. Învăţăturile lui la popor nu erau alta, decît libertate şi egalitate pe principiul de naţionalitate; şi poporul îl iubea. Termenul de a ţine marea adunare naţională, pe lîngă toate piedicile de o parte şi intrigile de altă parte, era defiptu [stabilit]. Ziua mare de 15 mai era apropiindu-se. Iancu nici de aici nu putea să lipsească.

În ziuă, pe cînd se mesteca ziua cu noaptea, spre 15 mai, Iancu cu muntenii săi intră în Blaj. Ei erau împănaţi cu frunze şi flori de primăvară, aveau stindarde naţionale şi au fost primiţi cu cel mai viu entuziasm. Dar el nu putea să lipsească de a face parte şi în conferinţa preliminară unde se învoiseră ca: „Adunarea din 15 mai e adunare generală naţională a gintei române din Transilvania; adunarea generală română are să prochiame [proclame] libertatea şi independenţa

(Continuare în p. 61)

1877. O VICTORIE IMPUNĂTOARE

Pagini inedite din jurnalul ofiţerului norvegian Gunnar Flood

„Ca tînăr ofiţer, eram dornic să văd un război adevărat. Am sosit în România în luna decembrie 1876, presupunînd că războiul cu Turcia avea să izbucnească. După o şedere de două luni, a fost evident că iarna blîndă inundase cîmpurile şi drumurile, astfel încît o traversare a României devenise imposibilă pentru trupele [ruseşti] mai numeroase...

În timpul acestor două luni, ţara îmi devenise dragă. Înţelegeam şi împărtăşeam dorinţa de independenţă a tinerei Românii. La recomandarea unui prieten comun, căpitanul Romulus Magheru[1] m-a primit ca pe un tovarăş şi m-a introdus în Bucureşti. El a cunoscut sentimentele de afecţiune pe care le nutream pentru România..., pentru poporul şi armata sa. De aceea, de îndată ce românii au trecut Dunărea, mi-a trimis o scrisoare cu urarea: «Pe curînd pe cîmpurile de bătălie din Bulgaria»".

Autorul acestor rînduri, norvegianul Gunnar Söilest Flood, s-a născut la Bergen, la 17 octombrie 1842. A urmat şcoala de ofiţer de infanterie, primind în 1864 gradul de sublocotenent. În 1871, a intrat în Statul major general al armatei, făcînd, în calitate de ofiţeri ai acesteia, două călătorii în România: prima în 1876, a doua în 1877-1878, în timpul Războiului de independenţă. În această perioadă, Gunnar Flood a luat parte la aproape toate importantele momente ale Războiului de independenţă al ţării noastre.

După încheierea ostilităţilor, la întoarcere în Norvegia, Gunnar Flood a ţinut, la Cercul militar din capitala ţării şi în sala de festivităţi a Universităţii, o serie de conferinţe despre România şi lupta pentru independenţă desfăşurată de ea. În continuarea activităţii de militar, a fost ataşat militar al ţării sale la Paris (între 1 ianuarie 1892 şi 24 mai 1895); în 1894 a fost avansat la gradul de locotenent-colonel, iar în 1898 a devenit colonel, comandînd un regiment de infanterie, pînă în 1907, cînd a ieşit la pensie.

În 1927, cu prilejul împlinirii a 50 ani de la dobîndirea independenţei absolute a României, la insistenţele prietenului său, generalul Radu R. Rosetti[2], Gunnar Flood s-a decis să dea publicităţii impresiile sale asupra memorabilelor evenimente din anii 1876-1878, redactate, cum menţiona el, „sub influenţa directă a momentului". Ele au văzut lumina tiparului sub titlul *Notele unui ofiţer norvegian înaintea şi în timpul războiului de neatîrnare 1876-1878* şi cuprind o mare parte a însemnărilor făcute de autorul lor în acei ani, constituindu-se într-un preţios document asupra evenimentelor care au avut drept efect dobîndirea independenţei depline a României.

Lucrarea, apărută sub îngrijirea generalului Radu R. Rosetti, nu a reprodus însă în întregime jurnalul de front al ofiţerului norvegian, unele episoade, ca atacul de la Smîrdan sau intrarea trupelor române în cetatea Vidinului, fiind omise. Din această parte a jurnalului, publicăm în continuare cîteva pagini inedite. Întreruperile în text le-am marcat prin trei puncte, iar explicaţiile noastre prin paranteze drepte. Frazele culese cu litere cursive au fost preluate din lucrarea lui Radu R. Rosetti; ele au fost incluse în acest text pentru a face legătura necesară înţelegerii unor evenimente.

Prof. Valeriu AVRAM

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 9/1977; 7-8/1979.

Uniforme militare purtate de ostaşii români în timpul Războiului de independenţă. Fotografii realizate cu peste un secol în urmă de Carol Popp de Száthmary

Luarea Plevnei

28 noiembrie-10 dec. 1877. *Pe la 4, 5 dimineaţa, turcii părăsiseră reduta Griviţa şi mai tîrziu şi pe cea de la Bucova. La ora 6 dimineaţa, masa principală a turcilor era adunată între Plevna şi podul Vidinului şi începu retragerea, deţinînd încă forturile de la Opanez. Stăpîne pe reduta Griviţa, trupele române înaintară cu băgare de seamă spre Bucov...* La 9.30, generalul Cernat[1] urcă pe cal pentru a ajunge la Fortul Alexandru. Am aflat acest lucru la ora 10 şi l-am întîlnit pe general la fortăreaţa mai sus-amintită. Grupul său era format din generalul Fălcoianu[2] [de fapt, colonel], şeful statului major, generalul Manu[3] Generalul Cernat cu statul său major din care făceam şi eu parte părăsi reduta Griviţa pentru a se îndrepta spre vest. Din acest moment am avut posibilitatea să urmărim cu privirea lupta de la podul Vid, marşul prin Bucova şi lupta românilor la Opanez. Un spectacol dramatic, impunător şi de neuitat. Lîngă bateria Craiova, am primit ştirea că Opanezul a fost ocupat de români. Turcii erau respinşi spre Vid şi încercuiţi dinspre Plevna şi Bucova... Bătălia era isprăvită. Osman-paşa cu întreaga sa armată erau luaţi [prizonieri].

Vineri, 14 decembrie 1877. La ora 11 dimineaţa, împăratul [Alexandru al Rusiei] şi suita urcară în trăsuri la Poradim. Era frig şi o ceaţă densă micşora vizibilitatea. După o cursă rapidă de o oră, am sosit la Plevna, acest oraş pînă acum aproape necunoscut, iar acum celebru în lumea întreagă. În stînga, pe o colină se vede un mic cort, unde se află rănitul Osman. Se văd apoi sute de căruţe, fiecare înconjurată de un mic grup de străini, aceştea fiind familiile turceşti, care doreau să emigreze cu armata: bărbaţi, femei, copii, adunaţi în jurul căruţelor cu doi boi, căruţe ce aveau în ele tot ce ei agoniseseră pe acest pămînt. Puţin mai departe, în stînga, se vede casa unde Osman a fost găsit de ofiţerii români — coloneii Cerchez[4] şi Arion[5] — după capitulare...

Vidin-Calafat, 1 ianuarie 1878. Astăzi am vizitat prizonierii turci din marea cazarmă Malmaison. Sînt bine cazaţi şi hrăniţi. Tot corpul clădirii serveşte ca spital. Camerele bolnavilor sînt bine aerisite. Prizonierii sănătoşi erau instalaţi împreună cu subofiţerii lor în adăposturi... Prizonierii îşi pregătesc ei înşişi mîncarea în cazanele ostaşilor români şi în acelaşi fel cu aceştia. La sosirea mea, un subofi-

[1] Alexăndru Cernat (1828-1893), general de divizie, ministrul de război al României.

[2] Ştefan Fălcoianu (1835-1905), colonel, şef al Statului major al armatei române de operaţii (de la 20 octombrie 1877).

[3] George Manu (1833-1911), general de brigadă, comandant al Diviziei IV de infanterie; a comandat întreaga artilerie română la Plevna.

[4] *Magazin istoric*, nr. 1/1967.

[5] Eraclie Arion (1838-1903), colonel, comandantul artileriei din cadrul Marelui Stat Major.

ter strigă: „Drepți!". Și toată lumea se ridică...

28 ianuarie 1878. Am plecat astăzi cu generalul Cernat și suita spre Calafat, continuîndu-ne drumul și în ziua următoare.

29 ianuarie 1878. Trecerea Dunării [la reîntoarcerea pe teatrul de operații] s-a efectuat cu două vaporașe cu aburi care trăgeau pontoane. Pentru cai și căruțe s-a folosit o platformă pe două pontoane. Seara, tabără în sat.

31 ianuarie 1878. *Seara am sosit la Smîrdan și a doua zi am vizitat cîmpul de luptă. Terenul din jurul Vidinului e întins pe o distanță de 3-6 km de la Dunăre și destul de smîrcos spre sud. Pe această cîmpie se ridică un mic platou înalt de numai 4-6 m și aici sînt situate satele de la Smîrdan.* Turcii ocupaseră acest sat ca post înaintat depărtat de incintă la 3-4 km. Ei au aici trei lunete[1] foarte aproape de sat. Românii s-au hotărît să atace dinspre apus. După-amiază, cînd trupele erau concentrate în viile de la apus, ceața era atît de deasă încît artileria a încetat focul... Fălcoianu, din contră, insista să se dea atacul și că trebuie să se profite de ceață. Un batalion din Regimentul 4 dorobanți a fost trimis în ajutor. Dar a greșit direcția în ceață, s-a întors mai întîi la stînga și apoi la dreapta și a continuat, pînă ce s-a găsit, deodată, în fața unei lunete dușmane.

Toți și-au dat seama că salvarea se găsea numai într-un atac rapid. Deci s-au avîntat, au trecut șanțul plin cu apă care le ajungea pînă la piept și au luat luneta. Toate cele trei lunete au fost luate deci cu baioneta... Au fost luate cîte două tunuri de la prima și a doua lunetă. După aceasta, trupele [române] au înaintat cu mare viteză și curaj... Rezerva celor trei batalioane care atacau cuprindea două baterii și două escadroane. Aceste trupe au primit ordinul să se retragă spre Vidin. Numai un escadron a executat ordinul, învingînd 250 soldați turci care veneau probabil din sat. Pierderile românilor: 3 ofițeri morți, 7 răniți, 90 soldați morți și 303 răniți. Românii au luat 3 lunete, satul Smîrdan, 4 tunuri și 250 prizonieri. Se presupune că au fost uciși 400 turci. Acestea au fost pierderile primei zile și celei de-a doua, cînd turcii au încercat să recucerească Smîrdanul, [profitînd de faptul că] Cerchez dusese tunurile capturate și rămăsese a doua zi, în sat, fără artilerie. Turcii au înaintat cu 4 tunuri și, dîndu-și seama că românii erau fără artilerie, s-au apropiat la un foc de armă; [timp de cîteva ore] satul ca și tranșeele neterminate au fost sub focul lor. Românii au respins cu curaj atacul, dar au avut în acea zi cele mai mari pierderi. Atacul românilor a fost foarte bine executat și necesar pentru a strînta incinta înconjurătoare. Turcii, dimpotrivă, au comis o mare greșeală, construind lunete în locul redutelor închise. Apoi ei au comis greșeala de a nu se flanca reciproc, adică luneta 1 și 2 nu aveau linii de foc care să se încrucișeze. Ele erau plasate în așa fel încît nu se realiza acest lucru...

Intrarea românilor în Vidin a fost condusă de generalul Manu, șeful artileriei. Programul prevedea ca armata turcă să părăsească Vidinul la prînz, să defileze în fața Statului major român și să-i dea onorurile militare...

La 12 fix, defilarea [turcilor] a început. A fost executată în coloane de plutoane. La o distanță de 20 pași de noi, un pluton a luat puștile la braț, dar fără precizie și nici simultan. De multe ori distanța dintre plutoane era mare și soldații au trebuit să se oprească din cauza lipsei intervalelor. Uniformele erau cum nu se poate mai diferite. [Doar] cîțiva soldați purtau adevărata uniformă turcă: ilic albastru din lînă, care se încheie pe dreapta și apoi o scurtă vestă de zuav. Alții, dimpotrivă, purtau uniforme europene demodate. Soldații erau viguroși și puternici și fuseseră adunați din toate părțile Turciei. Această defilare fiind terminată, am plecat călare, cu Izzet-pașa în frunte, mergînd spre cîmpie mai la nord, unde armata română era aranjată pe trei linii. Sosind în împrejurimi, auzirăm muzica tuturor regimentelor, unde fiecare își cînta marșul, iar trompetele artileriei și cavaleriei sunau. A fost un vuiet învolburat de muzică, sub care noi am trecut frontul în galop, pînă în aripa dreaptă. Izzet-pașa, pe frumosul său cal, a trecut cel mai aproape de front și a primit salutul surîzînd amabil. Era un spectacol splendid. Apoi am luat loc la o oarecare distanță și defilarea a început. Totul mergea excelent. Batalioanele de linie mergeau într-o cadență de prusaci. Toți erau foarte bine îmbrăcați. Mulți dintre ei aveau mantăi noi. Diferența dintre cele două armate era extraordinară.

La intrarea în fortăreața interioară am fost primiți de consiliul municipal călare, iar după cîteva discursuri [reprezentanții acestui consiliu] s-au așezat în fruntea coloanei și ne-au condus în fortăreață. Populația bulgară era înșirată de-a lungul străzilor și toate fetele purtau flori. Populația ne-a salutat cu dragoste și noi am putut auzi cu bucurie exclamații cordiale și amicale, interzise de turci.

---

[1] La fortificațiile cu bastioane, deschidere exterioară, apărată din flancuri, destinată observației și tragerilor de artilerie.

1862: ROMÂNIA ÎŞI AFIRMĂ DEMNITATEA NAŢIONALĂ

MARTA ANINEANU

Cronica sfîrşitului de an 1861 consemna pentru principatele române noi eforturi pentru realizarea unirii definitive şi afirmarea tînărului stat pe arena internaţională. Fermitatea domnitorului Alexandru Ioan Cuza şi a oamenilor politicii îndreptase ţara pe calea emancipării care depăşea prevederile Convenţiei de la Paris din anul 1858, dar care corespundea aspiraţiilor poporului român.

După cum se ştie, Conferinţa acceptase o „unire" a principatelor constînd în alegerea a doi domni, care să conducă prin intermediul a două guverne, în două capitale diferite ş.a.m.d. Alegerea succesivă a lui Alexandru Ioan Cuza în Moldova şi în Ţara Românească a dat sens concret şi real unirii principatelor. Reunite într-o nouă conferinţă la Paris (aprilie-septembrie 1859), marile puteri au fost nevoite să solicite Porţii să acorde dubla învestitură noului domn. Cuza era totuşi nevoit să menţină în cele două principate două administraţii separate, care-şi coordonau activitatea prin intermediul unei comisii mixte, cu sediul la Focşani, situaţie ce va fi înlăturată abia în februarie 1862, prin instalarea primului guvern al României. În tot acest interval (1859-1862), domnitorul Cuza şi oamenii politici de frunte ai ţării au depus o stăruitoare activitate pentru consolidarea autonomiei şi unirii celor două principate. Pe această linie se înscrie şi episodul pe care-l relatăm.

În vara anului 1862 urma să aibă loc, la Londra, o expoziţie universală. Cele două guverne ale Moldovei şi Ţării Româneşti au întreprins demersuri pentru a afirma şi pe această cale independenţa principatelor faţă de Poartă, cerînd organizatorilor expoziţiei ca ele să participe cu produsele lor, într-un spaţiu anume afectat şi nu într-unul comun cu acela al Imperiului otoman, aşa cum se petrecuseră lucrurile la expoziţiile anterioare, din 1851 la Londra şi din 1858 la Paris. Demersurile trebuiau făcute prin intermediul Agenţiei oficioase române de la Paris, al cărei titular era Ianeu Alecsandri, fratele poetului. Nevoit să plece în ţară într-un concediu mai îndelungat pentru rezolvarea unor spinoase probleme financiare, Iancu a fost înlocuit de Vasile Alecsandri, care a girat postul de agent oficios în perioada martie 1861-septembrie 1862.

În această calitate, Vasile Alecsandri a primit, la 2 septembrie 1861[1], scrisoarea lui Alex. Plagino, ministru de finanţe şi ministru ad interim al afacerilor străine din Ţara Românească (în lipsa titularului acestui minister, Apostol Arsaki), prin care îl anunţa că guvernul a instituit o comisie specială, sub direcţia Ministerului de finanţe, care să se ocupe

[1] Toate datele sînt pe stil nou.

Vasile Alecsandri
(fotografie
d n fondurile
Bibliotecii
Academiei R.S.R.)
Sus: *Stema Principatelor*
Unite
reprodusă
dintr-un armorial
francez
anonim
din 1864

cu prezentarea produselor la expoziţia de la Londra. „La precedentele expoziţiuni de la Paris şi Londra, se subînţia în scrisoarea menţionată, productele noastre fură confundate, precum ştiţi, cu acele ale Imperiului otoman. De astă dată, însă... ni se pare că momentul ar fi oportun ca să reclamăm un loc aparte în clasificarea productelor expuse. Către aceasta considerînd că, cel puţin sub raportul comercial, noi formăm un stat separat, cu totul osebit de Turcia şi că comerţul străin se adresă directamente către noi pentru productele ce ne sînt speciale..."[1]

Intuind importanţa hotărîrii luate, pentru reuşita căreia va depune toate sforţările, Alecsandri a cerut ca pentru a începe demersurile, să i se comunice imediat lista produselor şi necesităţilor de spaţiu. Reîntors la postul său de ministru al afacerilor străine, Apostol Arsaki îi satisface cererea, la 5 octombrie 1861, exprimîndu-şi convingerea că şi de astă dată va pune în slujba apărării „drepturilor noastre tot zelul ce vă caracterizează..." De la Paris, Vasile Alecsandri a plecat la Londra, de unde a adresat Comitetului central al expoziţiei, la 8 octombrie 1861, cererea principatelor de a li se rezerva un loc în scopul prezentării produselor lor. Apoi, la 26 decembrie 1861, a comunicat Comitetului central al expoziţiei şi datele primite de la Apostol Arsaki, privitoare la produse şi spaţiul necesar expunerii lor, care totaliza 150 picioare pătrate englezeşti [1 picior = 0,3 048 m]. Aceste informaţii le-a trimis şi lui Petrache Poenaru, numit comisar al expoziţiei şi care urma să preia sarcinile agenţiei de la Paris în această acţiune.

Demersurile româneşti s-au bucurat, la început, de o primire favorabilă. La 16 octombrie 1861, Vasile Alecsandri a primit răspunsul secretarului Comitetului central al expoziţiei, Fr. R. Sandford, prin care acesta îi înştiinţa: „Comisarii Maiestăţii Sale vor fi fericiţi de a păstra un loc pentru productele Moldovei şi ale Valahiei, din diviziunea expoziţiei destinată pentru producte străine".

Medalie scoasă la Iaşi în 1906 în amintirea ridicării statuii lui Vasile Alecsandri (colecţia D.D. Tăndăreanu)

Alecsandri avea toate motivele să fie satisfăcut de izbînda obţinută cînd, la începutul lunii ianuarie 1862, atitudinea binevoitoare a Comitetului central al expoziţiei faţă de principate s-a schimbat brusc sub influenţa, desigur, a cercurilor politice engleze, care au sesizat, în spatele acestei manifestări de independenţă economică, o încercare de destrămare a suzeranităţii turceşti asupra principatelor. Poarta, manifestîndu-şi cu întîrziere dorinţa de a participa la expoziţie, a antrenat după sine şi statele de sub suzeranitatea sa, neţinînd seamă de condiţiile speciale ale raporturilor sale cu unele dintre ele, cum era cazul principatelor. La 7 ianuarie 1862, ca urmare a manevrelor Porţii, agentul român a primit înştiinţarea Comitetului central al expoziţiei că este necesar să se înţeleagă cu ambasadorul Turciei pentru că „s-a decis ca toate obiectele ce vor proveni din Turcia, din Egipt, din Tunisia şi din principate să fie aşezate într-o singură grupă..."

Uimit de revenirea neaşteptată asupra unei hotăriri care păruse definitivă, Vasile Alecsandri, la 10 ianuarie 1862, a comunicat în ţară noua situaţie creată şi, tot la aceeaşi dată, şi-a manifestat nemulţumirea către Fr. R. Sandford, precizînd că cele întîmplate vor produce o foarte nepăcută impresie în principate. La rîndul său, Apostol Arsaki a comunicat decizia organizatorilor expoziţiei lui Leon Ghica, ministrul afacerilor străine al Moldovei, subliniind că: „Nu ne mai rămîne, după a mea părere, decît a renunţa la proiectul nostru, fiindcă primind condiţiunile ce ne sînt făcute am semăna, prin aceasta, că sîntem cu nepăsare pentru drepturile noastre de independenţă, pe care ţinem, din contra, mai presus de toate, a apăra". În scrisoarea explicativă, pe care a adresat-o agentului de la Paris şi prin care îl înştiinţa despre hotărîrea guvernului de a renunţa la participarea principatelor la Expoziţia universală, ministrul român sublinia clar scopul pe care îl urmărise prin expunerea independentă a produselor româneşti la expoziţie şi refuzul de a accepta orice compromis care ar fi umilit ţara: „Principatele Unite nefiind niciodată asimilate provinciilor ce fac parte integrantă a Imperiului otoman, nu putem subscrie tocmai acum la nişte condiţiuni care ar părea că nu au alt rezultat decît a favoriza o asemenea confuziune. Fiindcă, pe de altă parte, deciziunea ce ni se opune acum provine negreşit din influenţe prea înalte, ca să ne fie posibil a le combate cu speranţă de succes, singurul partid [hotărîre] ce ne rămîne a lua, în interesul drepturilor noastre, de independenţă comercială ce ţinem mai presus de toate a apăra, este a renunţa la trimiterea proiectată".

La 5 februarie 1862, Vasile Alecsandri a comunicat la Londra hotărîrea ţării noastre de a nu mai participa la Expoziţia universală. Românii au preferat astfel prin acest act de demnitate naţională să-şi afirme şi pe această cale statutul independent la care aveau dreptul.

Reproducem, în continuare, cîteva din scrisorile şi documentele referitoare la demersurile diplomatice ale lui Vasile Alecsandri în legătură cu acţiunea amintită.

---

[1] Întreaga corespondenţă primită şi trimisă de Vasile Alecsandri în legătură cu acest demers diplomatic se găseşte la Ministerul de externe, dosar 191. Arhivele Statului, Bucureşti, Biblioteca Academiei R.S. România, mss. 2 253, ff. 320-370, sub formă de ciorne în limba franceză; în manuscrisul de la Biblioteca Academiei R.S.România se găsesc şi prospectele imprimate ale expoziţiei engleze. Aceste piese oficiale au fost publicate numai parţial.

Paris, 25 sept[embrie] 1861

Domnule ministru,

Înainte de a mă duce la Londra pentru a urma instrucțiunile din scrisoarea Excelenței Voastre cu data de 21 august 1861 relativ la locul special pe care Principatele Unite sînt îndreptățite să-l ceară la Expoziția Universală pentru diferitele lor produse, am crezut necesar să sondez mai înainte terenul viitoarelor negocieri pentru a mă asigura de felul dispozițiilor Comitetului Central [al Expoziției] în privința noastră. N-am să vă ascund deci, domnule ministru, că raportîndu-mă la informațiile luate la Paris, misiunea cu care Excelența Voastră m-a însărcinat prezintă mari dificultăți de înfrînt căci se ascunde o latură politică de o evidență f[oarte] puțin ascunsă pentru a nu atrage atenția oamenilor de stat ai Angliei.

Oricum ar fi, eu n-am să ezit să insist în negocierile care au ca scop să așeze industria țărilor noastre pe aceeași linie ca și cea a țărilor total independente, dar pentru ca să angajez lupta cu oarecare șanse de succes eu e absolut necesar să mă prezint înarmat cu toate dovezile în fața Comitetului Central al Expoziției, însă dovada cea mai importantă este tocmai cea care îmi lipsește, adică lista obiectelor pe care principatele conteză să le trimită la Palatul industriei.

Vă rog, deci, domnule ministru, să binevoiți a da ordin ca să mi se trimită prin cel mai apropiat curier și profit de această ocazie pentru a vă asigura de cea mai înaltă considerație,

V. Alecsandri
girantul Agenției Principatelor
Unite la Paris

Londra, 8 octombrie 1861

Domnilor,

Guvernul Principatelor Unite al Moldovei și Țării Românești instituind, cu ocazia Expoziției Universale care se pregătește la Londra, o comisie însărcinată să adune o selecție de produse ale industriei agricole pentru a fi trimise la expoziția mai înainte citată, a invitat pe subsemnatul, agent oficios al Alteței Sale, prințul Cuza, la Paris, să se pună în legătură cu onorabilul Comitet de la Londra, cu scopul de a obține ca să fie rezervat în Palatul industriei un loc special pentru produsele principatelor.

Subsemnatul are deci onoarea de a supune justei aprecieri a domnilor membri ai comitetului considerațiile care au dictat guvernului său demersul care face obiectul acestei scrisori și se măgulește cu nădejdea că acest demers va fi primit favorabil.

La expozițiile precedente de la Londra și Paris produsele noastre au fost confundate cu cele ale Imperiului otoman. De data aceasta, totuși, guv[ernul] Sublimei Porți, neadresînd celui din principate nici o comunicare relativă la acest lucru, i-a lăsat o inițiativă potrivită cu noua sa poziție excepțională pe care Tratatul de la Paris a creat-o principatelor. În consecință, guv[ernul] prințului Cuza, în virtutea liberului arbitru și dornic de a face țara sa să participe la onorurile cum și la binefacerile Expoziției de la Londra, crede momentul potrivit pentru a cere un loc separat în clasificarea produselor expuse și se bizuie pentru a-l primi pe principiul independenței administrative și comerciale de care principatele au dispus liber totdeauna. Principatele formează dealtfel... un stat separat, cu totul deosebit de Turcia, un stat care a încheiat deja cîteva tratate cu state puternice, ca Austria, și chiar cu Anglia, și comerțul străin s-a adresat întotdeauna direct nouă pentru produsele care sînt specialitatea noastră. Este deci foarte necesar ca să se arate, printr-o clasificare separată, proveniența acestor produse care iau cu fiecare zi mai mare dezvoltare și care contribuie așa de puternic la bunăstarea materială a țărilor lipsite de resursa industriei agricole.

La aceste considerații, subsemnatul se grăbește să adauge că tendințele principatelor au ca scop principal să-și întindă cît mai mult relațiile comerciale cu Anglia din punct de vedere al schimbului produselor cu cele ale manufacturei engleze și că ar fi din partea onorabilului Comitet de la Londra un mijloc de a încuraja această tendință, acela de a fi de acord, fără dificultate, cu cererea pe care subsemnatul are onoarea să i-o adreseze în numele guv[ernului] său.

În speranța unui răspuns favorabil, pe care subsemnatul își va face o datorie să-l comunice numaidecît guv[ernului] său, roagă pe onorabilii membri ai Comitetului Central să binevoiască să primească asigurarea celei mai înalte considerații.

Agentul Principatelor
V. Alecsandri

D-nii membri
ai onorabilului Comitet Central al Expoziției de la Londra

---

19 octombrie 1861

Domnule ministru,

Am onoarea să anunț Excelenței Voastre întreaga reușită a misiunii mele de la Londra privind locul special pe care guv[ernul] Alteței Sale prințului domnitor m-a însărcinat să-l obțin la Expoziția Universală din anul 1862, pentru produsele Principatelor Unite. Datorită rezultatului satisfăcător al demersurilor pe care le-am făcut pe lîngă Comitetul Central, produsele industriei române nu vor mai fi confundate, de data aceasta, cu cele ale Imperiului otoman. Excelența Voastră se va convinge din conținutul răspunsului scris pe care l-am primit în legătură cu aceasta și pe care am onoarea să i-l transmit în copie, împreună cu cîteva hotărîri ale Comitetului Central privitor la condițiile de admitere a obiectelor destinate a figura în Palatul industriei. Luînd cunoștință despre

aceste diferite documente, Excelenţa Voastră va completa măsurile deja luate de către guvern, pentru a se conforma mai sus-ziselor condiţii, şi va binevoi să le comunice colegilor săi din Moldova pentru a împiedica orice cauză de întîrziere în expedierea produselor.

V. Alecsandri

Paris, 26 decembrie 1861

Onorabilului Comitet Central al Expoziţiei Universale de la Londra pentru anul 1862

Domnilor,

Am onoarea să vă trimit copia depeşei oficiale pe care am primit-o de la Excelenţa Sa ministrul de afaceri străine din Ţara Românească, privind produsele Principatelor Unite care trebuie să figureze în Expoziţia de la Londra din anul viitor.

D-le Agent,

„După avizul pe care ni l-aţi dat privitor la nevoia de a determina de o manieră precisă natura produselor industriei noastre naţionale şi întinderea spaţiului de care are nevoie la Expoziţia de la Londra, mă grăbesc să vă fac cunoscut că aceste produse sînt din felul celor arătate în secţiunile I, II, III, IV ale regulamentului de admitere, redactat de Comitetul Central şi că după calculele făcute, ele ar putea să ocupe în Palatul Expoziţiei spaţiul arătat mai jos:

70	picioare pătrate englezeşti	pentru	prima secţie
5	„ „	„	a doua „
75	„ „	„	a treia „
20	„ în lăţime	} pe zid	
12	„ în înălţime		
3	„ lăţime	} spaţiu orizontal	
3	„ lungime		
2	„ înălţime		

Veţi binevoi, d-le Agent, să comunicaţi, în acelaşi timp, onorabilului Comitet Central din Londra numirea d-lui P. Poenaru în calitate de comisar permanent al principatelor".

Achitîndu-mă de această datorie, vă rog, domnilor, să primiţi asigurarea distinsei mele consideraţii.

V. Alecsandri

Paris, 10 ianuarie 1862

Domnule ministru,

Am onoarea să vă comunic copia scrisorii pe care am primit-o acum de la Comitetul Central al Expoziţiei de la Londra, ca răspuns la aceea pe care i-am adresat-o în urmă în legătură cu spaţiul cerut de totalitatea produselor noastre în Palatul industriei.

Conţinutul acestui răspuns m-a uimit căci pare să pornească dintr-o hotărîre foarte de curînd luată de către zisul Comitet, sub influenţa unui sentiment mai mult ostil, decît binevoitor pentru drepturile politice ale românilor.

Nedorind să iau [nici o decizie] înaintea hotărîrii pe care guvernul nostru o va lua faţă de noile condiţii impuse expunerii produselor româneşti, am socotit că trebuie să mă abţin de a reclama împotriva condiţiilor. Dealtfel, o cerere de acest fel, dacă ar fi socotită trebuincioasă, ar intra în atribuţiile comisarului permanent al Principatelor Unite.

Acţiunea Agenţiei în această afacere a încetat chiar din ziua creării unui Comisariat. Deci, acestuia îi revine de a urmări de acum înainte noile negocieri care se vor socoti că trebuie să fie încercate pe lîngă Comitetul de la Londra şi pentru aceasta vă voi fi foarte obligat, domnule ministru, să binevoiţi a mă scuti de plictiselile şi oboselile unui rol pe care nu-l voi mai putea primi fără să trec peste atribuţiile care revin d-lui P. Poenaru.

Pentru a-i uşura deci d-lui Poenaru opera pe care este chemat să o aducă la bun sfîrşit şi pentru a pune, în acelaşi timp, la adăpost responsabilitatea Agenţiei în cazul în care hotărîrea Londrei ar da naştere unor dezbateri în Cameră, nu cred că am ceva mai bun de făcut decît să pun sub ochii Excelenţei Voastre corespondenţa schimbată între Comitetul de la Londra şi Agenţia de la Paris. Excelenţa Voastră va găsi în acest plic copia exactă a acestei corespondenţe şi ea se va convinge prin cetirea acestor piese că singura vină de care mă condamn pe mine însumi în cursul acestor negocieri este aceea de a fi crezut în făgăduielile formale ale Comitetului englez.

V. Alecsandri

Patru ani mai tîrziu, în 1867, ţara noastră a participat la Expoziţia universală organizată la Paris, cu un pavilion special, separat de cel al Imperiului otoman, ceea ce ilustrează prestigiul de care se bucura pe arena internaţională, la numai opt ani de la realizarea Unirii din 1859. Condiţiile participării României la expoziţia de la Paris reprezintă, în acelaşi timp, o semnificativă mărturie a recunoaşterii pe plan internaţional a independenţei şi autonomiei statului român.

În anul expoziţiei din 1867, P.S. Aurelian şi Al. Odobescu au publicat, la Paris, lucrarea Notice sur la Roumanie, principalement au point de vue de son économie rurale, industrielle et commerciale, avec une carte de la Principauté de Roumanie.

Este prima monografie economică a României după unire, care, difuzată în cadrul Expoziţiei universale, a contribuit, şi pe această cale, la mai buna cunoaştere în lume a realităţilor româneşti.

Al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice

ISTORIA ROMÂNILOR NE-A IMPRESIONAT ÎNTOTDEAUNA

Teme înscrise pe agenda de lucru a istoricilor, concluzii, întrebări, gînduri ce îndeamnă la reflecţie... Răsfoiesc caietul cu însemnări din zilele celui de-al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice care a avut loc în august, anul trecut, în capitala României, derulez benzile de magnetofon cu interviurile luate unor reprezentanţi de seamă ai ştiinţei istorice, încercînd — în redarea, în continuare, a amplului dialog pe care Magazin istoric l-a avut cu numeroşi oaspeţi din străinătate prezenţi la Bucureşti — să fixez cîteva din multitudinea gîndurilor împărtăşite de aceştia. De astă dată, interlocutorii noştri sînt cinci reputaţi istorici din Republica Federală Germania: prof. univ. dr. Werner Conze, **fost preşedinte al Asociaţiei istoricilor din R.F.Germania,** prof. univ. dr. Gotthold Rhode, **directorul Institutului de istorie est-europeană din Mainz,** prof. dr. Karl Otmar von Aretin, **directorul Institutului de istorie a Europei din Mainz,** dr. Ernst Wagner, **preşedintele „Cercului de studii pentru cunoaşterea Transilvaniei“,** prof. dr. Horst Glassl, **de la Universitatea din München.**

— Se ştie că istoria este, înainte de toate, o ştiinţă a trecutului. Poate contribui ea la pregătirea unui viitor al păcii şi colaborării între popoare? În această privinţă, oamenii pot învăţa ceva din experienţa a ceea ce a fost?

Werner Conze: Pe vremea cînd eram student, ni se spunea — şi aceasta era tradiţia acelui aşa-numit istorism — că din istorie n-am putea învăţa nimic, pentru că ea reprezintă întotdeauna un unicat. Consider lucrul acesta ca inexact. Eu cred că din istorie putem învăţa. Am trăit multe experienţe, tocmai pe cele ale secolului XX, cînd fiecare naţiune a Europei a avut mult de suferit. Am trecut prin experienţe teribile. Putem să învăţăm din aceste experienţe şi să căutăm să ocolim primejdiile care să ducă la evenimente rele, similare acelora cum a fost naţional-socialismul — ce a avut drept consecinţă al doilea război mondial — pentru ca în felul acesta să putem ajunge la pacea pe care o dorim cu toţii.

În mesajul pe care preşedintele României, domnul Nicolae Ceauşescu, l-a adresat congresului se relevă rolul istoriei, rolul nostru al tuturor celor ce lucrăm în acest domeniu în urmărirea marelui scop al păcii între popoare. Este natural ca — dacă existenţa noastră actuală este condiţionată istoric, dacă voinţa noastră actuală este să păstrăm pacea — să dezvoltăm prietenia între popoare şi atunci ştiinţa istoriei trebuie să-şi spună cuvîntul.

În decursul istoriei mondiale, în majoritatea cazurilor, frumoasele scopuri ale păcii şi prieteniei între popoare au fost violate. În istorie n-au existat decît fragmente de pace, realitatea istoriei au fost întotdeauna războaie, conflicte, dispute, vărsări de sînge, opresiuni, domnia unora asupra altora. Trebuie să ne întrebăm: de ce oare omenirea a cunoscut o experienţă atît de dezolantă? Istoricul are de spus ceva în această privinţă şi eu cred că trebuie să o spună. Însuşi faptul că la congresul de la Bucureşti a funcţionat o comisie care s-a ocupat de forme şi metode ale păcii în istorie, că într-un congres internaţional al istoricilor s-a dezbătut această mare problemă arată că istoricii au recunoscut marea responsabilitate ce le revine în această direcţie.

Gotthold Rhode: Orice istoriografie se ocupă, inevitabil, atît cu conflicte cît şi cu încercări de soluţionare a acestora. O cercetare specială privind pacea, care a fost, într-o vreme, actuală şi la noi, este, după opinia mea, inutilă. Pacea mondială trebuie să o menţină oamenii politici şi diplomaţii, nu istoricii. Din partea lor, aceştia din urmă nu pot oferi decît exemple care să servească înţelegerii, discuţiilor, respectării celuilalt, evitării atacurilor. Aceasta se şi întîmplă în largă măsură în congresele noastre.

Karl Otmar von Aretin: Dacă se poate învăţa ceva din istorie este o întrebare veche şi la care este greu de răspuns. Pînă acum, transmiterea învăţămintelor din trecut asupra prezentului reprezintă o problemă pe care nici una dintre generaţii nu a rezolvat-o convingător. Cred că acum, în faţa ameninţării lumii cu armele moderne, nouă, istoricilor, ne revine misiunea să atragem atenţia, cu dovezi, asupra faptului că în trecut conflictele au izbucnit din uşurinţă, din mîndrie, din prestigiu jignit sau din motive asemănătoare şi că războaiele ar fi putut fi evitate dacă, în prealabil, situaţiile ar fi fost discutate.

Ernst Wagner: Trecutul ne învaţă ce greşeli ar trebui să evităm în viitor. Uneori ai totuşi impresia că fiecare generaţie crede că trebuie să comită propriile sale erori. Dacă cei mari ai acestei lumi ar învăţa ceva din istorie şi ar ţine seama de învăţămintele ce se desprind din ea, ar trebui să recunoască cu toţii nebunia unui nou război.

— Putem vorbi de o „sete de istorie"? Credeţi că astăzi această ştiinţă are o audienţă sporită la public?

Gotthold Rhode: Ani de zile, în R.F. Germania, inclusiv în şcoli, abia s-a putut remarca o „sete de istorie". De cîţiva ani încoace, dorinţa de cunoştinţe istorice există iarăşi, deoarece a redevenit vie conştiinţa că o colectivitate fără istorie nu poate trăi multă vreme. Această dorinţă nu poate fi satisfăcută însă prin analize de istorie socială greu de înţeles. Istoricul trebuie să povestească, să ştie să prezinte lucrurile viu, să facă istoria culturii, pe care eu o consider deosebit de importantă. Dealtfel, în anul 1974, am obţinut Premiul „Georg Dehio"[1] pentru istoria culturii, fapt care arată poziţia mea pozitivă în această direcţie.

Ernst Wagner: Şi la noi, interesul pentru istorie a luat un puternic avînt tocmai la tineret. Personal, cred că te poţi înţelege pe tine şi actualitatea în mod corect, numai cînd cunoşti ce a fost ieri, căci actualitatea e legată prin mii de fire de ceea ce s-a petrecut anterior. Altfel spus: problema lui *încotro* nu poate căpăta răspuns decît cînd îl ştii şi pe acel *de unde*.

Importanţa unei reviste de cultură istorică nu poate fi îndeajuns de mult apreciată. Prezentarea cunoştinţelor istorice într-o formă atractivă pentru marele public este tot atît de importantă — mai importantă chiar decît discuţiile ştiinţifice ale erudiţilor în specialitate. Invidiez România de a avea o revistă atît de răspîndită cum este *Magazinul istoric*.

Werner Conze: Observaţia că interesul publicului pentru istorie este foarte puternic, ba chiar în creştere, o pot confirma şi pentru R.F. Germania. Consider lucrul acesta ca foarte bun. Adesea oamenii vor să-şi satisfacă o curiozitate. Pentru ei este foarte interesant să vadă în muzee, ca, de exemplu, în muzeele consacrate istoriei românilor şefi ai dacilor, prinţi cu coroane pe cap. Dar eu cred că oamenii vor ceva mai mult. Ei au conştiinţa că viaţa lor actuală este condiţionată istoric. Ei doresc să ştie cum arată istoria ţării lor şi a vecinilor lor şi cum s-a născut şi dezvoltat ţara lor. În situaţia aceasta, o revistă de cultură istorică, scrisă de specialişti pentru marele public, are, natural, o foarte mare însemnătate, dar şi o foarte mare răspundere, în sensul că trebuie să fie fundamentată ştiinţific, să prezinte deci faptele în mod corect şi, în acelaşi timp, să fie scrisă pe înţelesul marelui public care, cum ştim, n-a studiat istoria. O sarcină frumoasă pentru care adresez revistei dv. sincere felicitări.

Karl Otmar von Aretin: Sînt de părere că ştiinţa istoriei s-a specializat într-o asemenea măsură în aproape toate ţările, încît a pierdut legătura cu publicul, ceea ce este caracteristic la noi în R.F. Germania. Revistele de istorie au o sarcină foarte importantă şi anume de a transmite, într-o formă corespunzătoare, unui cerc cît mai larg al populaţiei, cele mai noi cunoştinţe de istorie şi, prin aceasta, de a suplini o sarcină pe care, în parte din vina lor, istoricii în general nu şi-o mai îndeplinesc.

— În cercetările dv. aţi venit, desigur, în contact cu momente ale istoriei româneşti. Care dintre ele v-au reţinut mai mult atenţia?

Horst Glassl: Aria mea de cercetare este istoria Europei Centrale şi de Răsărit, între sec. XVIII-XX, României ocupă în istoria sud-estului european un loc foarte important. Tocmai aici, în România, se organizează studierea temeinică a istoriei sud-estului Europei. Remarcînd că mulţi istorici de renume mondial au la activul lor studii cu totul deosebite privind istoria acestei zone, trebuie să spun că în cercetarea aceasta s-au impus, de asemenea, cîţiva oameni de ştiinţă români cu lucrări excelente.

M-a impresionat cîtă energie pun colegii români în cercetarea istoriei ţării lor, ca şi ataşamentul lor faţă de poporul căruia-i aparţin şi faţă de istoria lui.

Gotthold Rhode: Principalul meu domeniu de activitate este istoria mai nouă a Europei de Răsărit, cu excepţia Rusiei. Am scris şi despre istoria veacului XVI în principatele române şi în Transilvania, precum şi despre relaţiile Moldovei cu Polonia. Am contribuit la elaborarea manualului de istorie a Europei cu două capitole despre ţara dv. — unul privind perioada dintre 1878-1918, apărut în volumul VI şi celălalt despre perioada 1918-1968, publicat în volumul VII al manualului amintit. Ţin să menţionez, de asemenea, şi un studiu despre *Congresul de la Berlin şi Europa de Sud-Est*, apărut, în 1978, şi în România, în publicaţia de limbă germană *Forschungen zur Volks und Landeskunde* şi, într-o formă mai cuprinzătoare, într-un volum editat la Wiesbaden de profesorul Karl Otmar von Aretin. Acum, între altele, particip la alcătuirea unui volum colectiv despre convieţuirea popoarelor în spaţiul danubian. Am pregătit şi o carte antologică, ilustrată, cu titlul *1 000 ani de vecinătate — germani în Europa de Sud-Est*, ce va apare, cred, în primăvara lui 1981, la München.

[1] Istoric al artei (1850-1932), profesor universitar, autor a numeroase lucrări şi a unei monumentale *Istorii a artei germane*.

Pentru a întregi punctele de vedere exprimate de istorici din R.F.G. asupra problemelor dezbătute de congresul istoricilor și în general asupra semnificației marii reuniuni de la București, adăugăm răspunsurilor de mai sus cîteva extrase dintr-un articol al istoricului Gerhard Beier, *apărut în numărul din decembrie 1980 al revistei* I.W.K. — Internationale wissenschaftliche Korrespondenz zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung *din Berlinul Occidental.*

„Cu cei 2 700 participanți înscriși și nenumărați alți oaspeți, congresul trebuie apreciat drept reuniunea internațională de frunte a științei istorice. Țara gazdă i-a imprimat un caracter deosebit. Președintele Nicolae Ceaușescu, care a patronat congresul, l-a adresat un mesaj istorico-diplomatic.

Congresul și participanții săi au fost beneficiarii unei înalte aprecieri acordate specialității lor de către statul român. Cine s-a aflat în fața unei uși cu ecusonul congresului la reverul hainei, aceluia i s-a deschis. Gazdele s-au întrecut în amabilitate și ospitalitate. Organizarea numeroaselor manifestări a decurs fără nici o piedică. O publicație proprie congresului, Daily Bulletin, *a informat, în opt ediții, despre desfășurarea dezbaterilor. Altor gazde le va fi foarte greu să-i întreacă pe organizatorii români.*

Asupra congresului s-a răsfrînt peste timp spiritul unui proeminent istoric român, respectat pretutindeni: Nicolae Iorga. El a reprezentat România la congrese internaționale din perioada interbelică, fiind ales vicepreședinte al C.I.S.I.

Istoria și istoriografia servesc în România la apărarea identității naționale. În numeroase cărți și lucrări a fost reflectată întemeierea, înainte cu 2 050 ani, a unui stat dac centralizat și independent, condus de Burebista. Luptele ulterioare ale lui Decebal împotriva romanilor, sub Traian, stau în atenția istoriografiei românești actuale, la fel cum s-a întîmplat, în Imperiul german, cu faptele eroice ale lui Herman al cheruscilor[1]*. Academicianul Ștefan Pascu și profesorul Virgil Cândea s-au pronunțat în mod legitim la festivitățile de deschidere și de încheiere a congresului asupra istoriei genezei poporului român și asupra rolului pe care l-a avut națiunea română în istoria universală.*

Unde va avea loc viitorul congres? Majoritatea membrilor comitetelor din Est și Vest s-au decis pentru invitația adresată de Asociația istoricilor din R.F.G. Peste cinci ani se va merge la Hamburg, München, Stuttgart sau într-un alt mare oraș vest-german. Istoriografia din R.F. Germania trebuie să vadă în aceasta o dovadă de încredere. Ceea ce s-a realizat la București în privința ospitalității și a asigurării serviciilor obligă la eforturi imense.

[1] Arminius (cca. 19 î.e.n.-cca. 19 e.n.), conducător al tribului germanic al cheruscilor. A înfrînt, în pădurea Teutoburg, cele trei legiuni ale lui P. Quintilius Varus, guvernatorul provinciei Germania (9 e.n.).

În istoria europeană, eu văd rolul românilor în punctele următoare: în menținerea latinității, în dezvoltarea remarcabilului *ius valachicum* — comparabil cu *ius teutonicus* —, în apărarea contra Imperiului otoman și în păstrarea identității lor naționale, în contribuția specială la mișcarea națională europeană în sec. XIX, în rolul independent în politica externă atît în perioada interbelică, cît și în ultimele două decenii.

Întrucît am participat și la alte congrese internaționale de istorie, în 1955 la Roma, în 1960 la Stockholm, în 1965 la Viena, în 1970 la Moscova, în 1975 la San Francisco, pot spune că Bucureștii se înșiră cu cinste în rîndul acestor orașe și că, de exemplu, oferă mai mult decît San Francisco, oraș care a fost handicapat de faptul că nu este o capitală.

Este impresionant cît de mulți istorici europeni și extraeuropeni cunosc țara dv., iau cunoștință de cultura și de istoria ei. Eu însumi am putut, după patru popasuri — 1960, 1964, 1976, 1977 — să-mi adîncesc impresiile și doresc ca în excursia ce o voi face să le completez, cunoscînd Oltenia, mie încă necunoscută. Colaborarea de pînă acum cu istoricii români a fost rodnică și doresc să mi-o îmbunătățesc și să o intensific, mai ales cu tînăra generație.

Werner Conze: Rolul românilor în istorie, în Europa de Sud-Est și dincolo de ea, este deosebit de valoros. Fiecare națiune își are propriul ei rol în istorie, fiecare și-a dat contribuția, dar fiecare națiune are și ceva specific. În această privință, istoria românească m-a impresionat întotdeauna prin faptul că românii sînt un popor care are în substratul său o moștenire care poate fi atribuită dacilor și popoarelor ce au trăit aci în timpul romanilor; un popor care s-a menținut și care în mod remarcabil și-a păstrat — unicul în întreg sud-estul Europei — limba latină. Știu că există în limba română și alte elemente, de pildă, slave, dar cele latine predomină. Lucrul acesta e deosebit de impresionant. Impresionante sînt, dacă mă gîndesc la România modernă, întreaga evoluție a luptelor pentru libertate în sec. XIX, evoluția spre România socialistă, care în domeniul social prezintă un rol specific în sud-estul Europei. Mă gîndesc și la faptul că aici, alături de români și împreună cu ei, trăiesc și pot trăi și naționalități conlocuitoare, în primul rînd unguri și germani, pentru care am un interes special.

Între Germania și România există raporturi vechi, care merg înapoi pînă în sec. XII-XIII, de cînd se află germani în Transilvania, trăind aici împreună cu românii și cu ungurii. Relațiile dintre români și germani au devenit mai strînse în veacul XIX, cînd un Hohenzollern german a devenit rege al României. Nu am suficiente cunoștințe despre această problemă, dar mi-am propus, cînd ajung acasă, să mă ocup puțin cu aceasta,

să văd care a fost rolul acestor regi de Hohenzollern aici. Între Germania şi România s-au petrecut apoi, din păcate, multe lucruri de care nu ne amintim cu plăcere, în primul şi al doilea război mondial. Aceste momente nu trebuie ignorate, căci numai dacă nu ascundem aceste lucruri, ceea ce nu faceţi nici dv. şi nici noi, vom putea iarăşi învăţa din istorie. Astăzi, contradicţiile rezultate între ţările noastre prin cele două războaie nu mai sînt actuale. Oricum, n-am văzut nimic din care să deduc că oamenii de aici privesc pe germanii de astăzi cu rezerve şi nici la noi nu se întîmplă aşa ceva faţă de români. Cu toate că Germania e divizată şi noi aparţinem, în cea de vest, unui alt sistem social-politic, relaţiile dintre R.F.G. şi România au devenit în ultimul timp din ce în ce mai bune.

Ernst Wagner: Mi-e greu să spun care anume perioade ale captivantei istorii a României mă interesează în mod deosebit. Îmi reţin atenţia multele date noi, în special aduse de arheologie, în problema devenirii poporului român, cercetări care ne lasă să aşteptăm şi în viitor rezultate importante bazate şi pe sinteze ale acestora. Ca originar din Ardeal mă interesează şi istoria luptei poporului român împotriva otomanilor, cu efectele ei complexe.

România nu se află numai la punctul de intersecţie dintre Europa de Răsărit şi de Apus, ci şi la interferenţe între nord şi sud. Din pricina aceasta a fost expusă în trecutul ei la felurite influenţe, de asemenea şi la multe încercări. Românii sînt un exemplu pentru felul cum un popor mai mic şi-a putut păstra specificul şi particularităţile, reuşind să se autorealizeze într-un stat propriu. A studia istoria lor este interesant şi plin de învăţăminte pentru istoricii altor naţiuni.

Ca preşedinte al „Cercului de studii pentru cunoaşterea Transilvaniei", văd ca principală sarcină a acestuia de a face mai cunoscute istoricilor, dar şi populaţiei din R.F.G., istoria şi etno-geografia acestei provincii a ţării dv. Aceasta prin cercetări proprii, dar şi prin urmărirea atentă a lucrărilor ştiinţifice din ţările noastre, în special din România.

În perioada de la sfîrşitul celui de-al doilea război mondial, istoriografia românească a obţinut realizări demne de admirat. Contactul cu mulţi istorici mai tineri ai României îmi dă certitudinea că putem nădăjdui de la ei încă multe rezultate noi şi pline de promisiuni pentru viitor.

Călătoria mea la congresul istoricilor care a avut loc la Bucureşti n-a fost prima în ţara aceasta frumoasă, atît de binecuvîntată de natură, cu frumuseţi aproape inepuizabile, cu multele sale vestigii istorice în piatră şi în lemn şi cu oamenii săi aşa de binevoitori. Ea nu va fi, desigur, nici ultima. Căci orice nouă vizită şi în special discuţiile cu colegii ne deschid noi perspective de cunoaştere.

Valeriu BUDURU

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **ÎN PRIMELE LINII DE FOC.**
Editura Militară, Bucureşti, 1981, 224 pp., 7.25 lei: *amintiri ale unor participanţi la războiul antihitlerist.*

● **STUDII DACICE** *(sub redacţia prof. univ.* **Hadrian Daicoviciu**).
Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981, 204 pp., 15,50 lei: *culegere dedicată celei de-a 2 050-a aniversări a creării primului stat dac centralizat şi independent sub conducerea lui Burebista.*

● **S. Cutişteanu, Gh.I. Ioniţă — ELECTORATUL DIN ROMÂNIA ÎN ANII INTERBELICI.**
Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981, 316 pp., 11 lei: *mişcarea muncitorească şi democratică în viaţa electorală românească între 1919 şi 1938.*

● **Olga Cicanci — COMPANIILE GRECEŞTI DIN TRANSILVANIA ŞI COMERŢUL EUROPEAN ÎN ANII 1636-1746.**
Editura Academiei, Bucureşti, 1981, 208 pp., 12 lei.

● **Valentin Al. Georgescu, Petre Strihan — JUDECATA DOMNEASCĂ ÎN ŢARA ROMÂNEASCĂ ŞI MOLDOVA (1611-1831). Partea I. Vol. II.**
Editura Academiei, Bucureşti, 1981, 232 pp., 16 lei: *organizarea judecătorească în aceste ţări române între 1740 şi 1831.*

● **NOESIS. TRAVAUX DU COMITÉ ROUMAIN D'HISTOIRE ET DE PHILOSOPHIE DES SCIENCES. VOL. VII.**
Editura Academiei, Bucureşti, 1981, 172 pp., 9 lei: *culegere din lucrările Comitetului român de istorie şi filozofie a ştiinţelor.*

● **VON HONTERUS ZU OBERTH** *(lucrare coordonată de* **Hans Barth**).
Editura Kriterion, Bucureşti, 1980, 378 pp., 12,50 lei: *portretele istoric-literare a zece ilustre personalităţi germane transilvănene.*

● **Bethlen Gábor — LEVELEK** *(ediţie îngrijită de* **Sebestyén Mihaly**).
Editura Kriterion, Bucureşti, 1980, 308 pp., 9 lei: *scrisori din anii 1593-1629 ale principelui Transilvaniei (vezi şi* Magazin istoric, *nr. 12/1980).*

● **Dinu Mareş — OLTENIŢA ŞI ÎMPREJURIMILE SALE.**
Editura Litera, Bucureşti, 1980, 256 pp., 16 lei: *incursiuni în istoria aşezării dunărene.*

● **Cornelia Tamaş, Horia Nestorescu-Bălceşti — REVOLUŢIA DE LA 1821 ÎN JUDEŢUL VÎLCEA** *(cuvînt înainte de dr.* **Vasile Aremia**).
Bălceşti pe Topolog, 1980, 400 pp., 30 lei: *137 documente din perioada 1806-1943.*

● **RECHERCHES SUR L'HISTOIRE DES INSTITUTIONS ET DU DROIT. VOL. IV.**
Bucureşti, 1980, 196 pp.: *culegere de studii publicată sub egida Asociaţiei de istorie comparativă a instituţiilor şi dreptului.*

CETĂŢILE DACICE DIN CRIŞANA

SEVER DUMITRAŞCU,
Muzeul Ţării Crişurilor, Oradea

Cercetările arheologice efectuate cu începere din secolul trecut în zona cuprinsă între cele trei Crişuri şi Someş au relevat locuirea acestor meleaguri de multe milenii. Descoperirile de la Biharea, Oradea, Cociuba Mare atestă că încă la sfîrşitul epocii bronzului (cca. 1000 î.e.n.) aici existau înfloritoare aşezări tracice, unele dintre ele, ca aceea de la Biharea, întinzîndu-se pe o mare suprafaţă şi avînd o îndelungată existenţă (pînă în sec. IV-III î.e.n.). Materialul arheologic scos la iveală aici se aseamănă cu produsele găsite în centre situate în alte zone ale ţării (Cernavodă-Enisala, în Dobrogea, de pildă), ceea ce demonstrează unitatea de cultură materială a strămoşilor noştri îndepărtaţi. Cum remarca cercetătorul clujean Mircea Rusu, „despre o cultură unitară sau relativ unitară a tracilor pe întreg teritoriul locuit de ei [de traci] se poate vorbi... începînd cu prima epocă a fierului sau Hallstatt A, deci pe la 1200 î.e.n., cînd de fapt îi avem atestaţi şi în izvoarele scrise (Iliada lui Homer).“

După cum se ştie, peste populaţia geto-dacă din această zonă a ţării s-a produs (în sec. IV-III î.e.n.) o invazie a celţilor. Sub puternica presiune a acestor triburi, populaţia locală a fost nevoită să-şi caute locuri de adăpost. La Biharea, locul aşezării getodacice a fost luat de una celtică, existentă de-a lungul întregului secol II î.e.n. Spre sfîrşitul acestui secol sau la începutul celui următor, aşezarea celtică a dispărut însă brusc, geto-dacii revenind pe pămîntul strămoşesc. Nu ştim dacă această alungare definitivă a celţilor s-a produs înaintea sau în timpul domniei lui Burebista, unificatorul tuturor geto-dacilor. Odată reveniţi pe pămîntul străbun, getodacii au construit o salbă de cetăţi — dispuse în evantai în vestul Munţilor Apuseni — pentru a preîntîmpina, pe viitor, un eventual atac dinspre vest, din partea celţilor sau a altor popoare. Unele din aceste cetăţi au dăinuit pînă în timpul războaielor daco-romane din vremea lui Decebal şi Traian, mărturii, alături de celelalte aşezări dacice din Crişana, ale luptei strămoşilor noştri pentru independenţă. Între Pecica (Ziridava) şi Porolissum, asemenea cetăţi au fost ridicate în următoarele locuri:

BERINDIA (com. Buteni, jud. Arad) pe promontoriul „Şindrioara“, o aşezare fortificată natural, dispunînd se pare şi de o palisadă. Aşezarea a existat de-a lungul sec. II-I î.e.n.

SĂCĂLĂSĂU NOU (com. Derna, jud Bihor), aşezare ridicată pe „Dealul cu bani“ (denumit aşa deoarece, pe vremuri, aici ar fi fost găsit un tezaur monetar); cetatea dispunea de o excelentă apărare naturală (rîpe adînci de jur-împrejur), căreia, în decursul timpului, oamenii i-au adăugat un şanţ şi un val de pămînt. În apropierea fortificaţiei a fost descoperit un tezaur de podoabe de argint.

TĂŞAD (com. Drăgeşti, jud. Bihor), fortificaţie înălţată pe dealul Cetăţeaua. Aşezarea a fost locuită încă din perioada hallstattiană, dacii revenind aici după alungarea celţilor. Marea cantitate de ceramică descoperită constituie dovada că în acest loc s-a aflat un înfloritor centru economic şi meşteşugăresc.

MARCA (jud. Sălaj), pe un pisc în cheile Barcăului; cetatea dacică de aici era excelent apărată de mijloace naturale, la care s-au adăugat două şanţuri şi două valuri de pămînt construite de mîna omului. În cetate s-a găsit o mare cantitate de ceramică, arme şi podoabe, ce îngăduie plasarea existenţei ei în sec. II î.e.n.-I e.n.

ŞIMLEUL SILVANIEI (jud. Sălaj). Cercetările arheologice au dovedit că sub zidurile cetăţii feudale, existente pe o înălţime din apropierea oraşului, pe dealul „Cetăţii“ se afla o fortificaţie dacică prevăzută cu un şanţ de apărare şi palisadă. În afară de ceramica bogată descoperită aici, se cuvine remarcat şi un frumos tezaur cu obiecte din argint.

Conducîndu-ne după coordonatele furnizate de harta lui Ptolemeu, ca şi de faptul că ruinele cetăţii de la Şimleu se află în apropiere de Porolissum (localitate ce a fost identificată cu Moigrad), înclinăm să credem (aşa cum a făcut-o şi Vasile Pârvan) că numele cetăţii de la Şimleu ar fi Dakidava. Desigur, cercetările viitoare vor fi în măsură să aducă noi precizări.

După înfrîngerea lui Decebal, deşi teritoriul Crişanei nu a intrat în componenţa noii provincii Dacia, romanii au reuşit să impună abandonarea acestor cetăţi. Locuitorii au continuat însă să vieţuiască în aşezări deschise, de tipul celor identificate la Sîntana (Arad), Biharea (Bihor), Medieşul Aurit (Satu Mare), întreţinînd ample legături economice şi comerciale cu ceilalţi locuitori ai Daciei.

1892-1893: PRIMELE EDIŢII ALE MANIFESTULUI PARTIDULUI COMUNIST ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Manifestul Partidului Comunist, elaborat de Marx şi Engels şi tipărit la începutul anului 1848, a afirmat, pentru prima oară în istorie, necesitatea şi legitatea trecerii societăţii spre o nouă orînduire socială, orînduirea socialistă. Mulţi ani după 1848, *Manifestul Comunist* a rămas, cel puţin pînă la tipărirea *Capitalului*, lucrarea cea mai clară cu privire la obiectivele sociale ale socialismului ştiinţific.

După cum remarca Engels, în prefaţa ediţiei din 1890 a *Manifestului*, istoria răspîndirii acestuia a oglindit, într-o anumită măsură, însuşi procesul dezvoltării mişcării muncitoreşti din diferite ţări. Procesul acesta nu a fost spontan şi nici uniform. El a cunoscut o desfăşurare în timp, pe durata mai multor decenii, iar în fiecare ţară s-a caracterizat prin particularităţi impuse de condiţiile concrete social-economice şi politice respective. Ridicarea conştiinţei generale a maselor muncitoreşti în spiritul luptei de clasă, pe baza însuşirii ideilor socialismului ştiinţific, necesitatea organizării — atît pentru o mai bună eficienţă a luptelor muncitoreşti, cît şi în vederea afirmării pe plan politic —, au avut drept rezultat apariţia partidelor socialiste în cadrul naţional din mai multe state europene şi, paralel cu acest proces, intensificarea organizării în asociaţii profesionale, în sindicate.

Anii premergători creării partidului clasei muncitoare din România, în 1893, s-au caracterizat printr-o susţinută acţiune de clarificare ideologică, în cadrul căreia s-au înscris atît prelucrarea, în numeroase studii alcătuite de socialişti români, a ideilor fundamentale cuprinse în *Manifest*, cît şi traducerea şi tipărirea integrală a acestuia în limba română, în anii 1892 şi 1893 şi ulterior în 1913.

Prima traducere şi publicare a *Manifestului Comunist* în România a fost făcută în 1892. Publicarea *Manifestului*, după cum reiese din prefaţa traducătorului, Panait Muşoiu (care a realizat o traducere după o versiune franceză, verificată înainte de tipărire şi cu originalul german), avea drept scop să contribuie la clarificarea ideologică, în vederea căreia „în timpul din urmă s-au încins discuţii serioase asupra socialismului" şi de la care „o lume întreagă aşteaptă lămuriri, vrea să se dumirească".

Ioan Nădejde, cu energia-i cunoscută, a realizat o nouă traducere a *Manifestului*, la numai cîteva luni după prima ediţie, în 1893. Traducerea lui Nădejde a apărut sub titlul *Manifestul Socialist* şi a fost însoţită de un *Adaos* redactat în spiritul prefeţelor succesive ale lui Marx şi Engels care subliniau de fiecare dată caracterul *istoric* al textului *Manifestului*. Nădejde, prin apelul la *însuşirea creatoare* a principiilor *Manifestului*, avea în vedere necesitatea luării în considerare a condiţiilor de timp şi de loc, care erau altele decît cele din Germania.

Tipărit în anul congresului de creare a partidului clasei muncitoare din România, *Manifestul Comunist* exprima, simbolic, poziţia pe care se situa noul partid — marxismul.

Dr. N. COPOIU

PLANSELE NOASTRE

① Coperta ediţiei în limba română a **Manifestului Partidului Comunist** apărută în 1893

②③ Însuşirile gînditorului profund şi original care aduce o contribuţie esenţială la elaborarea politicii partidului se îmbină în personalitatea tovarăşului Nicolae Ceauşescu cu acelea ale conducătorului politic experimentat, capabil să mobilizeze şi să stimuleze forţa de creaţie a maselor, energia şi tenacitatea lor în înfăptuirea ţelurilor stabilite. Ţara reprezintă vastul cabinet de lucru al secretarului general al partidului: **Vizite de lucru**, pictură de Vintilă Făcăianu (**Preşedintele Nicolae Ceauşescu — strălucit gînditor şi făuritor de istorie**, p. 2)

④ **Înainte, băieţi!** pictură de Ştefan Luchian (**1877. O victorie împunătoare...**, p. 20)

Biblioteca partidei socialdemocratice a muncitorilor din România

No. 1.

MANIFESTUL SOCIALIST

DE

Karl Marx și Friedrich Engels

cu portretele autorilor și un adaos despre revoluție și tactică revoluționară

J. NADEJDE.

Prețul 35 de bani.

PARTIDUL SOCIAL DEMOCRATIC
AL MUNCITORILOR
DIN ROMANIA

IAȘI
TIPOGRAFIA NAȚIONALĂ, STRADA ALEXANDRI.
1893

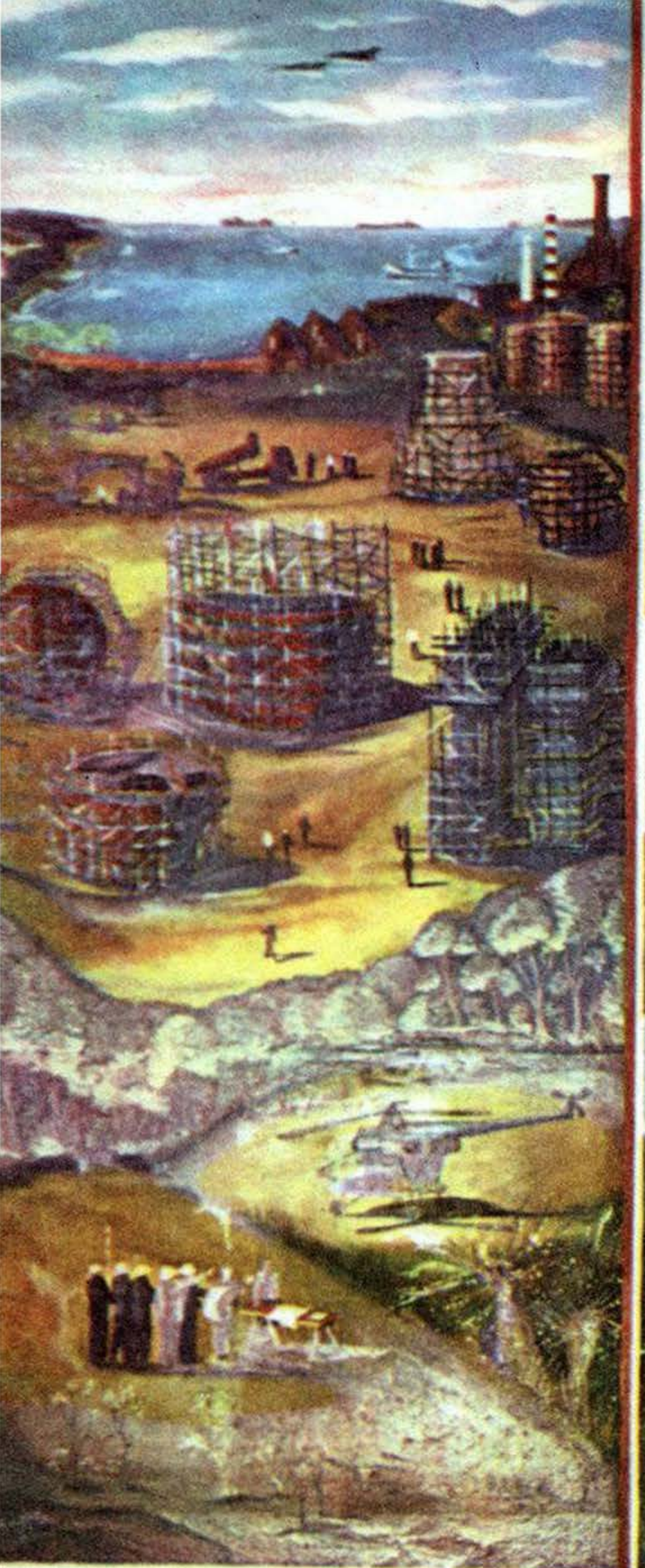

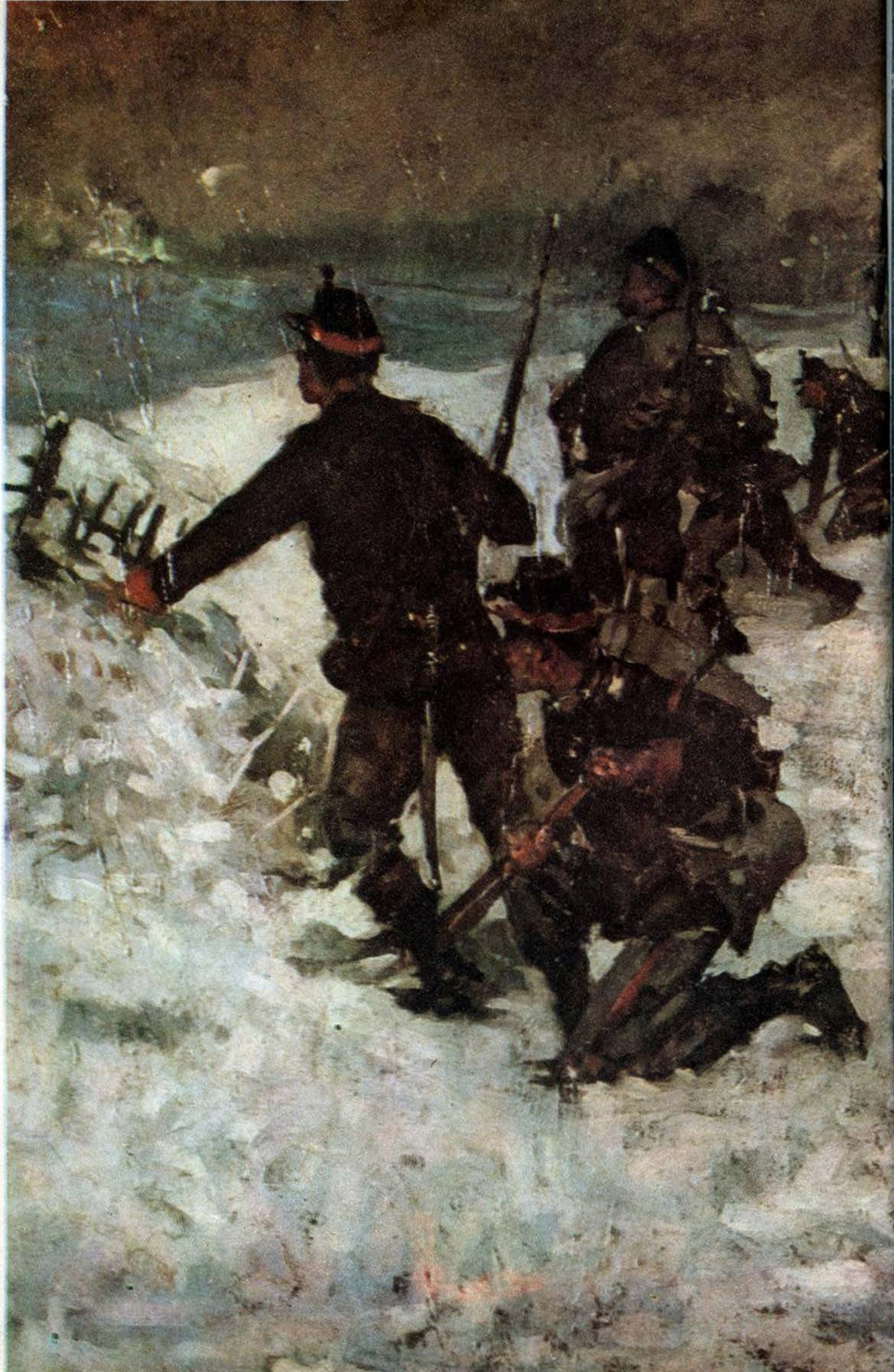

ROMÂNI ÎNTR-UN MANUSCRIS SÎRBESC DIN SECOLUL XVI

MITE MĂNEANU

Mărturiilor multiple ale îndelungatelor legături de colaborare și întrajutorare dintre români și sîrbi în evul mediu li se adaugă recenta descoperire a unor informații privind țările române, informații aflate într-un manuscris sîrbesc, păstrat la Drobeta-Turnu Severin. Este vorba despre *Pomelnicul* manuscris al mănăstirii Cruşedol (sfîrşitul sec. XVI) din R.S.F. Iugoslavia, achiziționat în preajma anului 1900 de către dr. C.I. Istrati și care, după moartea savantului, a fost donat orașului, împreună cu alte valoroase manuscrise, cărți, opere de artă.

Pomelnicul are 155 file, format 30/26 cm; coperta este din lemn îmbrăcat în piele neagră ornamentată. Este bogat împodobit, cu desene în culori vii, cum întîlnim pe unele vechi manuscrise și tipărituri românești. Printre înalții ierarhi amintiți în acest document, la loc de cinste figurează arhiepiscopul Maxim, singurul al cărui nume e scris cu cerneală roșie și în dreptul căruia este menționat „ctitor". Maxim — Gheorghe Brancovici, unul dintre ultimii descendenți ai despoților sîrbi cu acest nume — a ctitorit în perioada 1514-1516, pe moșia verilor săi Ștefan și Marco Iacșici, mănăstirea Cruşedol din Srem, pe care nu a mai părăsit-o pînă la moarte.

Alt argument care ne îndeamnă să considerăm acest manuscris ca fiind al mănăstirii Cruşedol este frecvența deosebit de mare a menționilor numelui ei, precum și a marelui număr de monahi, arhimandriți etc. ai acestei mănăstiri, înregistrați în *Pomelnic*.

Manuscrisul conține informații referitoare la realități istorice sau geografice ale spațiului românesc din perioada anilor 1500-1760. Remarcăm de la început menționarea la fila 6, alături de despoții și voievozii sîrbi, a cîtorva voievozi români de la începutul sec. XVI. Astfel, este consemnat Radu voievod, în dreptul căruia este făcută mențiunea cu roșu „gospodar Vlașca"; este vorba, desigur, despre Radu cel Mare, în timpul căruia Maxim a fost mitropolit al Țării Românești. Întîlnim, de asemenea, pe Neagoe Voievod[1] alături de doamna Despina și de copiii lor Teodosie voievod, Ioan și Stana, urmați apoi de „jupan Pîrvul" și soția sa Neaga și de monaha Platonida. Faptul că imediat după familia lui Neagoe este menționat Pîrvu Craiovescu și soția sa Neaga întărește convingerea că aceștia sînt părinții lui Neagoe voievod.

Pe versoul aceleiași file, sub inscripția „Moldovski", este menționat Ștefan voievodul, desigur Ștefăniță vodă, ginerele Despinei, alături de care sînt trecuți membrii familiei Iacșici, înrudiți cu domnul moldovean, cu Neagoe Basarab și Despina. Între aceștia figurează și Elena, văduva despotului Iovan, mama Elenei, doamna lui Petru Rareș.

Între înalții prelați menționați în acest *Pomelnic* figurează mitropolitul Zaharia din Cenad, Anastasie al Moldovei, probabil acela din perioada domniei lui Ioan vodă cel Viteaz, precum și episcopii Serafion, Atanasie al Moldovei, Varlaam din Țara Românească și Varlaam Caiu al Timișoarei.

Pe lîngă voievozii și membrii familiilor lor, mitropoliții și episcopii amintiți, în documentul menționat au fost trecute, alături de nume de locuitori din diferite părți ale Iugoslaviei, și sute de nume de români, cu precizarea localităților de unde proveneau aceștia sau numai sub genericul Zemla Vlașca, Vlașca Zamliu, Vlașca. Sînt menționate, de asemenea, numeroase orașe, tîrguri românești ca: Timișoara, Lugoj, Lipova, Cenad, Arad, Sebiș (Caransebeș), Cernet, Cănicea, precum și Remetea, menționată și ca mănăstire.

În privința lui Neagoe Basarab și a Despinei, manuscrisul confirmă știri despre contribuția acestora la ridicarea mănăstirii Cruşedol, căreia în anul 1519 doamna Despina îi dăruia chiar un felon lucrat în mărgăritare și aur.

Cum în documente și manuscrise străine sînt destul de rare mențiunile despre voievozii noștri în epoca mai veche, informațiile cuprinse în acest valoros manuscris pot fi considerate avînd merite deosebite. Ele aduc noi dovezi despre contribuția poporului român la susținerea vieții spirituale a popoarelor vecine în perioada stăpînirii otomane, ilustrînd influența politică și culturală pe care țările române au exercitat-o în această parte a Europei.

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1971.

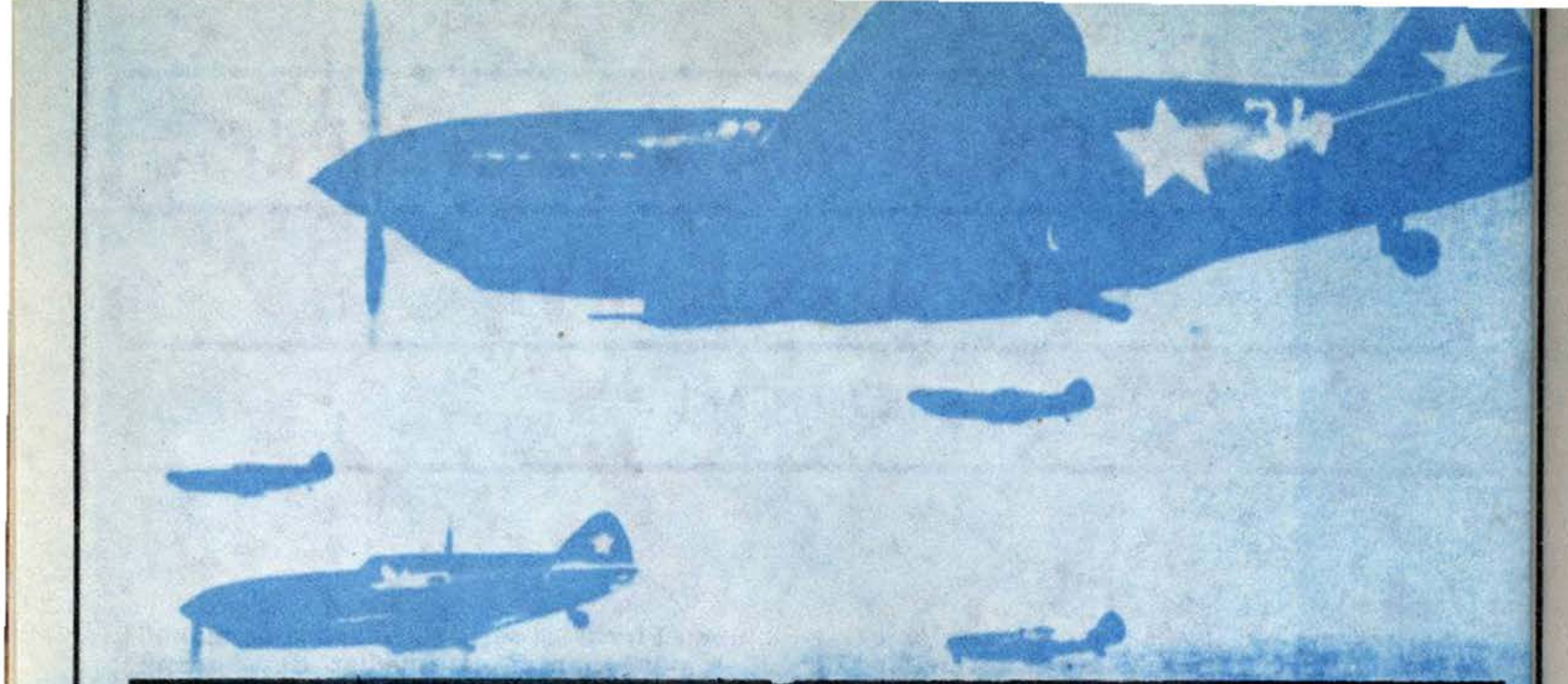

1943-1944.

PE CERUL DE DEASUPRA CERNIGOVULUI

Mareşal S. I. RUDENKO

Mareşalul de aviaţie Serghei Ignatievici Rudenko, erou al Uniunii Sovietice (1944), a luptat în timpul Marelui război pentru apărarea patriei pe mai multe fronturi, printre care: de Apus, Kalinin, Volhov, Briansk, Frontul de Sud-Vest, deţinînd importante funcţii de comandă. Din septembrie 1942, el a comandat Armata 16 de aviaţie pe fronturile Stalingrad, Don, Central Bielorus şi 1 Bielorus.

Fragmentul care urmează, extras, într-o formă prescurtată, din lucrarea memorialistică Krîlia pobedî **(Aripile victoriei), apărută în Editura militară din Moscova (1976), ne relatează bătăliile aeriene purtate de Armata 16 de aviaţie în anii 1943-1944 pe Frontul Central Bielorus, comandat de mareşalul Rokossovski[1]. Era în timpul şi după bătălia de la Kursk, care avea să desăvîrşească cotitura radicală în desfăşurarea războiului, începută la Stalingrad. Cu multă dragoste pentru camarazii de arme, autorul creionează cîteva portrete de aşi ai aviaţiei sovietice, tineri care, din devotament faţă de patrie şi popor, au înţeles să meargă pînă la sacrificiul suprem, în aprigile misiuni de alungare a inamicului de pe teritoriul ţării lor.**

Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei noastre.

În bătaia focului

Începînd din 9 iulie [1943], am început să ne gîndim serios la contraofensivă, deşi inamicul a încetat acţiunile ofensive intense abia la 12 iulie. Am înţeles intenţia comandantului frontului de a nu amîna prea mult contralovitura, pentru a nu permite hitleriştilor să se întărească şi să-şi organizeze apărarea.

În timp ce ne pregăteam de ofensivă, hitleriştii, manevrîndu-şi forţele, au introdus în luptă un număr important de avioane, încercînd să împiedice regruparea trupelor noastre. Piloţii sovietici de pe avioanele de vînătoare trebuiau să lupte cu forţele încordate la maximum.

La 9 iulie, 15 piloţi de gardă, în frunte cu căpitanul V.N. Makarov, erou al Uniunii Sovietice, au luptat cu succes împotriva a 90 Junkersuri şi Messeruri. Prin atacuri curajoase, ei l-au obligat pe inamic să-şi lanseze bombele înainte de a ajunge la ţintă. În această încăierare aeriană, duşmanul a pierdut opt aparate. În aceeaşi zi, avioanele noastre de bombardament şi de asalt au lovit de nenumărate ori unităţi ale inamicului care

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1972, 2/1973.

executau atacuri insistente în raionul Kașarî.

De bărbăție și o înaltă conștiință a datoriei a dat dovadă navigatorul[1] echipajului unui avion Pe-2, sublocotenentul A.A. Babocikin. Pe itinerarul de zbor a fost grav rănit în stomac, dar și-a continuat zborul. Despre cele întîmplate, Babocikin a raportat numai după ce a reușit să lanseze bombele și a început să-și piardă cunoștința. La întrebarea comandantului de ce n-a spus nimic mai devreme, navigatorul a răspuns: „Trebuia să îndeplinesc mai întîi misiunea, să-i ajutăm la timp pe infanteriști".

La 15 iulie, orele 6.00, după o pregătire de artilerie și de aviație, trupele Frontului Central [Bielorus] au trecut la ofensivă și au străpuns apărarea inamicului. La sfîrșitul zilei de 17 iulie, ele au revenit pe pozițiile pe care le ocupaseră înaintea bătăliei de la Kursk și au pornit mai de-

Serghei Ignatievici Rudenko

În p. 34: *avioane sovietice în atac*

parte. La începutul lui august, luptele de pe direcția noastră s-au distins printr-o încrîncenare deosebită. Inamicul rezista cu îndîrjire. La 5 august, trupele Frontului Briansk au eliberat Oriolul. În aceeași zi, unități ale Frontului de Stepă au curățat de ocupanți Belgorodul. Seara, capitala patriei a închinat salutul său diviziilor și regimentelor care se evidențiaseră acolo.

Ne-am bucurat de izbînzile noastre și ne-am amintit de cei care nu trăiseră pînă la această zi fericită. Cu exact două ore înaintea salutului, comandantul Diviziei 2 de asalt de gardă, Komarov, ne anunțase că murise comandantul de escadrilă Ivan Mihailovici Parșin, decorat cu trei Ordine Steagul roșu și cu Ordinul „Aleksandr Nevski". Pilot care participase la luptele de la Stalingrad, Parșin fusese printre primii din armata noastră care își însușise exemplar zborurile de noapte pe Iluri, făcînd adevărate minuni. În perioade de lupte crîncene, executa pînă la zece ieșiri în 24 ore. În ultimul său zbor, comanda nouă Iluri, pentru a ataca niște tancuri inamice. Deodată, din nori, au apărut două Messeruri, care l-au atacat pe comandant din direcții diferite. Pilotul și trăgătorul au fost uciși, iar avionul a luat foc. Vînătorii noștri s-au năpustit după Messerschmidturi, dar nu le-au mai ajuns. În schimb, avioanele de asalt și-au răzbunat comandantul, lovind de moarte tancurile și infanteria dușmanului.

La 6 august, trupele frontului nostru au eliberat Kromî. Ritmul ofensivei lor s-a mărit. Retrăgîndu-se, hitleriștii făceau inutilizabile pistele de aterizare ale aerodromurilor și chiar arau suprafețele care puteau fi folosite la dislocarea aviației. Pentru refacerea terenurilor de zbor se cerea timp, iar noi tocmai de timp duceam mare lipsă. Atunci, împreună cu unitățile înaintate de infanterie, am trimis detașamentele noastre, în care intrau specialiști din batalioanele de deservire a aerodromurilor și geniști, pentru a ocupa aerodromurile părăsite de inamic, a le demina și pregăti pentru primirea avioanelor. De multe ori, aceste operații periculoase se executau în bătaia focului. Datorită raidurilor curajoase ale oamenilor noștri, am reușit să redislocăm aviația pe multe aerodromuri, imediat după eliberarea acestora.

Prin locurile natale

În urma unei cooperări strînse cu tanchiștii și cavaleriștii, trupele au atins Desna. Au fost eliberate Gluhov, Konotop și orașul meu natal, Korop. Eram foarte emoționat: acolo îmi petrecusem copilăria și adolescența. În memorie mi-au apărut aievea imagini pe jumătate uitate ale unor ani îndepărtați.

Pe atunci Korop făcea parte din gubernia Cernigov. Tatăl meu era cizmar-meșteșugar, suferea de tuberculoză și, la 32 ani, murise, lăsînd-o pe mama cu trei copii. Eu, cel mai mare, mergeam pe șapte ani. Mamei îi venea greu să ne hrănească; a hotărît să mă trimită la o școală bisericească. Mai tîrziu am terminat o școală de doi ani a Ministerului instrucțiunii publice și în 1917 am început să lucrez ca ucenic al cizmarului Juravli, fost tovarăș al tatălui meu.

După Revoluția din februarie, în oraș s-a format un cerc dramatic din intelectualitatea locală, mai ales învățători. Banii strînși din spectacole erau folosiți în diferite scopuri de binefacere. Membrii acestui cerc au hotărît ca, pe cheltuiala lor, să trimită la gimnaziu doi copii din familii sărace. Un loc l-au propus mamei mele; ea s-a sfătuit îndelung cu vecinii și rudele și, în sfîrșit, s-a decis: „Poate ne ajută Dumnezeu și Serioga învață carte".

Al doilea copil fericit a fost Nikolai Solomko. Amîndoi am învățat bine, chiar dacă treceam drept bătăuși. Așa au trecut greii ani 1917-1918. A venit 1919. Războiul civil era în toi. Cercul dramatic s-a împrăștiat și eu am încetat să mai primesc ajutorul, dar nu mai vroiam să părăsesc învățătura. Grupa noastră avea cursuri după-amiază. Dimineața lucram. După trei ani, am absolvit școala medie muncitorească.

Tînăr de 18 ani, am intrat în Comsomol, am lucrat ca secretar tehnic al Comitetului raional de partid. Voiam să-mi continui pregătirea. Am cerut Comitetului raional al Comsomolului să-mi permită să merg mai departe la învăță-

[1] Membru al echipajului, care dirijează efectiv navigația unei aeronave.

tură și, în a doua jumătate a lunii august, am plecat la Kiev. Examenele de admitere se încheiaseră deja peste tot. Nici cu ajutorul Comitetului regional Kiev al Comsomolului nu am reușit să intru undeva. Ca să mă întorc acasă, nici nu-mi trecea prin minte. M-am angajat vatman și am început să mă pregătesc pentru examenele din anul următor.

Cineva de la Comitetul regional al Comsomolului mi-a spus că pot intra la Școala de artilerie sau la cea de aviație din Kiev. Am alergat iute și la una și la cealaltă și am aflat ce cadre pregătea fiecare. Mi-a plăcut mai mult Școala de aviație. Am făcut cerere, am trecut prin fața comisiei medicale, am dat examen și am fost înscris ca elev. În septembrie 1924, a trebuit să mă despart de Kiev. Școala fusese transferată la Leningrad și i se schimbase denumirea în Școala militară teoretică a flotei aeriene roșii. Așa mi-am început drumul în aviație.

Aș vrea acum să-mi amintesc de cineva care s-a născut la Kursk și s-a încărcat de glorie pe cerul de deasupra orașului natal. Mă gîndesc la Andrei Egorovici Borovîh, pe atunci un tînăr, dar un încercat luptător aerian.

Pînă la bătălia de la Kursk, Andrei luptase la Rjev și Belîi Holm. De multe ori povestise prietenilor despre una dintre încăierările sale cu inamicul. Borovîh plecase să acopere tancurile noastre în raionul Zubțov, într-o formație de șase avioane de vînătoare. În aer, întîlnise 18 avioane de bombardament germane. Andrei se năpustise cu curaj asupra lor și, atacînd prin surprindere, doborîse un Junkers. Pe cel de-al doilea îl prăbușise cocchiplerul său. Întreaga formație de piloți sovietici luptase cu cutezanță, obligînd celelalte avioane de bombardament să vireze spre vest. Dar curînd, asupra „uliilor" noștri se năpustiseră 12 Messeruri. La lui Borovîh parcă înadins i se bloc e tunul; pe urmă, avea cartușe în benzile de mitralieră, dar i se sfîrșise carburantul. Între timp, observase că trei dintre avioanele noastre fuseseră doborîte, dar și că unul dintre aparatele fasciștilor se înfipsese în pămînt.

Cu toate acestea, Borovîh și doi dintre tovarășii săi au continuat lupta crîncenă cu 11 hitleriști. Numai după ce un proiectil dușman i-a rupt eleronul [aripioara] din stînga al avionului, el a înțeles că trebuie să plece. Dar cum să se rupă de fasciști, cînd ei atacau fără încetare? Și totuși Borovîh s-a descurcat. Cînd, ametiți de viraje, dușmanii s-au îndreptat spre linia frontului, pentru a-i intercepta din nou pe aviatorii noștri și a-i lovi prin surprindere, Andrei și prietenii săi s-au îndreptat hotărîți în direcția trupelor inamice. Apoi, pe alt traiect, au ajuns cu succes la aerodromul lor. Acest zbor a necesitat o mare încordare a voinței, curaj, măiestrie din partea tuturor participanților, dar, în special, din partea lui Borovîh. El a știut să-și salveze nu numai propriul aparat, dar și-a scos din necaz și tovarășii de luptă.

Andrei Borovîh ține minte multe lupte, dar mai scumpe decît orice sînt pentru el victoriile obținute deasupra Kurskului natal. Cînd nemții au aruncat deasupra orașului sute de avioane de bombardament, el le-a atacat cu o înverșunare aparte, parcă simțea că de jos îl priveau cu speranțe tatăl, mama, toți cunoscuții lui. În această luptă, pilotul a nimicit două avioane dușmane. Zburînd la mică înălțime deasupra străzii pe care se afla casa sa, Borovîh a aruncat un pachețel cu o scrisorică adresată părinților. Infanteriștii au găsit-o și au înmînat-o mamei lui Andrei. Veștile de la fiu au mai consolat-o puțin. Exact în aceeași zi murise, în urma bombardamentului, tatăl pilotului, Egor Borovîh, membru al unei echipe de pompieri.

Un singur document

Îmi amintesc și alte întîmplări care probează curajul și inventivitatea piloților. Odată, noaptea, m-a sunat la telefon comandantul Diviziei 271, colonelul M.H. Borisenko.

— Nu pot să înțeleg ce se întîmplă, pilotul este bun, experimentat, dar uite, intră pentru a șasea oară la aterizare și nu reușește s-o facă. Ori vine prea devreme, ori prea tîrziu...

Avioanele Po-2 nu dispuneau de stații radio: de la sol nu puteai ajuta nicicum pilotul. Și se pare că acela avea carburantul pe sfîrșite. Pînă la Bobruisk, unde zburase el, fusese cale lungă.

— Fii calm, i-am spus lui Borisenko. Supravegheați-l, iar după aterizare raportați-mi imediat ce s-a întîmplat.

După cîteva minute, a sunat din nou telefonul. Comandantul diviziei mi-a comunicat că avionul Po-2 a aterizat abia după a 11-a încercare. Aterizase locotenentul major Zatov, un navigator experimentat, care executase 560 ieșiri pentru cercetare și bombardament. Și de data aceasta, el bombardase un aerodrom nemțesc. Comandantul echipajului, deci pilotul, locotenentul Boris Obeșcenko, fusese omorît deasupra obiectivului.

După cîteva zile, fapta de eroism a lui Nikolai Zatov a repetat-o Ivan Razunaev. Era în timpul celui de-al treilea zbor de noapte al echipajului lui Nikolai Șireaev pe un Po-2. Pe timpul apropierii de obiectiv, fasciștii au deschis focul asupra avionului. Navigatorul a fost lovit la cap, a început să vadă prost, apoi cu ochiul drept n-a mai văzut deloc. Dar n-a spus nimic pilotului și, învingîndu-și durerea, a putut lansa bombele.

Cînd Po-2 se înapoia, artileriștii antiaerieni inamici au deschis din nou focul. Schija unui proiectil l-a rănit grav pe comandant, care nu a mai putut pilota aparatul. A preluat manșa navigatorul. Dar, curînd, motorul defect s-a oprit, iar aterizarea forțată a devenit inevitabilă. Cum a reușit navigatorul rănit să aterizeze cu Po-2 noaptea, pe cîmpul înzăpezit, nu a putut explica nici mai tîrziu. Ieșind din cabina avionului, Razunaev și-a scos și comandantul care își pierduse cunoștința, l-a luat în spate și au început să se tîrască. Din fericire, i-au găsit repede infanteriștii noștri și i-au dus la spital. Razunaev s-a vindecat destul de

repede, Şireaev însă s-a tratat mult timp; pînă la urmă a revenit în regiment.

Aproape toată iarna anului 1944, Statul major al armatei aeriene s-a aflat în satul Prudok, la 3 km de Gomel. La începutul lui martie, într-o zi întunecată, cu vînt, a intrat la mine generalul A.Z. Karavaţki. Raportîndu-mi despre situaţia Corpului, m-a întrebat şi ce să facă cu locotenentul I.A. Malikov. Acest pilot fusese grav rănit în luptă, dar reuşise să ajungă pînă la aerodrom şi să aterizeze. La început, l-au dus la spital, apoi l-au evacuat în spatele frontului, în regiunea Sverdlovsk, şi acolo i-au amputat piciorul de la genunchi. Cînd Malikov s-a înzdrăvenit, l-au scos din evidenţa aviaţiei şi, în general, se pregăteau să-l demobilizeze. Pilotul nu a fost de acord cu o asemenea hotărîre şi i-a rugat să-l trimită pe front, în unitatea sa. Şeful spitalului împreună cu medicul-şef au refuzat categoric:

— Este imposibil. Vă dăm certificat medical şi vă trimitem la comisariat.

Malikov a părăsit legal spitalul şi a apărut în regimentul său. Povestindu-i comandantului păţaniile sale, a încheiat:

— Faceţi ce vreţi, dar eu o să lupt. Că n-am documente? Fleacuri. Dumneavoastră mă cunoaşteţi doar bine...

— Într-adevăr, a continuat Karavaţki, are la el un singur document, proteza în locul piciorului. Dar pilotul este al nostru. Şi rana a căpătat-o tot la noi. Ce hotărîre să iau?

— Dacă omul vrea să lupte, găsiţi-i de lucru. Va fi folositor. Primiţi-l ca pe un externat, treceţi-l în drepturi...

După cîteva zile, Karavaţki mi s-a adresat din nou:

— Tovarăşe comandant, Malikov vrea să zboare.

— Dar n-are un picior.

— Cere să zboare pe Po-2, avionul de legătură al regimentului.

— Şi l-ai refuzat?

— Bineînţeles. Dar el cere cu insistenţă să zboare.

— Ei, atunci, verificaţi-l, i-am aprobat lui Karavaţki, şi dacă corespunde, lăsaţi-l să zboare.

La scurt timp, mi-a sosit un raport oficial de la comandantul Corpului 3 aviaţie de bombardament: „L-am supus la probe, le-a trecut cu brio, zboară excelent, comandă pedalele normal. Cer permisiunea să-l trec în rîndul personalului navigant". Am răspuns: „De acord cu trecerea în efectivele de zbor".

După vreo trei săptămîni, comandantul Corpului mi-a vorbit din nou despre Malikov:

— Tovarăşe comandant, cere să zboare pe un avion de bombardament în picaj.

— Şi ce părere ai? O să facă faţă?

— O să facă.

— Atunci lasă-l să zboare.

Pînă la sfîrşitul războiului, Malikov a zburat pe Po-2, a executat 86 ieşiri de luptă, a ajuns pînă la Berlin, a devenit erou al Uniunii Sovietice.

În româneşte de
Florentina DOLGHIN

Aparate ale Luftwaffei prăbuşite deasupra obiectivului

DACĂ NAPOLEON AR FI FOST LA ARNHEM...

JAMES M. GAVIN

17-26 septembrie 1944: bătălia de la Arnhem. Cea mai mare operaţie aeropurtată din istorie. Arnhem este socotită o înfrîngere incontestabilă pentru aliaţii occidentali, ultima pe care au suferit-o aceştia în cursul celui de-al doilea război mondial, dacă ţinem seama de faptul că ofensiva germană în Ardeni (decembrie 1944-ianuarie 1945) avea să se soldeze cu un usturător eşec pentru Wehrmacht.

Cine poartă vina înfrîngerii de la Arnhem? Covîrşitoarea majoritate a comentatorilor răspund: feldmareşalul britanic Montgomery. Am putea aminti în acest sens pe reputatul reporter istoric american Cornelius Ryan, cu lucrarea sa Un pod prea îndepărtat, apărută şi în traducere românească[1], şi pe prinţul Bernhard al Olandei, membru în conducerea mişcării de rezistenţă olandeză. Ultimul a semnat şi în revista noastră un articol pe această temă. Şi unul şi celălalt apreciază că Montgomery a conceput defectuos operaţia de la Arnhem. „După 30 ani, scrie prinţul Bernhard, ni se pare că motivele esenţiale sînt estimarea eronată a forţelor inamice şi aprecierea inexactă a terenului. De ce a neglijat Montgomery informaţiile de care dispunea?" Astăzi istoricii au stabilit cu certitudine că ideea strategică a lui Montgomery — crearea unui coridor aliat de circa 100 km, în Olanda, în spatele frontului german — opusă celei a frontului larg, preconizată de Eisenhower, a fost total iluzorie. Montgomery şi Eisenhower[2], în ciuda stimei reciproce, au avut reale dificultăţi în a se înţelege, după cum relevă o întreagă istoriografie.

Singurii care nu acceptă verdictul istoriografiei sînt cei în cauză şi apologeţii săi necondiţionali. Montgomery scrie în memoriile sale că „bătălia de la Arnhem a fost un succes în proporţie de 90%", dar argumentele pe care le aduce în favoarea tezei nu sînt deloc convingătoare.

De o deosebită importanţă în elucidarea unor asemenea probleme controversate, mărturiile participanţilor nu numai că aduc un plus de informaţie, ci aruncă şi noi lumini asupra fenomenului respectiv, permiţînd concluzii şi judecăţi de valoare mai întemeiate. Ele sînt cu atît mai viabile atunci cînd este vorba despre comandanţii unor mari unităţi, cu o viziune de ansamblu asupra evenimentelor. Iată motivele care ne-au determinat să apelăm, în legătură cu bătălia de la Arnhem, la noi mărturii memorialistice. Şi anume la volumul On to Berlin. Battles of an Airborne Commander 1943-1946 **(Înaintînd spre Berlin. Bătăliile unui comandant al trupelor aeropurtate), al generalului american James M. Gavin, fostul comandant al eroicei Divizii 82 aeropurtate. Cartea sa a apărut la New York în 1978.**

„Deşi Gavin era îngrijorat din cauza dispersării excesive a trupelor sale, planul îl satisfăcea. Un singur aspect îl neliniştea... Divizia nu avea să fie întreagă decît după sosirea unităţilor de sprijin, care trebuiau să ajungă la o zi sau două după ziua «Z», şi el se întreba cum vor reacţiona oamenii lui, care deocamdată nu ştiau nimic despre operaţia «Market-Garden». În orice caz, în Divizia 82 moralul era ridicat ca întotdeauna. Cei mai mulţi dintre oamenii săi executaseră pînă atunci cîte trei salturi cu paraşuta pe cîmpul de luptă. Jumping Jim (Jim cel săltăreţ), Gavin, în vîrstă de 37 ani, era cel mai tînăr general american şi nu se îndola cîtuşi de puţin că oamenii lui, care se autointitulau «excepţii de la regula mediocri-

---

[1] Pe baza acestei lucrări, studiourile americane şi britanice au realizat filmul omonim, în regia lui Richard Attenborough şi Sidney Hayer. Telespectatorii noştri au putut aprecia reconstituirea fidelă a evenimentelor, cu o echipă actoricească de primă mînă: Dirk Bogarde, James Caan, Michael Caine, Sean Connery, Elliott Gould, Gene Hackman, Sir Lawrence Olivier, Ryan O'Neal, Robert Redford, Maximilian Schell, Liv Ullman.

[2] *Magazin istoric* a publicat pagini din memoriile lui D. Eisenhower în nr. 1-6/1974 şi din ale lui B.L. Montgomery în nr. 4,5/1980.

tăţii», vor fi la înălţimea situaţiei". Astfel caracterizează Cornelius Ryan starea de spirit a comandantului diviziei amintite şi a soldaţilor săi înaintea operaţiei de la Arnhem.

James M. Gavin nu este numai un militar de excepţie, ci şi un prolific autor de lucrări pe teme istorice şi de actualitate. În anii de după război, el s-a manifestat ca un sincer şi consecvent apărător al destinderii şi colaborării pe plan internaţional, poziţie pe care a tradus-o în practică atunci cînd a fost numit de preşedintele J.F. Kennedy ambasador al S.U.A. în Franţa.

Dacă despre bătălia propriu-zisă de la Arnhem cititorii noştri s-au putut informa în nr. 1/1975 al revistei, de data aceasta ei pot pătrunde în culisele pregătirii operaţiei „Market-Garden", în viziunea unuia dintre cei care au trăit dramatismul acelor zile — şi nu doar de la un post de comandă, ci cot la cot cu soldaţii săi. La peste 30 ani distanţă, el îşi deapănă povestea cu luciditatea şi seninătatea timpului aşternut peste toate[1].

Nicolae MINEI,
Florentina DOLGHIN

O relaţie bizară

După ce am făcut bilanţul debarcării în Normandia şi am revăzut pe cel al experienţei din Sicilia, cîteva lucruri ne-au devenit foarte limpezi. În primul rînd, Montgomery era un ostaş conservator, căruia îi trebuiau resurse uriaşe, înainte de a-şi angaja trupele în bătălie. În al doilea rînd, Patton era un comandant impulsiv şi temerar, hotărît să dobîndească victorii tactice, indiferent de riscurile întîmpinate. Îţi făcea impresia că socoteşte cel de-al doilea război mondial drept un meci Patton împotriva Wehrmachtului[2]. În al treilea rînd, atacurile terestre, cărora le fu eseră supuse Armata 7 şi 5 blindată germane, ca şi foarte importantele pierderi pricinuite lor de forţele aeriene aliate, duseseră la o neprevăzută deteriorare a poziţiilor naziste şi la o înaintare rapidă şi, la fel de puţin anticipată, a anglo-americanilor spre est. Aceasta a dus trupele aliate cu mult dincolo de limita pentru care se pregătiseră serviciile şi se conturau probleme critice în materie de aprovizionare. În al patrulea rînd, folosirea desanturilor aer ene în Normandia se dovedise extrem de eficientă, iar Divizia 82 aeropurtată jucase un rol de seamă în ofensiva aliată.

Montgomery avea o excelentă părere despre sine însuşi şi considera că trebuie să conducă toate operaţiile terestre. Fără să-i pese dacă era sau nu disponibilă, el solicita o tehnică enormă, care în cea mai mare parte trebuia furnizată de către americani. Părea cu desăvîrşire insensibil la răspunderile politice pe care generalul Eisenhower le avea faţă de generalul Marshall şi de opinia publică din S.U.A. În ciuda înţelegerii — încă înainte de 6 iunie 1944 — că Bradley[3] va primi comanda unui grup de armate, ajungînd astfel pe picior de egalitate cu Montgomery, acesta nu avea nici un chef să renunţe la conducerea operaţiilor de uscat, pe care o deţinuse într-o primă perioadă a debarcări . La sfîrşitul lui august 1944, americanii aveau 20 divizii în Franţa şi alte 6 (dintre care 3 de paraşutişti) în Anglia, faţă de 12 divizii britanice, 3 canadiene, 1 franceză şi 1 poloneză — toate în Franţa, fără a mai exista vreo divizie engleză de rezervă.

În plus, impresia pe care Montgomery o făcea în America era departe de a fi favorabilă. Conştienţi de spectaculoasele succese ale lui Patton în Bretania, americanii începuseră să-l poreclească pe Montgomery „generalul tîrîie-brîu", săturîndu-se de publicitatea de care se bucura el, pentru bătălii în care luptaseră şi învinseseră americanii. Faptul că aceştia suferiseră grele pierderi în Normandia stîrnea o şi mai mare ostilitate în Statele Unite şi numeroşi membri ai Congresului începuseră să-l ia la rost pe generalul Marshall[4].

Montgomery se arăta impermeabil la problema opiniei

„Jumping Jim" în timpul operaţiei „Market-Garden"

---

[1] Titlul şi subtitlurile fragmentului aparţin redacţiei *Magazin istoric*.

[2] Între 10 iulie şi 17 august 1943. Armata 7 americană (general George Patton) şi Armata 8 britanică (Montgomery) eliberaseră Sicilia, apoi forţele aliate debarcaseră la Salerno. La începutul anului 1944, Montgomery trecuse la conducerea Grupului britanic de armate 21, care se pregătea în Anglia pentru operaţia „Overlord". Din Normandia la Marea Baltică a fost ultima etapă parcursă de trupele conduse de Montgomery, sub comanda generală a lui Eisenhower, din iunie 1944 pînă în mai 1945.

[3] Generalul Omar Bradley (*Magazin istoric*, nr. 5/1975) a devenit, după debarcare, comandantul Grupului 12 armate american, cu un efectiv de aproximativ 1 300 000 oameni.

[4] Din postul său de comandă de la Washington, generalul George G. Marshall, şeful Statului major al

publice americane. La un moment dat, spre sfîrşitul lui august, el i-a cerut lui Eisenhower să-l oprească pe Patton şi să pună la dispoziţia sa — a lui Montgomery — toate resursele necesare pentru a cîştiga războiul.

— Americanii nu vor accepta niciodată ideea ca Patton să fie oprit în plin avînt, i-a ripostat Eisenhower. Opinia publică este cea care cîştigă războaiele.

— Da de unde!, a strigat furios Montgomery. Victoriile cîştigă războaiele. Daţi oamenilor victorii şi nimeni nu se va sinchisi cine le-a repurtat.

La sfîrşitul lui august, pe măsură ce Armata 2 britanică înainta prin Belgia spre frontiera cu Olanda, Montgomery devenea din ce în ce mai convins că el şi numai el trebuia să poarte toate luptele decisive pînă la Berlin şi că pentru a atinge acest obiectiv trebuia să aibă prioritate absolută în materie de efective şi tehnică militară. E adevărat că englezii se aflau pe flancul de nord, în apropierea porturilor de la Canalul Mînecii, unde, cel puţin în teorie, serviciile se descurcau mai uşor. În memoriile sale, Eisenhower relatează că „Montgomery ne-a prezentat pe neaşteptate propunerea să punem la dispoziţia Grupului său de armate 21 toate mijloacele existente, pentru a-i permite să ajungă repede la Berlin şi, după spusele lui, să pună capăt conflagraţiei".

La 10 septembrie, Ike [diminutiv al generalului Eisenhower] a plecat cu avionul la Bruxelles. Îşi scrîntise genunchiul, cu cîteva zile mai înainte, aşa că a rămas la bordul avionului său pentru întrevedere. Montgomery şi-a adus ofiţerul cu aprovizionarea, dar a insistat ca cel al lui Eisenhower să nu ia parte la discuţii. Ike s-a declarat de acord. Între cei doi se stabilise o relaţie bizară. Deşi comandantul suprem era profund îngrijorat de înrăutăţirea serviciilor şi avea nevoie urgentă de deschiderea portului Anvers, deşi Montgomery nu cucerise decît docurile şi instalaţiile portuare, lăsînd cei 100 km ai estuarului sub controlul germanilor, totuşi Montgomery era cel care solicita totalitatea rezervelor disponibile şi care-şi adusese expertul, obţinînd ca cel american să nu fie de faţă.

armatei de uscat americane, a dirijat — în concepţie, desfăşurare şi finalizare — toate marile operaţii militare în care au fost implicate forţele terestre ale ţării sale. Concomitent, potrivit normelor vieţii publice americane, a fost unul dintre principalii reprezentanţi ai forţelor armate în dialogul cu *Congresul* şi cu opinia publică (*Magazin istoric*, nr. 4,5/1980).

Patton se opreşte

Aşa cum era şi de aşteptat, Montgomery a început prin a protesta împotriva strategiei frontului larg, preconizată de Ike, şi prin a cere prioritate absolută în toate domeniile.

— Ceea ce îmi propui dumneata sună cam aşa: să-ţi dau tot ce-mi ceri şi să ajungi direct la Berlin — direct la Berlin, nu? Monty [diminutiv al feldmareşalului Montgomery], te-ai scrîntit! Nu poţi face una ca asta.

Atunci Montgomery a subliniat gravitatea situaţiei create de pe urma instalării rampelor de lansare a bombelor V_1 în Olanda, bombe care începuseră să cadă deasupra Londrei[1]. Apoi a făcut o propunere foarte îndrăzneaţă: Armata 1 aeropurtată a Aliaţilor să pătrundă cca. 100 km în Olanda, pentru a captura cinci poduri peste principalele cursuri de apă şi numeroase alte obiective mai mici, dar esenţiale pentru succesul bătăliei. După această incursiune, Armata 2 britanică urma să atace frontal, făcînd joncţiunea cu avangarda trimisă prin văzduh.

Sugestiile lui Montgomery au trezit interesul lui Ike. Acesta era de mult sub presiunea din ce în ce mai intensă a generalului Marshall şi a generalului Arnold[2] de a proceda cu mai multă îndrăzneală şi fantezie la utilizarea noii arme — trupele aeropurtate. Marshall îi demonstrase că desanturile aeriene prezentau analogii cu forţele blindate din primul război mondial, cînd fuseseră folosite în grupuri mici şi în scopuri tactice limitate. De-abia după aruncarea lor masivă în foc, începînd din 1939, se dezvăluise întregul lor potenţial. Aşa trebuia, după părerea lui Marshall, să se procedeze încă de atunci cu trupele aeropurtate.

Operaţia propusă de Monty, care ulterior avea să capete numele de cod „Market-Garden"[3], părea să corespundă acestei năzuinţe. Iată de ce Eisenhower s-a declarat de acord cu declanşarea ei, deşi asta însemna o întîrziere în deschiderea portului Anvers şi o încetinire, dacă nu chiar oprirea, lui Patton. După ce ziua „Z" a fost stabilită pentru 15 sau 16 septembrie, Montgomery a recurs la o manevră ce-i era tipică, cerînd noi mijloace de luptă, sub ameninţarea că altfel va amîna data atacului pînă la 26 septembrie. Generalul Bedell Smith, şeful de Stat major al lui Eisenhower, s-a grăbit să se ducă la Monty, asigurîndu-l că va primi tot ce cerea şi că înaintarea lui Patton în sud va fi frînată. Montgomery era radios.

Departe, la sud, pe flancul drept al Grupului 12 armate american al lui Bradley, se afla Patton, care, în august, de-a lungul bătăliei din Normandia, se dovedise din nou un mare comandant de cavalerie[4]. Avea darul de a-şi mîna oamenii pînă la limita capacităţilor lor şi se dovedea strălucit în domeniul pe care l-am putea numi exploatarea rezultatelor unei lupte. Or, în Europa [Occidentală], spargerea fronturilor şi urmărirea inamicului se apropiau de sfîrşit, iar Aliaţii intrau în faza de exploatare — bătălia finală şi hotărîtoare.

[1] *Magazin istoric*, nr. 9, 10/1980.
[2] Henry Harley Arnold, comandantul forţelor aeriene ale S.U.A.

[3] Operaţie concepută în două faze: 1) faza *Market* = paraşutarea de trupe în zona Arnhem, în spatele oziţiilor germane, care să ocupe şi să menţină podurile de peste Maas, Waal şi Rin; 2) faza *Garden* = o străpungere a frontului şi atingerea acestor poduri de către o coloană de blindate. În ciuda eroismului ostaşilor şi comandanţilor participanţi, defecţiuni de ordin tactic şi strategic, tehnic şi de servicii, condiţii meteorologice defavorabile, care au împiedicat avioanele şi planoarele să zboare conform graficului, prezenţa unor masive forţe germane şi însuşi caracterul aventuros al proiectului au dus la eşecul lui. Mai precis, nu s-a putut realiza faza *Garden*, adică străpungerea liniilor naziste de către blindatele britanice.

[4] În *limbajul* militar curent american termenul „cavalerie" desemnează unităţile blindate şi motorizate, cu mare viteză de acţiune.

Patton era omul în stare să conducă această bătălie. O știa el, o știau mulți americani. Dar, pe la sfîrșitul lui august, apărură îngrijorătoare simptome de reducere a efectivelor și muniților. La 30 august, Patton a promis superiorilor săi că ar putea străpunge linia Siegfried[1] în cîteva zile, cu condiția să i se dea voie, să i se dea cele necesare și mai ales să i se dea benzină.

Dificultățile Aliaților proveneau din înseși succesele lor neașteptate: își depășiseră cu mult țelurile stabilite la Londra, înainte de debarcare, și continuau să fie aprovizionați de pe coasta Normandiei, ceea ce, la acea dată, însemna un parcurs de aproape 500 km pînă la cel mai apropiat antrepozit militar. În ciuda acestor dificultăți, la 31 august, două dintre diviziile lui Patton — 7 blindată și 9 infanterie — au stabilit un cap de pod peste Maas, la Verdun. În acea zi, Patton nu a primit nici o picătură de benzină, or un singur corp din armata sa necesita între 800 000 și 1 250 000 litri benzină pentru o înaintare de aproximativ 80 km — ca să nu mai vorbim de miile de tone de muniții, alimente, materiale sanitare etc. Și astfel, armata lui Patton s-a oprit.

Ironia destinului a făcut ca, tot cam pe atunci, Patton să trezească grave preocupări în rîndul germanilor, care-l socoteau cel mai primejdios dușman al lor și care îi opuneau cele mai bune unități. Astfel încît, ambele tabere se străduiau din răsputeri să-l blocheze — desigur, din motive complet diferite, dar cu același rezultat. E lesne de imaginat cum au reacționat Patton și statul său major, cînd au aflat că Montgomery va căpăta Armata 1 aliată, inclusiv cele două divizii americane aeropurtate, prioritate absolută în aprovizionare și companiile de transporturi din Armatele 1 și 3 americane. Ofițerii din anturajul lui Patton nu s-au sfiit să declare că... Eisenhower era cel mai bun general pe care îl aveau englezii.

Eroare multiplă

Între timp, germanii erau departe de a aștepta pasivi și resemnați lovitura finală și fatală. La 4 septembrie 1944, Hitler l-a reactivat pe generalul Gerd von Rundstedt și l-a numit comandant-șef al forțelor Germaniei din apusul Europei, post pe care îl mai ocupase pînă la 1 iulie, cînd Führerul îl destituise[2]. În toiul bătăliei din Normandia, șeful de stat-major al Wehrmachtului, feldmareșalul Wilhelm Keitel, îl întrebase pe von Rundstedt:

— Ce e de făcut?

— Puneți capăt războiului, imbecililor! răspunsese celălalt fără ezitare. Ce altceva se poate face?[3]

În subordinea lui von Rundstedt se afla feldmareșalul Walter Model, comandantul Grupului B de armate, în sarcina căruia revenea apărarea frontierei de nord-vest a Reichului. Prin înaintarea lor în Belgia, Aliații efectuaseră o spărtură largă de 120 km în frontul său și Model se zbătea cu disperare să alcătuiască noi unități din soldații și ofițerii care se retrăgeau în derută. Postul său de comandă se instalase într-un hotel modest din mica localitate Oosterbeek, la cîțiva kilometri vest de podul care traversa Rinul, în dreptul orașului olandez Arnhem.

În aceeași zi în care Rundstedt se ducea la noul său cartier general de lîngă Koblenz, generalul Kurt Student a primit un telefon de la generalul Alfred Jodl, mîna dreaptă a lui Keitel, care i-a cerut să organizeze și să conducă „prima armată de parașutiști germană". Aceasta urma să umple breșa creată de Montgomery în Belgia. De la bun început, Student a considerat că „armata" era o pură ficțiune și că numirea sa în fruntea ei reprezenta un trist epilog al unei remarcabile cariere. În mai 1940, Student inaugurase folosirea trupelor aeropurtate — parașutiști și planoare — în Olanda, iar un an mai tîrziu în Creta. Pentru cucerirea acestei insule, el aruncase în foc aproximativ 22 000 soldați. Pierderile suferite — cam o treime din efective — îl impresionaseră atît de neplăcut pe Hitler, încît această nouă armă nu mai intrase în joc, în ciuda perspectivelor pe care le promiteau unele operații, cum ar fi fost ocuparea Maltei.

Totuși cu răbdare și speranță, Student a purces la strîngerea laolaltă a tuturor parașutiștilor pe care i-a putut descoperi. Nucleul viitoarei „armate" îl formau Regimentul 6 aeropurtat și un alt batalion, totalizînd vreo 3 000 oameni. În zona Arnhemului se mai aflau diviziile blindate S.S. 9 și 10, sub comanda generalului Wilhelm Bittrich, încartiruite încă de la începutul lui septembrie în parcurile și pădurile din suburbiile Arnhemului.

Von Rundstedt s-a străduit să ghicească intențiile Aliaților. Crezînd un timp că sectorul unde se va angaja marea bătălie finală va fi cel al lui Patton, a păstrat acolo diviziile germane de elită. Pe de altă parte, el își dădea seama că anglo-americanii se loveau de grave probleme de aprovizionare — altfel de ce s-ar fi oprit tocmai în ultimele zile ale lui august, cînd victoria părea să nu le mai scape? Rundstedt mai știa că Montgomery e un om foarte metodic care nu se va clinti din loc, pînă ce nu va dispune de toată tehnica și efectivele necesare. Și dintr-o dată atenția i s-a concentrat asupra Anversului. Dacă Aliații întîmpinau dificultăți de aprovizionare, din cauza distanțelor mult prea lungi, de ce nu se grăbeau să curețe portul belgian? Încă de la 4 septembrie, Divizia 11 blindată britanică, după ce parcursese peste 400 km în cinci zile, reușise, cu ajutorul mișcării de rezistență belgiene, să captureze Anversul aproape

(Continuare în p. 58)

[1] Linia Siegfried, un ansamblu fortificat, a fost construită de Hitler între 1936 și 1938, din Luxemburg pînă la frontiera elvețiană. Departe de a avea importanța pe care i-o dădea propaganda nazistă, ea a putut fi cucerită în primele două săptămîni ale lui martie 1945 de către Armata 7 americană.

[2] Feldmareșalul Gerd von Rundstedt a fost comandant-șef al Frontului de Vest german din 1942 pînă în iulie 1944, apoi din septembrie 1944 pînă în 1945.

[3] Această replică a fost reprodusă și în alte lucrări aparținînd unor autori occidentali. Autenticitatea ei este însă discutabilă, întrucît este vorba de un autocitat al lui von Rundstedt, pe care acesta nu l-a pus în circulație decît după executarea lui Keitel la Nürnberg.

„O VIAŢĂ ATÎT DE ÎNDELUNGATĂ"

JULES MOCH

Autobiografia lui Jules Moch, unul din fruntaşii partidului socialist şi ai vieţii politice franceze pînă la jumătatea deceniului trecut, a apărut în anul 1976, la Paris, sub titlul Une longue vie (O viaţă atît de îndelungată). Autorul justifică alegerea acestui titlu mărturisind că „a trăit şapte vieţi". Într-adevăr, Jules Moch, născut la 15 martie 1893, la Paris, într-o familie de militari pregătiţi la celebra şcoală de la Saint-Cyr şi la nu mai puţin preţuita Şcoală politehnică, a fost combatant în două războaie mondiale; inginer de marină; militant în Rezistenţă; deputat în Adunările constituante şi naţionale ale Franţei sub trei republici; membru în douăzeci de guverne, inclusiv în cel al „Frontului popular"[1], prezidat de Léon Blum, şi într-unul din cabinetele generalului Charles de Gaulle; autor de lucrări politice, memorialist apreciat şi, în sfîrşit, în anii „post-ministeriali", personalitate marcantă a reuniunilor mişcării „Pugwash", denumită astfel după localitatea din Canada unde a avut loc, în 1957, prima conferinţă internaţională a oamenilor de ştiinţă pentru colaborarea între popoare şi pentru preîntîmpinarea războiului nuclear.

În toate cele „şapte vieţi", trăite cu multă angajare şi pasiune, Jules Moch rămîne o figură controversată a unei jumătăţi de veac care a cuprins agitata perioadă interbelică, înfrîngerea celei de-a III-a Republici franceze, rezistenţa antihitleristă şi eliberarea Franţei, „războiul rece", noile tendinţe spre destindere şi negocierile pentru dezarmare. O trăsătură de caracter: curajul personal, demnitatea în faţa încercărilor vieţii. O constantă a atitudinii politice: Jules Moch a fost un adversar al fascismului. În anii mai apropiaţi, ai deceniului '70, adeziunea la ideile umanitare ale mişcării împotriva înarmărilor atomice i-a creat prilejul şi dorinţa să viziteze şi să cunoască mai bine ţările socialiste, între care şi România. După o întîlnire „Pugwash", la Sinaia, în 1971, nota: „O ambianţă interesantă. De ce oare oamenii de ştiinţă din Est şi din Vest se pot înţelege asupra unor probleme politice grave, în timp ce diplomaţii avansează atît de greu?"...

Vorbea în cunoştinţă de cauză. Jules Moch a fost delegat permanent al Franţei în Comisia dezarmării, creată de Adunarea generală a O.N.U. în 1952. Activitatea sa la Naţiunile Unite a încetat în 1961, în urma divergenţelor cu generalul de Gaulle, devenit din 1959 preşedinte al celei de-a V-a Republici. În 1963, Jules Moch a publicat cartea intitulată Non à la Force de frappe! **(Nu, forţei atomice franceze!). Dar, încă în 1954, în** La Folie des Hommes **(Nebunia oamenilor), lucrare prefaţată de Albert Einstein, Moch pronunţa un atac virulent împotriva perspectivelor nimicirii în masă în era nucleară. În anii care au urmat a devenit un sprijinitor al ideilor excluderii forţei din raporturile internaţionale, al dezarmării, a ajuns la concluzia că războiul trebuie eliminat — ca o nebunie — din existenţa omenirii.**

Paginile pe care le prezentăm în continuare, cu unele prescurtări, din autobiografia lui Jules Moch se referă la perioade profund semnificative pentru caracterizarea conduitei sale ca om politic. Este vorba despre însemnările cu privire la războiul civil din Spania în care autorul evocă intervenţia Germaniei hitleriste şi a Italiei fasciste împotriva regimului legal, atacat de rebeliunea lui Franco, precum şi ezită-

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1976.

Aniversarea Revoluției franceze, la 14 iulie 1936. În tribuna oficială, de la stînga la dreapta: soția lui Léon Blum, președintele Consiliului de miniștri Léon Blum, liderul partidului comunist — Maurice Thorez, și miniștrii: Salengro, Viollette și Pierre Cot, membri ai primului guvern al Frontului popular din Franța

rile guvernului Blum, aflat sub presiunile dreptei interne și internaționale. În acest guvern, Jules Moch a deținut funcția de secretar general, colaborator direct al președintelui, coordonînd activitatea practică a ministerelor și asigurînd legătura cu Parlamentul și președinția Republicii. Simpatia autorului însemnărilor pentru Léon Blum nu reușește să justifice inconsecvențele acestuia în condițiile în care politica de „neintervenție" crea paravanul pentru masiva și brutala imixtiune a lui Hitler și Mussolini în Spania.

Amintirile despre votul „celor 80", în iulie 1940 împotriva capitulării și uzurpării puterii de către regimul de la Vichy, instaurat după dezastrul din 1940, evocarea eroicei rezistențe a poporului francez împotriva ocupanților naziști și a colaboratorilor lor, conduși de Pétain, formează conținutul celui de-al doilea fragment din autobiografia lui Jules Moch.

Subtitlurile și textul din parantezele drepte aparțin revistei Magazin istoric.

Guvernul Blum în dilemă

La început, nu prea mi-au plăcut problemele de politică externă. Rapoartele diplomatice sînt lungi, afectate și obscure. N-aveam nici o poftă să citesc maldărele de telegrame, așa că am lăsat această treabă pe seama lui André Blumel[1]. Ne-am înțeles ca întreaga corespondență diplomatică să meargă la cabinetul primului ministru.

Prins cu alte treburi, arbitraje etc. nu am urmărit îndeaproape eforturile lui Léon Blum la Geneva în cadrul Societății Națiunilor. Am avut însă de-a face, mult mai activ, cu evenimentele legate de tragedia din Spania[2]. Premierul Léon Blum a fost prezent în toate aceste evenimente. La 20 iulie 1936, o telegramă — pe care premierul spaniol José Giral a făcut imprudența să o trimită necifrată — a sosit în primele ore ale dimineții la Matignon [sediul primului ministru]. Iată ce conținea: „Luați prin surprindere de o periculoasă lovitură militară. Cerem să ne ajutați imediat cu arme și avioane. Cu salutări frățești, Giral".

Reacția neîntîrziată a lui Léon Blum a fost să le dăm tot ce putem. Mai întîi, pentru că aveam cu Spania un acord pentru livrarea de armament. De asemenea, pentru că era vorba de un guvern legal și prieten. Iar mai presus de orice, pentru că trebuia să împiedicăm fascismul să se instaleze într-o a treia țară vecină cu noi, după Italia și Germania. În acest sens, Blum mi-a cerut să iau contact cu Pierre Cot[3] și Daladier[4] și să le cer sprijin. Zis și făcut; Pierre Cot s-a declarat gata să facă tot ceea ce îi stă în putință, Daladier — dimpotrivă — s-a eschivat, plin de ezitări. Din păcate, oricum, nu prea aveam ce da, iar tele-

---

[1] Prietenul lui Jules Moch, socialistul André Blumel, a fost directorul de cabinet al premierului Léon Blum.

[2] *Magazin istoric*, nr. 7/1976.

[3] Pierre Cot, ministru al aerului în guvernele Frontului popular; deputat radical-socialist în cîteva legislaturi. Vezi și *Magazin istoric*, nr. 10/1979.

[4] Edouard Daladier (1884-1970), ministru al apărării naționale în guvernul condus de Léon Blum. Prim-ministru în 1938-1940, a fost unul din semnatarii Acordului de la München (29 septembrie 1938).

grama guvernului spaniol nu preciza ce înțele și prioritățile. Chiar a doua zi, Léon Blum mi-a spus că, atunci cînd i-a confirmat lui Yvon Delbos[1] intenția de a veni în ajutorul Spaniei, l-a găsit pe acesta destul de lipsit de entuziasm.

La 23 iulie, ambasadorul spaniol ne-a înmînat lista de cereri prioritare pentru ajutor. Apoi, și-a trădat țara și a trecut de partea fasciștilor, făcînd cunoscută acea listă prin ziarele de dreapta *L'Echo de Paris* și *Le Jour*, ca e au publicat-o și au dezlănțuit o virulentă campanie împotriva oricărui ajutor pentru Republica spaniolă. La Londra, Léon Blum a fost surprins de vehemența cu care miniștrii britanici s-au pronunțat pentru neutralitate în conflictul spaniol. La Paris, radicalii s-au arătat timorați de campania presei de dreapta. Președinții Senatului și ai Camerei, Jeanneney și Herriot, au luat atitudine împotriva ajutorului cerut de Spania. Ministrul de stat Chautemps[2] m-a chemat la telefon ca să-mi spună: „Cu nici un preț să nu ne amestecăm în această treabă!"

Situația a devenit atît de încordată încît, împreună cu Blumel și Dormoy[3], ne-am decis să-l informăm pe Léon Blum, imediat după aterizarea avionului cu care se întorcea din Anglia. Dar Chautemps ne-a luat-o înainte. N-am putut să vorbim cu Léon Blum decît după ce a ajuns la Palatul Matignon. L-am găsit înmărmurit de reacțiile engleze și de atitudinea liaților noș-

[1] Yvon Delbos (1885-1956), membru al Partidului Radical-Socialist, ministru de justiție, apoi de externe în guvernele Frontului Popular. Ministru în guvernele celei de-a IV-a Republici, după 1947.

[2] Camille Chautemps (1885-1963), membru influent al Partidului Radical-Socialist, prim-ministru după căderea primului guvern Léon Blum, în 1937. A făcut apoi parte din cabinetul condus de Paul Reynaud în 1940 și a sprijinit capitularea în fața naziștilor, ca membru în guvernul Pétain pînă la 10 iulie 1940.

[3] Max Dormoy (1888-1941), membru marcant al Partidului Socialist Francez, subsecretar de stat pe lîngă Președinția Consiliului de Miniștri în timpul primului guvern condus de Léon Blum (1936-1937). Asasinat de fasciștii colaboraționiști francezi în 1941.

tri [din guvern] din partidul radical. La 24 iulie, președinții Camerei și Senatului au făcut un demers comun prin care ce eau sistarea oricăror livrări de material militar către Spania, după ce, începînd din 21, trecusem la efectuarea unui ajutor în limita îngăduită de stocurile Franței.

În noaptea de 24 spre 25 iulie, am fost convocat de Léon Blum la o reuniune unde se mai aflau Daladier, Pierre Cot și profesorul Los Rios, fost ministru socialist, trimis ca ambasador al Spaniei. Am hotărît să continuăm livrările pentru Madrid, dar sub acoperirea unor vînzări fictive către două țări prietene ale Spaniei republicane. Astfel, după ajutorul direct și fără condiții, acordat între 21 și 25 iulie, a urmat, între 26 iulie și 6 august, un ajutor indirect și condiționat.

La ședința Consiliului de Miniștri pe care a condus-o la 1 august și la care nu am participat fiind la Londra, Léon Blum a subliniat că Mussolini și Hitler pot trimite în Spania mult mai mult material militar decît noi, mai ales dacă nu ne bucurăm de colaborarea britanică. Ar fi, prin urmare, în interesul republicanilor spanioli să se obțină o interzicere generală a intervenției. Consiliul de Miniștri a hotărît să facă o propunere în acest sens la Londra, Roma, Berlin, Moscova și Lisabona (ținînd seama de faptul că Portugalia permitea un trafic semiclandestin în sprijinul lui Franco).

O interpretare „elastică" a neintervenției

La ședința Consiliului de Miniștri francez din 1 august s-au pronunțat pentru continuarea livrărilor destinate Spaniei socialiștii: Auriol, Moutet și Salengro[4], miniștri; Dormoy, Lagranage și Blancho, subsecretari de stat; republicanii-socialiști[5]: Violette, ministru, și Viénot, subsecretar de stat; radicalii: Pierre Cot și Jean Zay[6], miniștri. Împotriva continuării livrărilor au luat poziție socialiștii: Bedouce, Monnet, Rivière, Spinasse, miniștri; radicalii: Chautemps, Daladier și Bastide, miniștri. Ceilalți membri ai guvernului au rămas indecișI sau nu au luat cuvîntul. Oricum, linia despărțitoare nu s-a stabilit între partide, ci a divizat personalitățile, conform caracterului fiecăreia. La 7 august, cabinetul s-a reunit din nou. Mai erau de trimis numai 13 avioane de vînătoare Dewoitine, gata de plecare de la Pau. Cînd ultimul avion a părăsit Franța, l-am informat pe Léon Blum că, pentru moment, nu mai avem ce să livrăm. Consiliul de Miniștri a aplicat măsura preconizată la 25 iulie și a extins interdicția de export la avioane, inclusiv la cele neînarmate. roiectul acordului de neintervenție în Spania a fost semnat pe 18 august la Londra, pe 21 la Roma, pe 23 la Moscova, pe 25 la Berlin. Dar, la 30 septembrie, delegația spaniolă la Societatea Națiunilor a publicat o listă impresionantă de violări ale acordului de către Hitler și Mussolini. Am discutat această situație, Léon Blum și cu mine, împreună cu prietenii noștri spanioli. Am ajuns la concluzia că era preferabil să evităm denunțarea acordului de neintervenție, dar că putem să practicăm și noi o interpretare „elastică" și „neriguroasă" a neintervenției. Prietenii noștri spanioli Los Rios și Asua au fost de aceeași părere.

Am hotărît să asigurăm tranzitul pentru o cantitate considerabilă de material sovietic, furnizată în schimbul aurului spaniol, și pe care expeditorii nu doreau să o mai livreze în porturile Spaniei sau în porturile franceze învecinate cu Spania. Materialul a fost debarcat la Dunkerque și la Havre, iar de acolo, prin grija lui Cusin, transportat cu camioane plumbuite, însoțite de vameși demni de încredere. Acest sistem a funcționat fără întrerupere din octombrie 1936 și pînă la sfîrșitul războiului civil din Spania, în martie 1939.

[4] *Magazin istoric*, nr. 2/1976.

[5] Grupare efemeră, desprinsă de partidul socialist în acea perioadă.

[6] *Magazin istoric*, nr. 6/1977.

Au fost reluate și livrările franceze, acoperite prin adrese fictive, au fost organizate filiere pentru trecerea voluntarilor spre Spania. Din octombrie 1936 pînă în iunie 1937, au fost formate 23 batalioane de voluntari, dintre care 15 au trecut prin Franța. Din octombrie 1936 pînă în martie 1939, au fost descărcate în porturile noastre, cu destinația Spania, 127 000 tone de materiale, aduse de 164 vase, dintre care 34 sovietice. Astfel, Léon Blum a înțeles să-și facă datoria față de Spania republicană, așa cum au recunoscut conducătorii ei, mai ales, premierul Juan Negrin[1].

În continuare, îmi permit să anticipez, pentru a nu mai reveni la subiectul Spaniei. În martie 1938, ca ministru al Lucrărilor publice în al doilea guvern prezidat de Léon Blum, am luat unele măsuri în sprijinul Spaniei republicane. O divizie republicană lupta cu disperare, chiar la frontiera Andorrei, și nu putea fi aprovizionată pentru că trecătoarea Envalira, pe teritoriul Andorrei, era blocată de zăpadă. Am dat ordin prefectului din departamentul Pirineilor Orientali, Didkowski, să concentreze toate mijloacele noastre pe șoseaua spre Andorra, să treacă peste frontiera acestui ministat și să deblocheze trecătoarea Envalira, pentru a permite astfel aprovizionarea diviziei republicane.

Pe de altă parte, trenuri întregi cu arme, muniții și combustibil așteptau să fie descărcate la Port Bou, gară-terminus din Spania. Din cauza dezbinărilor dintre partidele stîngii catalane și a dezordinii crescînde, nimeni nu se îngrijea să descarce trenurile. Am trimis locomotive franceze rechiziționate și echipe de voluntari pentru a readuce trenurile în Franța, orientîndu-le apoi spre Puigcerda, unde apărarea republicană spaniolă era mai bine organizată și trenurile au fost descărcate fără întîrziere.

[1] Juan Negrin (1889-1956), membru al Partidului socialist, premier al guvernului republican în 1937-1939.

Din închisoare...

După convocarea Parlamentului (iulie 1940) am obținut un loc pe una din primele nave de transport care se îndreptau de la Alger spre Toulon. Apoi, după mari ocoluri, am ajuns la Vichy.

La 8 iulie (1940), în cursul unei reuniuni a grupului socialist, am aflat despre tragedia petrecută la Mers el-Kébir[1]. Am decis că fiecare deputat era liber să voteze după aprecierea proprie. Dintre tinerii promovați de Léon Blum, am rămas singurul său adept fidel. Marcel Déat[2] devenise, încă de șapte ani, un dușman feroce al acestuia. Spinasse se pregătea să se pocăiască și să se alăture lui Pétain. Monnet tremura de frică, fugea de noi și evita să ia atitudine. Rămăsesem numai cîțiva, gata să-l însoțim pe Léon Blum pe stradă, pentru a-l proteja.

Oficialitățile de la Vichy au încercat să ne șantajeze. Marquet, ajuns ministru de interne, mi-a propus să nu particip la ședința Adunării, fiindcă eram încă sub arme.

Parlamentul s-a reunit în 10 iulie 1940, sub președinția lui Jeanneney, care nu s-a dovedit la înălțime. El a refuzat să dea cuvîntul opozanților și l-a chemat la tribună pe Flandin. În timpul cuvîntării acestuia, au părăsit sala în mod ostentativ. Léon Blum și cu mine am votat printre primii. Apoi ne-am retras și n-am aflat rezultatele decît a doua zi. Din 669 parlamentari prezenți, 569 au acceptat să cedeze mandatul lor mareșalului Pétain, delegîndu-i puterea; ceilalți au votat împotrivă. „Cei 80" au intrat în istorie. În anul 1976, mai trăiau doisprezece dintre ei. Am fost succesorul lui Paul-Boncour ca președinte al acestui grup.

Am încercat, în zilele de la Vichy, să scap de urmărirea ministrului de interne Marquet. De la Amiralitate am obținut să fiu demobilizat. L-am întîlnit acolo pe amiralul Darlan, care a făcut această neobișnuită remarcă:

— Există în această instituție prea mulți germanofili și prea mulți anglofili, dar prea puțini iubitori ai Franței. I-am răspuns:

— Observ, domnule amiral, că aveți germanofili chiar printre colegii dumneavoastră. Pentru mine, naziștii rămîn dușmanii Franței!

Moutet m-a dus la hotel cu mașina sa. Am mers la gară, de unde am plecat la Toulouse. Acolo, m-a găsit un funcționar al Ministerului de interne, Henri Ribière, socialist, sosit de la Vichy ca să mă avertizeze că se pregătește arestarea lui Léon Blum, Auriol, Dormoy, Mouter și a mea. Ribière ne-a oferit posibilitatea de a ne ascunde sau de a ne înlesni fuga în Elveția. După ce m-am întîlnit cu Blum și Auriol, am hotărît să nu fugim, deoarece ni s-a părut c-ar fi fost nedemn. Ne-am decis să ne lăsăm arestați. Cînd se va afla despre aceasta, opozanții se vor trezi și se vor uni. Dormoy, anunțat și el de Ribière, s-a declarat de acord cu noi. Numai Moutet nu a putut fi înștiințat la timp de hotărîrea noastră și a trecut în Elveția, fără să ia contact cu Rezistența.

La 23 septembrie, trei bărbați s-au prezentat la mine cu un mandat de arestare, m-au lăsat să iau de acasă o valiză, apoi m-au dus la prefectură, unde am refuzat să semnez orice declarație. Transportat cu o mașină în tot cursul nopții, am ajuns în zori la Pellevoisin, în departamentul Indre, la o veche mănăstire, transformată într-o adevărată Bastilie.

Șeful închisorii, comisarul Courrier — care va fi ucis în

[1] După capitularea Franței, la 1 iulie 1940 guvernul britanic a propus ca flota franceză să treacă alături de cea engleză sau să se autoscufunde. La 3 iulie 1940, după refuzul amiralului francez Gensoul, comandantul escadrei de la Mers el-Kébir, în Algeria, de a accepta propunerile britanice și după respingerea unui ultimatum, amiralul Sommerville, comandantul escadrei britanice de la Gibraltar, a deschis focul asupra flotei franceze. A fost scoasă din luptă o mare parte a navelor de război franceze și au fost uciși 1 300 francezi.

[2] Marcel Déat (1894-1955). Membru al Partidului Socialist Francez, deputat al acestui partid în 1926. În 1933, Marcel Déat, împreună cu alți doi reprezentanți ai orientării de dreapta, Marquet și Renaudel, a părăsit partidul. După ocuparea Franței de naziști, a fost secretar de stat în guvernul Laval; și-a încheiat viața ca un trădător al patriei, fugar, sub un nume fals.

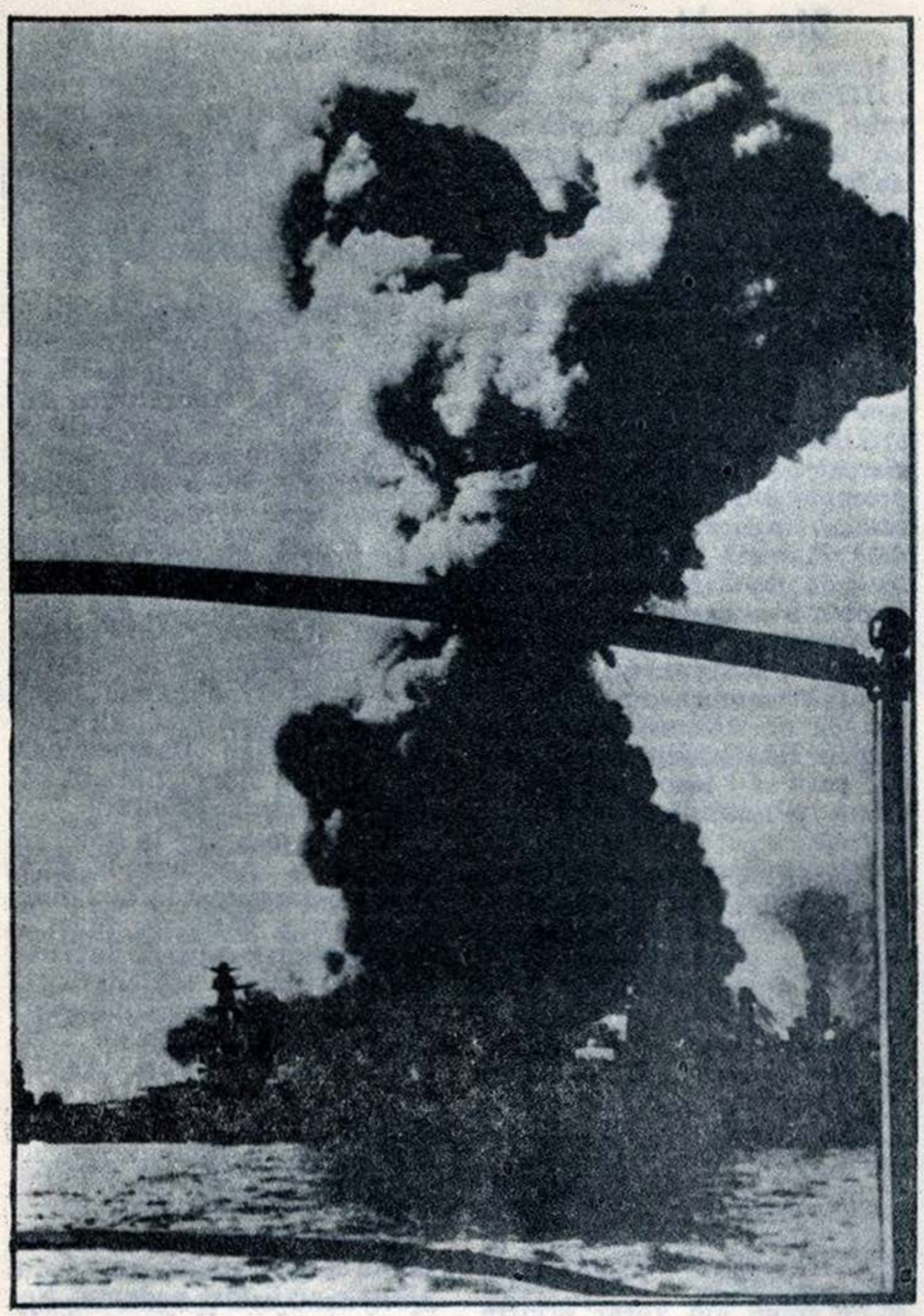

Crucișătorul francez „Bretagne", scufundat de nave militare britanice la Mers el-Kébir (3 iulie 1940)

cursul evenimentelor petrecute în timpul eliberării — mi-a citit regulamentul interior și m-a trimis în celulă. Tîmplarul care a venit să-mi confecționeze un raft pentru cărți mi-a spus la ureche că Vincent Auriol a fost și el adus, o zi mai înainte, fiind vecin de celulă cu mine; la fel și Dormoy.

La 28 septembrie, geamgiul închisorii, prefăcîndu-se că verifică ferestrele, mi-a spus că, dacă vreau să trimit ceva afară, să sparg un geam: va veni să-l repare și va lua scrisoarea.

Apoi, mănăstirea Pellevoisin a mai găzduit și alți „oaspeți": au fost aduși Grumbach, vechi militant socialist alsacian, senatorul radical Schrameck, Montel, militant socialist din Aude, Weiller, om de afaceri și fost prieten cu mine în anii tinereții, Singer, un burghez nevinovat, arestat în locul altuia, Marcel Bloch, cunoscut mai tîrziu sub numele de Dassault[1], Jacques Moutet, ridicat în locul tatălui său, Marius, după ce i-a indus în eroare pe polițiști, Sokolewski, fost colaborator al lui Pierre Laval. Au fost închiși, de asemenea, la Pellevoisin, Paul Reynaud și Mandel[2], atunci cînd Pétain a renunțat la ideea să-i judece la Riom în procesul intentat lui Blum și Daladier.

Comisarul Courrier se ocupa personal de Reynaud, de Mandel și de mine, în speranța că va afla ceva util pentru regimul de la Vichy. Mandel a observat acest lucru și, într-o bună zi, l-a chemat cu un gest disprețuitor — spunîndu-i: „Ia un creion și notează. La orele 14 și 35 minute, dl. Mandel, fost ministru, i-a spus d-lui Paul Reynaud, fost președinte al Consiliului de Miniștri, și d-lui Jules Moch, fost ministru. Două puncte și ghilimele: «Cînd poporul francez va înțelege că mareșalul este o lichea ramolită, va fi făcut un mare pas înainte spre eliberarea țării». Ei, acum, telefonează asta la Vichy!"

La sfîrșitul anului 1940, am fost mutați în grabă la Aubenas, apoi la Vals. În ianuarie 1941, doamna de Saint-Prix, care avea un castel la 60 kilometri de Vals, mi-a transmis că, dacă doresc să fug din închisoare, este gata să mă ajute și să-mi ofere un refugiu sigur. Tocmai începusem să mă gîndesc la această evadare, cînd Pierre Laval a fost îndepărtat de la guvern și a fost înlocuit cu amiralul Darlan. Peste trei zile, comisarul Courrier a intrat în celula mea (de data asta a bătut la ușă, semn că lucrurile se schimbaseră) și mi-a comunicat că, dacă îmi iau angajamentul de a nu combate guvernul, voi fi eliberat. Am refuzat. Două zile mai tîrziu, am fost pus în libertate, fără să-mi asum vreun angajament.

...în mișcarea de rezistență

Am revenit la Toulouse, unde toți cunoscuții mei erau de partea Rezistenței, cel puțin în vorbe. Am primit cu prudență diferiți emisari ai Rezistenței, printre care pe Christian Pineau[3] și pe comunistul Marrane, din partea Frontului

[1] Marcel Dassault, celebru constructor de avioane, deportat de hitleriști în timpul celui de-al doilea război mondial. În numeroase rînduri deputat și senator.

[2]-[3] *Magazin istoric*, nr. 5/1976; 3/1979.

Național[1]. Împreună cu avocatul Pierre Stibbe, am înființat rețeaua ilegală denumită „1793", care a transmis, la Londra, informații despre activitatea hitleriștilor în Franța și a acționat direct împotriva forțelor ocupante. La Salsigne, în departamentul Aude, am reușit să distrugem materiale destinate producției de gaze asfixiante cerute de Germania. Mai tîrziu, în mai 1943, cînd Jean Moulin a unit diferitele mișcări în Consiliul național al Rezistenței, rețeaua „1793" a fost dizolvată.

În această perioadă, în două rînduri, am fost prevenit, prin polițiști care sprijineau Rezistența, că eram urmărit și m-am ascuns la prieteni siguri. În același timp fiii mei participau și ei la luptă. Raymond era în aceeași organizație clandestină cu fruntașul socialist Gaston Defferre. André lucra cu colonelul englez Buckmaster, într-un sector vast care organiza acțiuni de sabotaj pentru distrugerea de locomotive, piloni de înaltă tensiune, tuneluri. În cursul unei misiuni, în 1944, André și-a jertfit viața.

După trei încercări nereușite de a pleca din Franța, am izbutit, în februarie 1943, să trec frontiera spre Spania. După trei nopți de mers în ascuns, am ajuns la Barcelona. Aici, consulul britanic m-a înzestrat cu un pașaport fals, din care reieșea că sînt cetățean al insulei Mauritius. La Madrid, m-am prezentat ambasadorului Samuel Hoare, fost ministru de externe al Marii Britanii. La 12 aprilie (1943), am plecat, cu toate autorizațiile necesare sosite de la Londra, la Gibraltar. Aici am făcut cunoscut că sînt purtătorul unei scrisori importante a lui Léon Blum către premierul Churchill, scrisoare ale cărei copii trebuiau predate lui Roosevelt și Beneș. La 19 aprilie, avionul francez cu care generalul Catroux a plecat la Alger pentru a negocia fuzionarea forțelor conduse de generalii de Gaulle și Giraud[2] ne-a luat, la întoarcere, pe Haas-Picard, inginer de telecomunicații, și pe mine, spre a ne duce la Londra. Am aterizat acolo la 20 aprilie. Purtam uniforma albastră a marinei militare franceze.

Un locotenent-colonel de aviație ne-a așteptat și ne-a condus la Hotelul Regent Palace, unde urma să mă găsească colonelul Passy, șeful serviciilor noastre secrete.

După cîteva zile, la 27 aprilie 1943, un ofițer m-a însoțit la generalul de Gaulle. Cînd am intrat, acesta s-a ridicat în picioare, mi-a întins mîna și m-a condus spre un fotoliu. Mi-a spus:

— Iată-vă aici, domnule Moch. Sînt foarte bucuros. Știu că ați avut o comportare eroică și în primul război, și acum, în al doilea; în primul — în armată, în al doilea — în marină, apoi în Rezistență. Mă simt de aceea îndreptățit să vă dau un sfat sau, dacă vreți, o sugestie. Există aici unele rezerve față de dumneavoastră. Ați fost ministru al domnului Léon Blum. Aceste rezerve le vom face să dispară. Dar, pînă atunci, trebuie să fiți discret, foarte discret.

Am crezut că mă sufoc și, călcînd normele ierarhiei, l-am întrerupt:

— Dar, domnule general, de ce este necesar acest avertisment? Am venit aici ca să continui lupta împotriva dușmanului; nu doresc nimic altceva.

M-am prezentat apoi amiralilor forțelor navale ale Franței libere. În septembrie 1943, cu elevii mei de la Școala de marină, am făcut prima incursiune pînă la intrarea porturilor noastre de la Marea Mînecii aflate sub ocupație, folosind pentru această operație șase nave-vînătoare de submarine. Ne-am simțit inimile bătînd de emoție.

Introducere, note și traducere:
Florin HERA

[1] La 15 mai 1941, Partidul Comunist Francez a chemat pe toți patrioții la formarea unui „Front național de luptă pentru independența Franței". Această organizație a acționat atît în zona ocupată de naziști cît și în cea neocupată pînă în mai 1943, cînd s-a integrat în Consiliul național al Rezistenței.

[2] Henri Giraud (1879-1949), general francez. Luat prizonier de germani în mai 1940, evadează în 1942 și se refugiază în Africa de Nord. În noiembrie același an își asumă conducerea civilă și militară a coloniilor franceze din Africa. În mai 1943, devine, alături de generalul de Gaulle, copreședinte al Comitetului francez de eliberare națională. În urma unor divergențe cu de Gaulle, în noiembrie 1943 se retrage din viața politică, dar continuă să participe activ la lupta militară pentru eliberarea Franței.

CLIO ANUNȚĂ

Petrodava — 2000

„Prin intermediul acestui terminal intrați în legătură directă cu calculatorul Felix-512 instalat la centrul teritorial de calcul electronic Piatra Neamț, care vă oferă consultarea bazei de date cu informații documentare istorice.

Tastînd numărul specificat în ontetul fiecărui mesaj, veți obține, după conversația cu computerul, răspunsul exact la problema ce vă interesează".

Pus la punct de un entuziast colectiv de ingineri electroniști (ingineri de sistem, analiști-economiști) și istorici, originalul sistem de informații instalat la Muzeul județean de istorie Piatra Neamț și intitulat PETRODAVA—2000 oferă vizitatorilor un veritabil ghid-electronic capabil să le furnizeze informații din cele mai diverse domenii istorice.

Este suficient să apăsați pe o claviatură asemănătoare celor a mașinilor de scris cifra corespunzătoare categoriei de informații pe care o doriți și pe ecranul televizorului din față vă apare răspunsul la întrebări care se referă la generalități istorice (de la paleolitic, la epoca contemporană), date monografice asupra județului, sinteze asupra unor momente sau evenimente din istoria poporului român.

Gheorghe DAVID

POST-SCRIPTUM LA OPERAȚIA „PEȘTE"

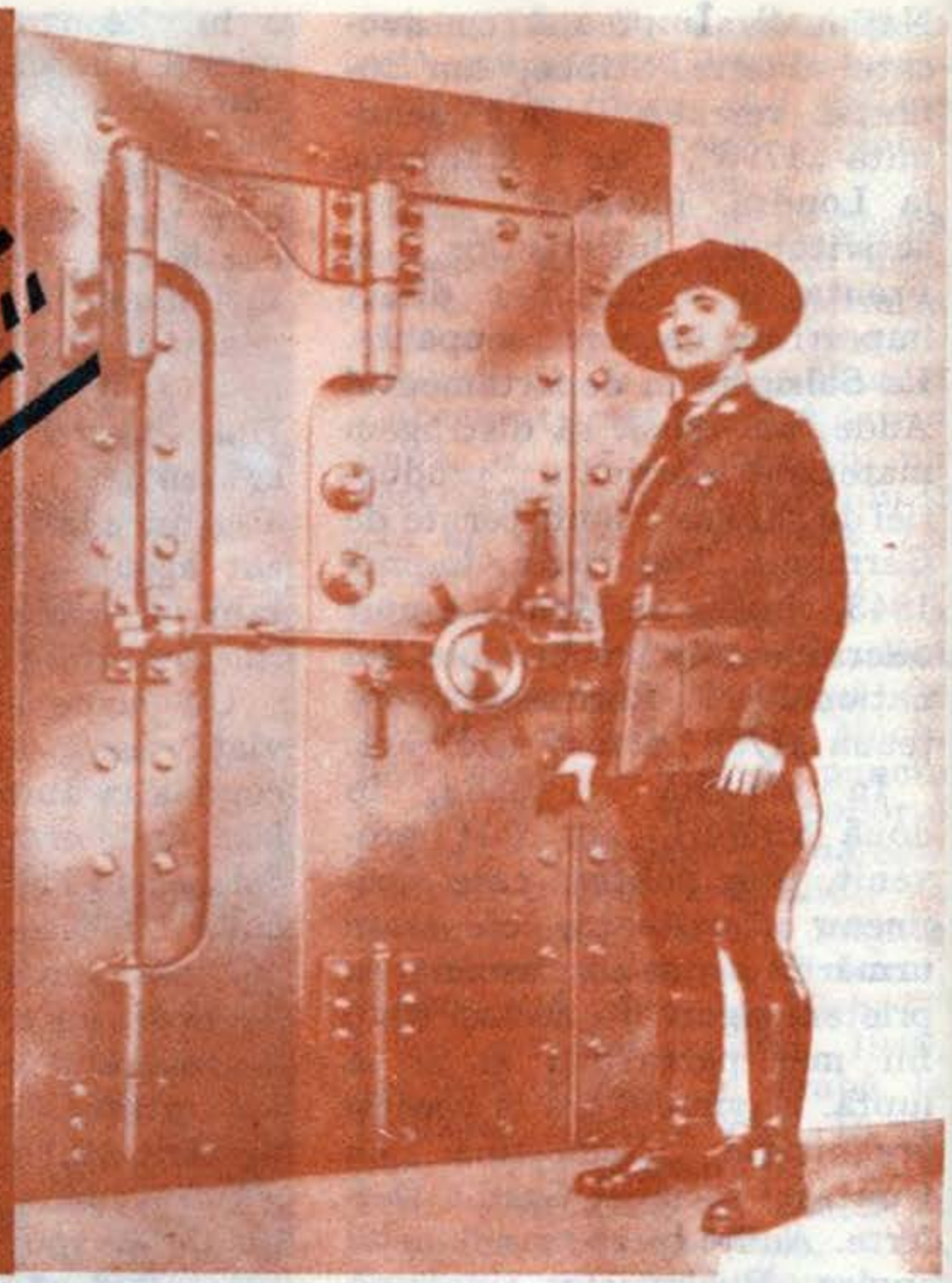

Dr. EUGEN PREDA

...Există un mandat pe care Guvernul Majestății Sale nu l-a primit niciodată de la poporul acestei țări, acela de a vinde Imperiul britanic pentru un pachet de țigarete. Nu trecuse nici o jumătate de an de la alegerile din iulie 1945, care îl debarcaseră pe W. Churchill din fruntea guvernului și în Camera Comunelor conservatorul R.J.G. Boothby rostea cuvintele de mai sus în cursul uneia din re cele mai amare dezbateri, prilejuită de acordul negociat de cabinetul laburist Attlee pentru un împrumut de 3,750 miliarde dolari de la Statele Unite. Afișînd o profundă mîhnire, fostul premier, devenit liderul opoziției, s-a mulțumit să se abțină de la votul asupra împrumutului. Sarja verbală a deputatului Boothby, încununată de afirmația „aceasta este Münchenul nostru economic", traducea un sentiment larg răspîndit în toate cercurile politice engleze. Acela că împrumutul nu putuse fi obținut fără dobîndă, în vederea refacerii postbelice, nemulțumire amplificată de șocul că Statele Unite au cerut, în plus, drept preț, lichidarea exclusivului sistem de preferințe economice, respectiv deschiderea, pe picior de egalitate, a piețelor Imperiului britanic. În practică, aceasta însemna renunțarea la Acordul de la Ottawa din 1932, care, prin sistemul preferințelor imperiale, instituise o reglementa e de tarife vamale diferențiate în interiorul Imperiului britanic, conferind avantaje deosebite pentru metropolă și, în unele privințe, dominioanelor.

Conform datelor citate de Boothby, la 12 decembrie 1945, Statele Unite hotărînd, la trei săptămîni de la încetarea ostilităților, să suspende legea de împrumut și închiriere, au lăsat Londra cu o datorie de 1,5 miliarde lire. Pentru Boothby povara aceasta ca și cea a returnării împrumutului „nu vom fi în stare să o susținem", după cum eliminarea sistemului de preferințe „înseamnă dezmembrarea Imperiului britanic". În aceeași cuvîntare se mai afirmat „Din aurul existent în lume, în valoare de 24 miliarde de dolari, 23 miliarde se află în pivnițele de la Fort Knox (unde sînt depozitate rezervele de aur ale Statelor Unite — E.P.). Dacă aurul va deveni baza de credit (conform acordurilor de la Breton Woods din iulie 1944 — E.P.), după opinia mea vom remite pu ere a economică a lumii, în afara Uniunii Sovietice, categorie și decisiv Statelor Unite". Din punctul de vedere al Statelor Unite, semnificația împrumutului a fost descrisă astfel de secretarul interimar al Departamentului de Stat, Dean Acheson, într-o declarație publică din 12 ianuarie 1946: „În primul rînd, imediat ce Congresul va aproba creditul (împrumutul), britanicilor li se cere să pună capăt controlului asupra schimburilor (valutare) în tranzacțiile de afaceri cu americanii. Aceasta înseamnă că un producător merican, care își vinde bunurile în Marea Britanie, va putea să-și colecteze veniturile în dolari... În al doilea rînd, pînă într-un an, acestui control i se va pune capăt în întreaga zonă a lirei sterline... Britanicii au fost de acord să sprijine propunerile americane de reducere și chiar de eliminare a acestor privilegii (imperiale) speciale... Noi toți avem o mare admirație pentru britanici și socotim că ei au făcut un mare efort în timpul războiului. Avem o mare simpatie pentru ceea ce au suferit. Dar aceasta nu are nimic de-a face cu acest împrumut. Acest împrumut nu este o pensie pentru un partener venerabil".

Reproiectarea episodului nu are menirea să aducă o completare cărții lui A. Draper. Încheierea cu succes a operațiunii „Pește", a cărei reușită, după cum remarca Draper, n-a fost încununată nici cu onoruri, nici cu decorații — poate fiindcă, în sistemul britanic, nu există recompense de acest fel în îndeplinirea îndatoririlor bancare — nu a prezentat deci o scenă din lungul calvar al războiului. Totuși dimensiunea financiară a relațiilor anglo-americane merită o privire mai atentă, fiindcă ele au jalonat drumul spre acel epilog intuit de W. Churchill în mesajul din 7 decembrie 1940 către F.D. Roosevelt și în care anticipa riscul ca britanicii să se găsească „despuiați pînă la os"! (Magazin istoric, nr. 2/

În imagine: polițist canadian, de pază în fața camerei blindate a Băncii Canadei, unde a fost depozitat, în 1940, aurul sosit din Anglia.

1981). Cu atît mai mult cu cît, după opinia istoricului englez Elisabeth Barker, „preocuparea mereu treazăa lui Churchill privind datoria generală a Marii Britanii se situa în inima legăturilor sale cu Roosevelt". Încă în 1942, Churchill afirmase vicepremierului C. Attlee şi ministrului de externe A. Eden, în legătură cu proiectele postbelice, că nimic nu trebuie să prejudicieze „naturalele relaţii speciale anglo-americane". „Acest vis al relaţiilor speciale anglo-americane — scrie E. Barker — a fost cel mai puternic dintre diferitele visuri asupra viitorului, care îl animau în diferite momente, şi ajută la explicarea hotărîrii sale de a face sacrificii pe altarul prieteniei cu Roosevelt" [Unul dintre cei mai subtili portretişti ai lui Churchill, diplomat şi membru al secretariatului său particular în timpul războiului, John Colville, care considera că „Churchill acorda o importanţă supremă contactelor personale în politică şi, în special, în problemele externe", a scris: „Consider că această relaţie [între Churchill şi Roosevelt — E.P.] a fost cea mai bună şi fructuoasă între primăvara 1940 şi sfîrşitul anului 1943, mai ales înaintea intrării Statelor Unite în război... În ultimele 18 luni ale vieţii lui Roosevelt, gîndesc că a diminuat cu cît orizontul el deschis. Cu începutul lui 1944, Statele Unite de oricînd partenerul nostru, deşi Commonwealthul britanic şi Imperiul încă aveau de două ori mai mulţi oameni în lupta cu inamicul" (Footprints in Time Memories, Collins, Londra, 1979, p. 141). Ceea ce, desigur, nu poate obtura faptul, atestat de documentele disponibile acum, că în urmărirea scopurilor proprii, în culise şi, mai ales, prin intermediul corespondenţei secrete, a-ţi produs nenumărate dispute. „Ceea ce umbrea aceste dispute era neliniştea în legătură cu vasta scală a datoriilor de război britanice către Statele Unite, datînd încă din 1940 şi [perioada] Legii de împrumut şi închiriere, ca şi efectul pe care acestea le-ar putea avea asupra poziţiei Marii Britanii în lumea postbelică" (Elisabeth Barker, Churchill and Eden at War, MacMillan, London, 1978, pp. 199, 216).

Încă la sfîrşitul anului 1940, cea mai mare parte a activelor financiare ale Marii Britanii în străinătate fuseseră vîndute pentru a plăti echipamentul militar american. Era firesc ca Legea de împrumut şi închiriere, adoptată la 11 martie 1941, să fie considerată în Marea Britanie ca un colac de salvare, deşi se observase că sprijinul public dat de peste ocean se baza, în mare măsură, pe credinţa că o astfel de acţiune va folosi menţinerii Statelor Unite în afara războiului. Cînd în august 1941 a avut loc prima întîlnire Roosevelt-Churchill, care a adoptat Carta Atlanticului, preşedintele i-a atras atenţia premierului că „după război, una din condiţiile prealabile ale oricărei păci durabile va trebui să fie... pieţe deschise pentru o concurenţă sănătoasă". Aceasta a fost unul dintre motivele care l-au făcut pe Churchill să declare, o lună mai tîrziu, în Camera Comunelor, interpretînd principiile înscrise în Carta Atlanticului, că evoluţia spre autoguvernare în zona Coroanei britanice este o problemă aparte. După atragerea Statelor Unite în război, prin atacul Japoniei de la Pearl Harbor, în cursul primei conferinţe de la Washington (22 decembrie 1941-14 ianuarie 1942), Churchill şi alţi colegi ai săi au obiectat cu fermitate împotriva includerii în proiectul de acord anglo-american de ajutor mutual a unei prevederi, articolul 7, care în opinia lor era de natură să submineze, după război, sistemul preferinţelor imperiale. La 4 februarie 1942, Roosevelt a insistat, într-un mesaj special, ca proiectul de acord să fie prompt încheiat. După trei zile, Churchill îl informa că „marea majoritate a guvernului opinează că dacă am face troc cu principiul preferinţelor imperiale de dragul împrumutului şi închirierii, noi am accepta o intervenţie în problemele interne ale Imperiului britanic şi aceasta ar duce la dezbateri periculoase în Parlament, ca şi la o nouă izbucnire a propagandei germane în genul celei de care mi-aţi vorbit, în a doua seară a vizitei mele: Statele Unite demolează Imperiul britanic şi îl reduc la nivelul teritoriului metropolitan". În cele din urmă, o soluţie „cauciuc" a fost găsită şi acordul a fost semnat la 23 februarie 1942, inclusiv disputatul articol 7, prin care semnatarii acceptau principiul comerţului multilateral şi fără discriminări, „în lumina condiţiilor economice ce vor prevala". Concomitent, într-un discurs radiodifuzat, F.D. Roosevelt a reamintit, evident în primul rînd Londrei: „Carta Atlanticului... se extinde asupra întregii lumi".

Problema datoriilor de război apărea la Londra ca o „cravaşă" — pentru a relua expresia lui Elisabeth Barker în negocierile bilaterale anglo-americane deşi, în noiembrie 1942, Churchill mai declara sentenţios, ceea ce, dealtfel, era crezul său: „Nu am devenit primul ministru al regelui pentru a prezida lichidarea Imperiului britanic". În ţesătura tuturor convorbirilor privind problemele economice postbelice, inclusiv petrolul sau traficul aerian civil, Marea Britanie a resimţit această „cravaşă", deşi, cît timp ostilităţile continuau, a mai putut rezista presiunilor la care era supusă. Cînd, în februarie 1944, Roosevelt a cerut Marii Britanii să-şi reducă valoarea aurului şi dolarilor deţinuţi în Statele Unite la un miliard de dolari, opoziţia lui Churchill a dus la o bătaie în retragere a americanilor, dar însăşi punerea problemei a creat nelinişte şi evenimentele ulterioare au confirmat că, în materie economico-financiară, nu puteau intra în joc argumente patetice, ci doar calcul rece. Faptele au dat răspuns apelului lui Churchill, transmis la 28 noiembrie 1944, după ce F.D. Roosevelt primise un al patrulea mandat prezidenţial în urma alegerilor de la începutul aceleiaşi luni: „Veţi avea cea mai mare flotă din lume. Veţi avea, sper, cea mai mare forţă aeriană. Veţi avea cel mai mare comerţ. Veţi avea tot aurul. Dar, toate acestea nu îmi provoacă teamă, deoarece sînt convins că poporul american sub reaprobata dv. conducere nu va ceda unor ambiţii deşarte şi că dreptatea şi corectitudinea vor fi luminile care îl vor călăuzi".

Pentru Statele Unite problema nu avea nimic comun cu atitudinea „bunului samaritean", ci, aşa cum declara la 10 martie 1945 — o lună înaintea morţii subite a preşedintelui Roosevelt — asistentul secretarului de stat, William Clayton: „astăzi, noi exportăm anual bunuri în valoare de 14 miliarde dolari şi, pur şi simplu, nu putem să ne permitem, după acest război, să lăsăm comerţul nostru să scadă la cele 2-3 miliarde dolari cît reprezenta în 1932, în timpul depresiunii".

Astfel, chiar şi o sumară investigaţie în relaţiile economico-financiare anglo-americane din timpul marii conflagraţii, din care face parte şi operaţia „Peşte", permite o evaluare mai apropiată de realitate a ansamblului lor şi a motivaţiilor unor decizii, aducînd clarificări în procesul, atît de necesar, de demitizare a istoriei.

Secretul cel mai bine păstrat din primul an al marii conflagraţii

ALFRED DRAPER

Cu toate că marinarii se obişnuiseră deja cu transporturile de aur peste ocean[1], Amiralitatea menţinea ordinul de respectare a secretului desăvîrşit al operaţiei. Nimeni nu avea dreptul de a comunica, oficial, mateloţilor obosiţi ce anume transportau navele. Deoarece „marfa" trebuia în orice caz să poarte o denumire, un ofiţer şugubăţ a sugerat, ca nume de cod, cuvîntul „margarină", care s-a şi păstrat.

Amiralul Archer era un om imperturbabil, care-şi păstra

[1] *Magazin istoric*, nr. 2-4/1981. Episodul relatat în continuare se referă la un nou transport de aur şi titluri de valoare, din Anglia în Canada. Convoiul, condus de amiralul Archer, era format din navele de război „Revenge" şi „Bonaventure" şi pacheboturile „Monarch of Bermuda", „Bathory" şi „Sobieski" şi a părăsit Anglia la 7 iulie 1940. Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei *Magazin istoric*.

calmul în situaţiile cele mai complicate. Cu toate acestea, însuşi amiralul a fost destul de surprins de eufemismele folosite în instrucţiunile primite. „Mi s-a comunicat, înainte de plecare, spunea mai tîrziu Archer, că «era *de dorit* ca navele ce alcătuiau convoiul să ajungă cu bine la destinaţie». Dată fiind natura încărcăturii, era greu să nu fi de acord".

Pe puntea de comandă a lui „Revenge" se afla şi cunoscutul expert financiar Sir Otto Niemeyer, administratorul Băncii Angliei, care fusese invitat în America de către Henri Morgenthau, secretarul de stat la Finanţe al Statelor Unite, pentru a discuta despre situaţia financiară a Marii Britanii.

„Revenge" avea un echipaj numeros şi spaţiul pentru dormit era foarte restrîns. Comandantul navei, Jenkins, îşi amintea mai tîrziu că, înaintea pornirii în larg, Amiralitatea a pus întrebarea dacă „Revenge" mai putea primi la bord încă şase persoane. „N-am putut răspunde decît atît: «Ei bine, ne aflăm acum într-o asemenea situaţie, încît preotul navei doarme pe altar» — ceea ce era dealtfel adevărat — «dar ne vom descurca»".

Mersul in zig-zag

Cînd cele două nave de război — „Revenge" şi „Bonaventure" — au făcut joncţiunea cu pacheboturile ce veneau de la Liverpool, vremea era relativ frumoasă şi marea liniştită. Archer s-ar fi lipsit cu plăcere de aceste condiţii de navigaţie aproape ideale, dar deosebit de favorabile submarinelor germane. Amiralul mai ştia că, în ultimle două luni, cinci nave-corsar germane, puternic înarmate, camuflate în cargouri, scufundaseră 36 vapoare ale Aliaţilor. Dacă „Revenge" şi „Bonaventure" nu se temeau, practic, de nici o navă de suprafaţă duşmană, exista însă riscul permanent ca o salvă de tun bine trasă să scufunde unul din pacheboturi, care nu aveau cuirasă. În sfîrşit, convoiul trebuia să se menţină la viteza lui „Bathory", nava cea mai lentă, care putea atinge abia 16 noduri pe oră[1].

Peste mulţi ani, ajuns în retragere, amiralul Archer vorbea despre această misiune ca despre o călătorie obişnuită. „Primeam raporturile obişnuite ale Amiralităţii asupra submarinelor ce operau prin apropiere şi făceam în aşa fel încît să le evităm. De mai multe ori pe zi navigam în zig-zag; era un lucru normal. Nu am văzut nici o navă-corsar. Ştiam ce transportăm, dar asta nu schimba cu nimic lucrurile. Trebuia să ne urmăm drumul şi să acţionăm cît mai bine cu putinţă".

Vremea s-a stricat. Pe marea dezlănţuită, prova lui „Revenge" plonja puternic în valuri ridicîndu-se apoi „cu jumătate de ocean răspîndit pe punte". Comandantul Jenkins, în general puţin înclinat spre superlative, descria mai tîrziu astfel această călătorie: „În afară de puntea de comandă, nu mai exista decît un loc mic, foarte restrîns, unde puteai sta pe o asemenea vreme rea. Pe întrepunte, marinarii erau muiaţi pînă la piele de valuri. Pompele de evacuare a apei funcţionau fără întrerupere".

Pachebotul „Monarch of Bermuda" transporta, în afară de aur, şi copii evacuaţi din Londra. Astăzi este fără importanţă de a aprecia dacă această hotărîre a fost sau nu înţeleaptă, deoarece copiii au ajuns cu bine la destinaţie. Interesante sînt însă amintirile unui tînăr pasager de pe această navă, J.P. Nichol, din Londra, în vîrstă de zece ani. Ignorînd cu candoare regulile severe de păstrare a secretului operaţiei, şi-a ţinut în timpul traversării un jurnal de călătorie. Ulterior, într-o scrisoare adresată părinţilor săi, el a menţionat o parte din aceste note. Copilul îşi amintea limpede un atac executat de „Bonaventure" asupra unui submarin: „În seara aceea, pe la orele 21, aparatul special a detectat trei submarine germane. În acel moment, crucişătorul s-a precipitat spre locul unde fuseseră reperate şi a aruncat grenade antisubmarine. La suprafaţă a apărut o pată de ulei; despre celelalte două submersibile nu se ştie nimic sigur".

Fără îndoială, băieţelul pusese întrebări indiscrete în cursul traversării. Pentru a i se satisface curiozitatea, i s-au dat răspunsuri nu tocmai exacte. El scria părinţilor: „Pînă la sfîrşitul călătoriei a rămas un secret de ce eram protejaţi de un cuirasat. Era din cauză că «Monarch of Bermuda» transporta bijuteriile Coroanei Norvegiei"[2].

„Revenge" era o navă puternică, cu un echipaj excelent, iar Archer era genul de om pentru care marinarii s-ar fi aruncat în foc. Se povesteşte că, după o misiune lungă, în timp ce nava se întorcea la bază şi oamenii aşteptau o permisie binemeritată, un mesaj al Amiralităţii îi încredinţa lui „Revenge" o nouă misiune de mare urgenţă. Archer era conştient de decepţia marinarilor, dar i-a adunat la apel pentru a le comunica ştirea cea proastă. „Şi acum, le-a zis el, dispuneţi de cinci minute ca să înjuraţi şi să spuneţi ce vreţi. După aceea, gata cu orice discuţii, şi înainte!" Era un limbaj pe care marinarii îl înţelegeau şi îl apreciau.

După ce a parcurs trei sferturi din traseu, au început necazurile cele mari. „Bathory" a semnalat navei-amiral că suferise o gravă avarie la maşini şi nu mai putea păstra aceeaşi viteză şi poziţie în convoi. Amiralul Archer a trebuit să ia o hotărîre: să ordone tuturor navelor să micşoreze viteza, asumîndu-şi astfel mari riscuri pentru toate bastimentele, sau să-l dirijeze pe „Bathory" spre portul Saint-Jean, din provincia canadiană Terra-Nova. Archer a adoptat cea de-a doua soluţie, detaşînd pe „Bonaventure" să escorteze pachebotul.

În timp ce „Revenge", „Monarch of Bermuda" şi „Sobieski" îşi continuau cu viteza normală ruta spre portul Halifax, „Bonaventure" şi

[1] O milă marină (1 852 m) egal cu un nod.

[2] La 7 iunie 1940, regele Haakon şi guvernul norvegian, care de la sfîrşitul lunii aprilie, în faţa înaintării Wehrmachtului, se refugiaseră la Tromsö, port situat dincolo de Cercul Arctic, s-au îmbarcat la bordul crucişătorului britanic „Devonshire" plecînd la Londra, unde au rămas cinci ani în exil.

„Bathory" au trebuit să facă față unui mare pericol — ceața. Viceamiralul Jack Egerton (pe atunci căpitan de vas), care comanda crucișătorul, își amintește: „Am intrat într-o ceață îngrozitoare, însoțită de ghețuri în derivă. Timp de aproape 12 ore am rămas pe loc, interval în care bătrînul «Bathory» șuiera din sirenă ca o bufniță. Dacă prin apropiere s-ar fi ivit un submarin, șuieratul sirenei l-ar fi îndreptat direct asupra noastră. A trebuit să rămîn în permanență foarte aproape de pachebot, pentru a nu-l pierde în ceață. A fost un moment foarte dificil. Cele două nave transportau cam 65 milioane de lire".

Pînă la urmă, „Bonaventure" a reușit să conducă pachebotul în portul Saint-Jean, după care s-a îndreptat cu toată viteza spre restul convoiului. În dimineața de 13 iulie, la șase zile de la plecare, „Revenge", „Monarch of Bermuda" și „Sobieski" au ajuns pe coasta Noii Scoții, în Canada.

Printre lăzile cu whisky

La orele 8, „Revenge", ajutat de remorchere, a acostat la cheiul nr. 6. Aici așteptau trenuri speciale, păzite de gărzi înarmate; descărcarea a început aproape de îndată.

Lăzile prețioase au fost ridicate cu un scripete și stivuite pe puntea superioară, unde au fost numărate și verificate cu grijă. Operația aceasta a necesitat cîteva ceasuri, timp în care nimeni n-a avut dreptul să coboare pe uscat. Unul dintre funcționarii de la Banca Canadei, Sidney Perkins, care fusese trimis la Halifax spre a ajuta la controlul descărcării, deși se așteptase la o încărcătură de aur importantă, a rămas stupefiat văzînd enorma cantitate de metal prețios transportată de „Revenge" peste Atlantic. „Numai privind acele zeci de milioane de lire sterline ni se încrețise pielea de teamă. Cu toate că accesul în zonă fusese interzis, dacă cineva ar fi scăpat un singur cuvînt despre cuprinsul încărcăturii, zvonul ar fi făcut imediat înconjurul portului".

Perkins a căutat o metodă rapidă de descărcare a aurului pe uscat. Scotocind în gara maritimă, a găsit cîteva plăci metalice mari, din care o echipă de marinari a înjghebat un fel de tobogan, pe care lăzile alunecau de pe navă pe chei. După o nouă verificare minuțioasă, lăzile erau cîntărite și încărcate în trenul denumit „Margarină specială".

„M-am simțit cu adevărat ușurat cînd am scos ultima cutie de pe navă. Verificînd însă listele, mi-am dat seama, cu groază, că lipseau trei cutii. Comandantul Jenkins a trimis o echipă de marinari să controleze minuțios nava, de la un capăt la altul; operația a luat mult timp, dar n-a dat nici un rezultat. Enervați, ne-am dus la barul de pe navă". Barmanul care-i servea a surprins discuția dintre cei doi și a intervenit: „Poate că ceea ce căutați dumneavoastră se află chiar aici. Este ceva, pe jos, de care mă tot împiedic de cînd am plecat din Anglia". Și le-a arătat trei cutii care, în graba plecării, fuseseră amestecate, din greșeală, cu lăzile de whisky destinate ofițerilor.

În acea clipă, comandantul Jenkins și Perkins au simțit de-a binelea nevoia unui pahar de whisky. După care, Perkins i-a remis lui Jenkins o chitanță în regulă, din partea Băncii Canadei. Această bucată de hîrtie a fost tot ce a rămas amiralului Archer ca amintire de la una din cele mai memorabile misiuni îndeplinite în istoria sa de către „Royal Navy". Imediat ce s-a terminat operația de descărcare, „Revenge" a lăsat cheiul liber pentru „Bonaventure". Acostarea perfectă a acestui crucișător nu era o operație prea ușoară; în ultimul moment, cînd manevra fusese aproape terminată, partea din față a navei s-a frecat de dig, iar vopseaua s-a jupuit. Îndată ce nava a fost amarată, comandantul crucișătorului, Egerton, s-a năpustit pe uscat. După cum povestește Perkins, „stătea acolo pe chei, examinînd deteriorarea vopselei, cu dezamăgirea cu care un automobilist își privește mașina nou-nouță zgîriată de un necunoscut".

De îndată ce crucișătorul s-a aflat la chei, Perkins s-a urcat la bord în mare grabă, pentru a reîncepe imediat operația precedentă. Nevoia îl obliga să termine această treabă înainte de căderea nopții. Utilizarea unor proiectoare ar fi atras atenția locuitorilor orașului, iar zvonurile despre această operație neobișnuită s-ar fi răspîndit cu iuțeală. De aceea, a stăruit pe lîngă comandant pentru grăbirea descărcării. La orele 18, lucrările erau terminate și trenul a plecat de pe chei.

Garniturile feroviare erau formate din 10 pînă la 14 vagoane de marfă, un vagon restaurant și două vagoane de dormit, pentru cei 50 oameni din garda care însoțea convoiul. Aceștia făceau carturi de patru ore, timp în care erau închiși în vagoanele cu aur. La sfîrșitul schimbului, în momentul în care părăseau vagonul, ei erau percheziționați. Timp de 24 ore, cît dura traseul de 1 540 km de la Halifax la Ottawa, erau prevăzute doar două opriri; în acest interval, circulația celorlalte trenuri era deturnată.

După ce au terminat cu cele două nave de război, Perkins și echipa sa au început să se ocupe de „Monarch of Bermuda". În afară de prețioasa marfă conținută în magaziile sale, fostul pachebot de lux transporta o altă „încărcătură" de mare valoare: familiile funcționarilor și experților evacuați din Anglia. Comandantul navei a respirat vizibil ușurat că dusese la bun sfîrșit această misiune. Pentru a sărbători evenimentul, Perkins, obosit și transpirat, a fost invitat să participe la bord, la un excelent dineu: supă, chifle calde, homar, friptură și — lucrul cel mai minunat — vinuri renumite. O mașină de tipărit aflată pe vas, provizoriu repusă în funcție, a tipărit meniurile și cărți de vizită purtînd numele fiecărui invitat.

În euforia cinei, Perkins a telefonat șefului său din Ottawa anunțîndu-l: „Mîine dimineață începem descărcarea lui «Monarch of Bermuda»". Unul dintre ofițerii de pe vas, roșu de furie, l-a apostrofat: „Ați încălcat secretul în legătură cu activitatea navei și autoritățile vor face din asta o poveste întreagă". Perkins, rușinat și copleșit de regrete, aștepta săpuneala, care însă nu s-a mai produs. Banca Canadei informase pe cei ce se ocupau cu supravegherea co-

municărilor telefonice că Perkins va da un telefon iar această convorbire nu trebuie să fie cunoscută de nimeni.

Deoarece nu mai era vorba de o navă de război, la descărcarea aurului au participat docheri civili. Operația s-a terminat a doua zi la orele 17. Între timp, au fost descărcate și cele două pacheboturi poloneze. Epuizat fizicește, dar foarte mulțumit, Perkins, după ce a trecut de-a lungul trenului, s-a urcat în ultimul vagon, prăbușindu-se în prima cușetă găsită, și a adormit pe loc.

Dar nu și-a putut realiza dorința de a dormi 24 ore, căci trenul s-a oprit brusc, smucitura acestuia trezindu-l cu brutalitate. „Mi-am dat seama că trebuia să ne aflăm undeva, în provincia Quebec, și că halta era neprevăzută. Afară, sufla un vînt de gheață și am zărit lanterne agitîndu-se, în sus și în jos, lîngă un vagon din fața acelui în care mă aflam. Nu puteam să disting altceva decît niște siluete întunecate, dar am priceput că ceva nu era în regulă. M-am repezit în fugă în acea direcție".

Primul său gînd a fost că trenul suferise un atac bandităsc. Deoarece gardienilor le era imposibil să iasă, fiind închiși în interiorul vagoanelor, Perkins se întreba ce era de făcut. Dar unul dintre muncitori i-a strigat: „S-a rupt un ax de suspensie de la vagon".

Din fericire, trenul se oprise la mai puțin de un kilometru de atelierele depoului Mont-Joli al căilor ferate canadiene. Puțin mai tîrziu, un inginer al companiei s-a băgat sub vagon să cerceteze defecțiunea. „Este un adevărat miracol că n-ați deraiat, le-a spus el apoi. Dacă axul ar fi coborît cu cîțiva centimetri mai jos, deraierea s-ar fi produs cu siguranță". Ar fi fost o veritabilă catastrofă, căci trenul alerga cu o sută de kilometri pe oră.

Inginerul l-a asigurat pe Perkins că reparația putea fi făcută în mai puțin de o oră și fără a necesita descărcarea „produselor perisabile". Într-adevăr, la termenul promis, reparația se terminase și trenul își lua din nou drumul spre Montreal. Aici au fost detașate vagoanele ce conțineau titlurile, în timp ce aurul și-a continuat traseul spre Ottawa, 180 kilometri mai departe. Perkins a rămas la Montreal.

O cifră imposibil de precizat

Pentru a transporta întreaga încărcătură de pe convoiul de nave ajuns la Halifax, au fost necesare cinci trenuri speciale și cel puțin trei sute de supraveghetori ai companiei căilor ferate. Cînd un funcționar de la această companie l-a întrebat pe unul din reprezentanții Tezaurului britanic la cît se ridică valoarea exactă a transporturilor, acesta i-a răspuns: „Nimeni nu știe; este imposibil de a fixa o cifră precisă". În cele din urmă, valoarea înscrisă de compania feroviară a fost: „peste un milion de dolari", cea mai mare din istoria căilor ferate canadiene.

În momentul în care vagoanele cu titluri au fost desprinse din garnitură, pentru ca restul garniturii să-și continue ruta spre Ottawa, gara din Montreal a fost blocată și toate plecările sau sosirile de trenuri au fost anulate. Orarul convoaielor care au urmat să sosească din portul Halifax a fost stabilit cu minuțiozitate și a fost respectat cu mare precizie.

Aceeași precizie a fost respectată și în parcurgerea ultimului tronson al traseului, spre Ottawa. Aici însă nici un polițist din oraș nu a fost folosit pentru transportarea aurului din gară în depozitele blindate ale băncii, considerîndu-se că discreția nu era calitatea lor principală. Transportul a fost asigurat numai de către oamenii de pază de la „Canadian National Express", care au păstrat secretul absolut, lucru cu atît mai remarcabil cu cît nici nu depuseseră un jurămînt în acest sens. Li s-a spus doar atît: „Aici este vorba de o problemă foarte serioasă și trebuie să contăm pe discreția voastră totală". Acest *gentlemen's agreement*[1] nu a fost încălcat niciodată. Se mai poate spune că ziariștii din Ottawa, care-și ciuleau urechile pretutindeni, au știut ce se petrecea, dar cooperarea lor cu autoritățile a fost totală.

[1] Înțelegere între oameni de onoare.

Ziarele nu au publicat nici un articol cu privire la transporturile ce soseau la ore ciudate în imensul imobil de granit, de cinci nivele, situat pe Wellington Street. Sălile sale subterane au devenit capitala aurului Marii Britanii și a Europei ocupate. Excepțînd Fort Knox, ele cuprindeau mai mult aur decît s-a aflat vreodată în lume sub același acoperiș.

Ulterior, o parte din acest metal prețios a fost expediată în S.U.A., pentru plata armamentului în regimul *cash-and-carry*. Totuși, măsura de a depune aurul mai întîi la Ottawa a fost deosebit de judicioasă. Dacă ar fi fost expediat direct în Statele Unite, guvernele europene ce se aflau sub control nazist ar fi putut cere înapoierea sau „înghețarea" metalului galben, fapt care ar fi angajat interminabile proceduri judiciare.

Gara din Ottawa era separată prin șase străzi, la o distanță de cîteva minute depărtare de poarta de intrare din spatele băncii. Lîngă fiecare conducător de auto amion care transporta aur, stătea un gardian înarmat, îmbrăcat într-o salopetă de muncitor, cu degetul pe trăgaciul unei arme pe care o ținea ascunsă, pentru a dejuca orice tentativă de *hold-up*[2]. Un alt gardian înarmat era așezat în partea din spate a vehiculului. Autocamioanele nu circulau decît noaptea.

Pentru transportarea și depozitarea în camera blindată a băncii, care măsura 18 metri pe 30, a fost nevoie de trei zile. Aceasta nu fusese concepută pentru a adăposti o cantitate atît de mare de metal prețios, dar prezenta avantajul că era apărată împotriva bandiților prin dispozitive de alarmă ultramoderne. Aici au trebuit să se îngrămădească zeci de mii de lingouri strălucitoare, în cuști speciale, prevăzute cu gratii, care atingeau aproape tavanul, aflat la înălțimea de șase metri. În afară de lingouri, se mai aflau 50 000 saci cu monede, ca în legenda regelui Midas[3]. Din

[1] Deținerea prin forță (de persoane, vehicule, trenuri etc.) pentru jaf.

[2] Personaj mitologic, care căpătase de la un zeu darul de a transforma în aur tot ceea ce atingea.

Franța erau monede emise pentru plata reparațiilor din războiul din 1870, napoleoni[1], numeroase piese împodobite cu profilul lui Ludovic XIV, Ludovic XV sau Ludovic XVI, precum și din vremea unor monarhi mai vechi. Din Marea Britanie — milioane de sovereigns[2], datînd din timpul reginei Victoria și al lui George V, guinee[3], contemporane cu George III, și monede încă și mai rare, din epoca elisabetană.

Pe măsură ce cantitatea de aur creștea, a fost necesar să fie angajat personal suplimentar, pentru a-l mînui. Muncitorii aceia voinici, goi pînă la brîu, lucrau în două schimburi de cîte 12 ore. Personalul băncii lucra pînă la 16 ore pe zi, iar doi funcționari superiori au muncit timp de șase zile pe săptămînă, de la orele șase dimineața pînă la miezul nopții, iar uneori și duminica. Lipsiți de aer, oamenii cădeau, uneori, leșinați de epuizare.

La un moment dat fusese adus atît de mult aur, încît nu mai era loc nici pentru scoaterea lingourilor din lăzi. Acestea au început să fie îngrămădite pe coridoare. Polițiștii așezați pe lăzile cu aur, au trebuit să mențină o pază permanentă, pînă ce în camera blindată s-a făcut loc pentru așezarea grămezilor de metal prețios.

Lingourile erau scoase din rumeguș și cîntărite cu cea mai mar rigurozitate. Pentru această operație a fost nevoie să se împrumute balanțe și să se mobilizeze specialiști în arta de a cîntări aur de la toate sucursalele băncii. Cu toate că rapiditatea era un element important, în această acțiune a primat exactitatea cîntăririi, deoarece acumularea de mici erori ar fi dus la sume importante. În cele din urmă, această muncă gigantică s-a terminat. Ea a fost îndeplinită cu un remarcabil devotament pentru cauza aliată și nici una dintre sutele de persoane implicate în această activitate nu a dezvăluit vreodată secretul operației.

Printr-un mesaj codificat destinat Băncii Angliei, Amiralitatea din Londra a fost anunțată că ultima ladă se afla la loc sigur. Atunci, Cameron Cobbold și Basil Catterns au răsuflat ușurați și au trimis pe unul din curierii Băncii Angliei să le cumpere o sticlă de șampanie, marfă rară la acea vreme. După care, într-o sală de ședințe a Consiliului, au ridicat paharele într-un toast mut. Patruzeci de ani mai tîrziu, Lordul Cobbold își amintea de uimirea produsă de acest chef celorlalți participanți. „Londra era obligată la un camuflaj sever, de îndată ce se înnegra; întreaga națiune trăia într-un regim strict de cartele, iar germanii se pregăteau să treacă Canalul Mînecii pentru a ne invada. De aceea nimeni nu înțelegea ce puteam sărbători și nici noi nu le puteam spune. Spre marea noastră uimire, operația, executată în principal de către Ministerul de finanțe și Banca Angliei, s-a desfășurat fără încurcături și a rămas secretă. Nimic nu a transpirat în afară; impunîndu-ne să nu schimbăm între noi decît scurte note mîzgălite pe bucățele de hîrtie și să nu contăm decît pe comunicări verbale, am reușit să asigurăm securitatea aurului și a titlurilor".

În cursul următoarelor trei luni, s-a mai expediat aur în Canada, pe nave de război și comerciale. Dar valoarea transporturilor a fost mică, în comparație cu ceea ce se trimisese cu marele convoi despre care am vorbit. „Emerald" a mai evacuat 10 milioane de lire sterline și „Revenge" 14,5 milioane; au fost singurele cantități importante.

Lucru aproape incredibil, din zecile de nave care au participat la evacuarea aurului, una singură a fost scufundată și alta avariată. Sir Otto Niemeyer este de părere că, dacă operația evacuării s-ar fi efectuat cu cîteva luni mai tîrziu, pierderile ar fi fost mari. Într-adevăr, tonajul navelor scufundate de submarinele germane a crescut considerabil după vara lui 1940. La 18 iunie 1940, cargoul „Niagara", care transporta aur în valoare de două milioane și jumătate de lire, lovindu-se de o mină, s-a scufundat la Auckland, în Noua Zeelandă, într-o zonă adîncă de 130 metri și unde existau numeroase mine marine și curenți puternici. Recuperarea încărcăturii a fost una din cele mai remarcabile operații de salvare din timpul războiului. O altă navă, „Esperance Bay", ce se îndrepta spre Canada cu aur în valoare de 10 milioane de lire, de aur, a fost atacată la 10 iulie 1940 de către avioane germane. Acestea au bombardat bastimentul timp de aproape o oră, lansînd între 40 și 50 bombe, fără a mai socoti loviturile de tun ale avioanelor. Nava a fost atinsă în suprastructurile din spate; o bombă, după ce a traversat mai multe punți, a pătruns pînă la infirmerie, unde un ofițer și șase marinari au fost uciși. Avariile au fost foarte importante, dar „Esperance Bay" a reușit să ajungă la Plymouth cu încărcătura intactă.

Lucrul cel mai remarcabil este însă că, dintre sutele de persoane implicate pe cele două coaste ale Atlanticului — bancheri, experți financiari, marinari, docheri, personalul căilor ferate, salariați modești — nimeni nu a comis vreo indiscreție cu privire la această operație. A fost fără îndoială secretul cel mai bine păstrat din timpul războiului, mai bine chiar decît acel al proiectului „Manhattan", numele de cod dat cercetărilor pentru punerea la punct a bombei atomice[4]. Nimănuia însă din acei care au participat la operația „Pește" nu i s-a dat nici un fel de onoruri sau decorații.

Traducere:
Cristina LUCA BOICO

---

[1] Monedă de aur de 20 franci, cu efigia lui Napoleon I, ulterior, a lui Napoleon III. A circulat și în România.

[2] Monedă de aur britanică de o liră (20 șilingi).

[3] Monedă de aur a cărei denumire provine de la faptul că a fost prima folosită pentru comerțul colonial african (1663-1717), avînd o valoare nominală de 20 șilingi și, din 1717, fixată la 21 șilingi.

[4] Proiectul „Manhattan" — de folosirea energiei atomice în scopuri militare — a fost declanșat în septembrie 1942, avînd în frunte pe generalul american L.R. Groves. Lucrările propriu-zise ale oamenilor de știință și planurile de folosire a armei atomice în cazul reușitei savanților erau înconjurate de un asemenea secret încît, pînă și vicepreședintele H. Truman n-a aflat de ele decît în aprilie 1945, cînd el a devenit președinte în urma decesului lui F.D. Roosevelt. Abia atunci ministrul de război, H. Stimson, l-a informat de existența proiectului „Manhattan".

AȘA VA PLACE ISTORIA ?

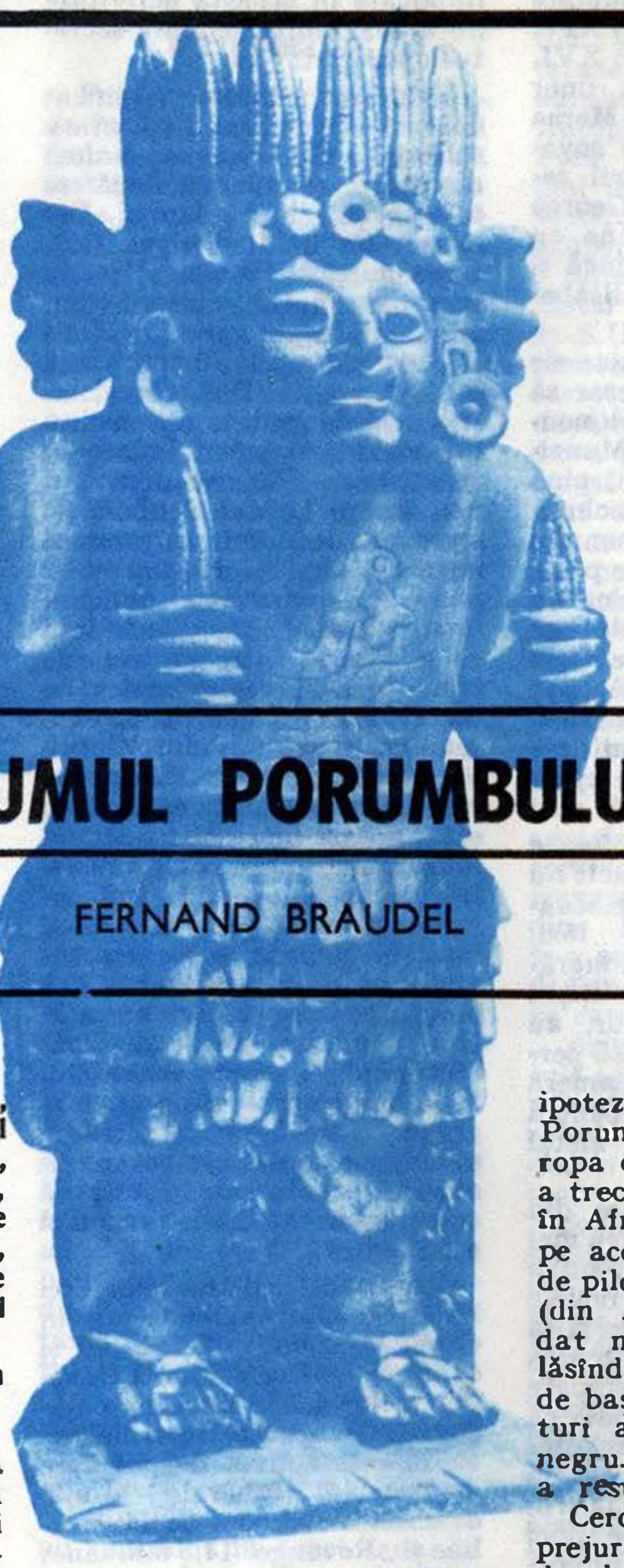

DRUMUL PORUMBULUI

FERNAND BRAUDEL

După mirodenii, ceai, cafea, cacao, urmărim, în numărul de față, drumul porumbului, sub semnătura aceluiași autor, istoricul francez de reputație mondială Fernand Braudel, despre a cărui personalitate v-am informat în numărul 3/1981 al revistei.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

Porumbul a reprezentat una dintre plantele dominante în cadrul mai multor civilizații importante din America: incașă, maya sau aztecă. Depășind această arie, el a sfîrșit prin a se impune pe scară mondială.

Cu șapte-opt milenii in urmă

Aproape totul este clar în istoria acestei plante, pînă și spinoasa problemă a originii sale. În secolul XVIII, specialiștii ajunseseră la concluzia că porumbul a fost adus în Europa, în același timp, pe de o parte din Extremul Orient, pe de alta din America, unde europenii l-au descoperit încă de la prima expediție a lui Columb[1]. Prima dintre aceste ipoteze este însă total greșită. Porumbul a fost adus în Europa din America; de aici, el a trecut în Asia și, mai tîrziu, în Africa. Vestigii descoperite pe acest din urmă continent, de pildă unele sculpturi yoruba (din Africa Occidentală), au dat naștere la noi confuzii, lăsînd să se creadă că locul de baștină al miraculoasei culturi ar putea fi continentul negru. Din fericire, arheologia a restabilit adevărul.

Cercetările făcute în împrejurimile orașului Mexico au dus la descoperirea de polen de porumb provenind fie de la soiurile care se cultivă și astăzi, fie de la cel puțin două soiuri sălbatice puțin cunoscute. Cum s-a conservat porumbul sălbatic ? Recentele săpături arheologice efectuate în valea orașului Tehuacan, la 200 km sud de Mexico, dau răspuns la această întrebare. Zonă de climă uscată și care, în fiecare iarnă, se transformă într-un imens deșert, aici s-au păstrat

[1] Ei l-au descris ca un fel de grîu numit „maize", gustos cînd era copt în cuptor sau uscat și transformat în făină.

atît boabe de porumb sălbatic, cît şi ştiuleţi (dezghiocaţi însă). Se ştie dealtfel că în vecinătatea punctelor în care apele subterane ies la suprafaţă, se întîlnesc în mod obişnuit plante, oase şi chiar schelete umane întregi. În adăposturile amenajate sub grote, arheologii au descoperit un material de mare importanţă pentru istoria prezenţei omului pe planetă, material care a permis în acelaşi timp şi reconstituirea întregii istorii a porumbului.

„Pe măsură ce coborîm în adîncime, notează arheologul R.S. Mac Neish, soiurile de porumb modern dispar unul cîte unul. În stratul cel mai adînc, adică cu 7 000-8 000 ani în urmă, nu mai găsim decît un porumb primitiv, despre care totul indică că creştea în stare naturală. Porumbul acesta sălbatic este o plantă pitică. La maturitate, ştiuletele nu are decît 2-3 cm şi nu poartă decît circa 50 boabe. Are un ax foarte puţin rezistent, iar pănuşele care îl acoperă nu formează nici ele o teacă prea solidă, aşa încît boabele se răspîndesc foarte uşor". Porumbul sălbatic se înmulţeşte deci singur, spre deosebire de porumbul cultivat ale cărui boabe rămîn prizonierele pănuşelor, care, la maturitate, nu se deschid, aşa încît — pentru a asigura înmulţirea — este necesară intervenţia omului.

Porumbul sălbatic a dispărut şi săpăturile arheologice nu explică cum s-a întîmplat acest lucru. Bineînţeles, pot fi făcute răspunzătoare de dispariţia lui turmele introduse de europeni în America, în special cele de capre. Investigaţiile arheologice nu explică nici care este ţara de baştină a porumbului sălbatic. Desigur, este unanim acceptată teoria conform căreia porumbul îşi are obîrşia în America. Totuşi ar trebui continuate cercetările pentru a stabili în care anume dintre ţările Lumii Noi a apărut pentru prima dată această plantă pe care omul a adaptat-o atît de perfect nevoilor sale. Pînă nu demult, se credea că ar fi Paraguay, Peru sau Guatemala. În urma recentelor descoperiri arheologice, Mexicul se impune ca o certitudine. Ceea ce nu exclude o viitoare surpriză, arheologia trăind şi ea momente de suspens. Specialiştii încă mai discută — sau cel puţin mai visează — la posibilitatea descoperirii unui centru suplimentar de răspîndire a porumbului în Asia — leagăn al aproape tuturor cerealelor cunoscute.

În căutare de noi suprafeţe

În sec. XV, cînd se pun bazele civilizaţiilor aztecă şi incaşă, cultura porumbului este de mult cunoscută în aria americană; fie în asociaţie cu maniocul — aşa cum se întîmplă în estul Americii de Sud —, fie singură, aplicîndu-i-se regimul culturii uscate, fie în sfîrşit tot singură, pe terasele irigate din Peru şi pe malurile lacurilor mexicane. Coborînd din munţi — de la înălţimea lacului Titicaca — în văile Anzilor, pentru a face faţă nevoilor unei populaţii mereu crescînde, incaşii au fost nevoiţi să caute noi suprafeţe arabile, să taie în munte terase legate prin scări şi irigate printr-un ingenios sistem de canale. Un bogat mterial iconografic ilustrează, pînă la detaliu, cum se cultiva porumbul pe terasele peruviene. Iată într-o imagine, ţărani înarmaţi cu pari, cu care fac găuri în pămînt, şi femei care pun în găurile astfel făcute boabe de porumb. Iată ştiuleţii deja copţi şi care trebuie apăraţi de păsări — numai Dumnezeu ştie cît de multe sînt! — şi de un animal, fără îndoială o lama, care tocmai atacă un ştiulete. Iată o altă imagine, care ne arată deja culesul. Cocenii pe care se află ştiuleţii sînt smulşi din pămînt.

În sec. XVII, în Florida, localnicii pregăteau terenurile arzînd iarba şi mărăcinii, pentru a îngrăşa pămîntul şi, de două ori pe an, în martie şi iulie, semănau porumbul folo-

În p. 54: *una din divinităţile mayaşilor era zeul porumbului*

Patru momente din lucrarea porumbului la azteci; în centru — primul desen european al acestei plante, publicat în 1542

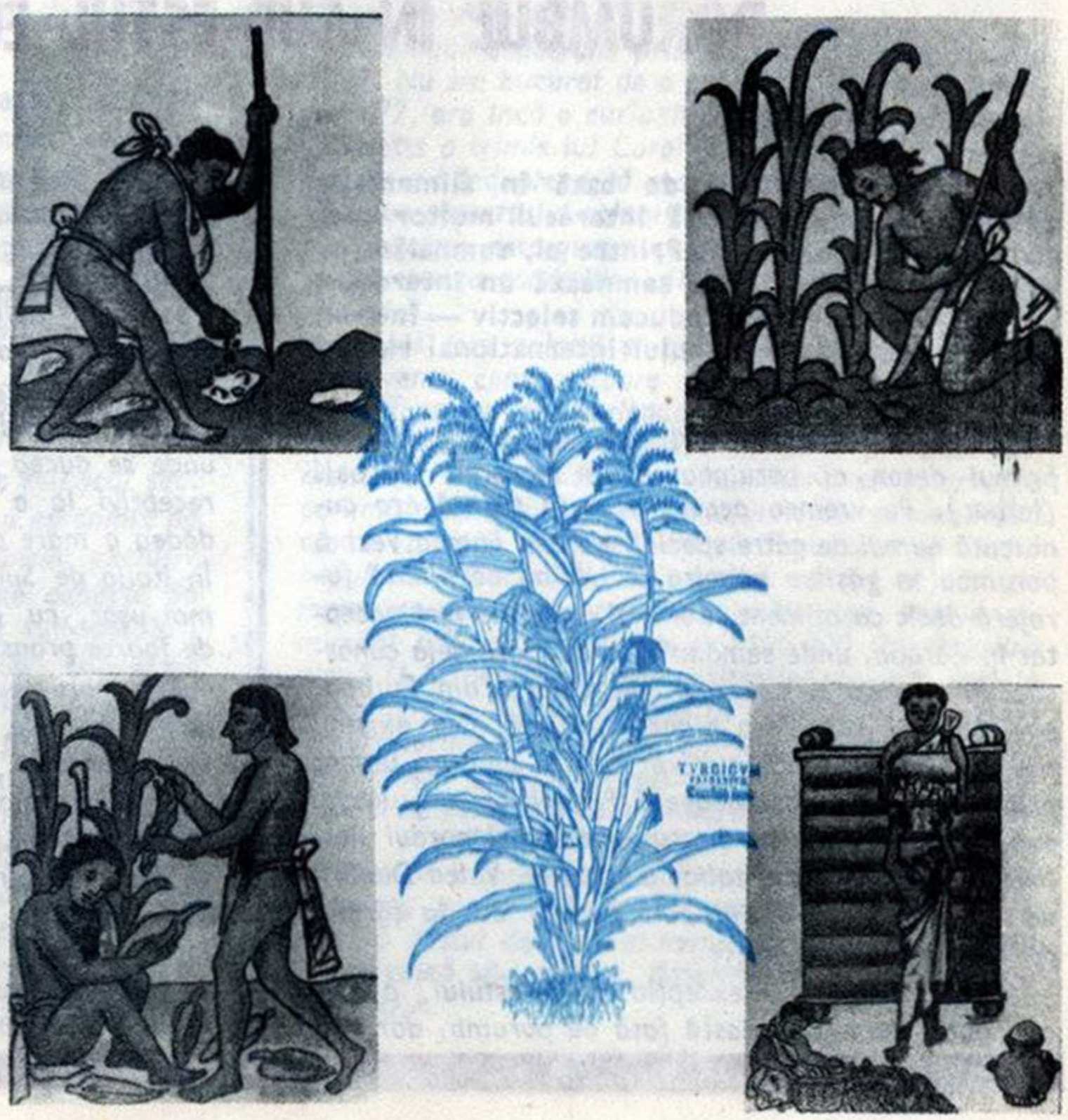

sindu-se de „bucăți de lemn ascuțite la vîrf". Porumbul este fără îndoială o plantă miraculoasă: crește repede și boabele sale, chiar înainte de a fi coapte cu adevărat, sînt practic comestibile. Un bob de porumb semănat în zona uscată a Mexicului colonial dă o recoltă de 70 pînă la 80 boabe. În Michoacan (stat mexican), un randament de 150 la 1 este considerat mic. Lîngă orașul Queretaro, pe terenurile de bună calitate, se ajunge la recorduri de 800 la 1. În zonele calde sau temperate din Mexic se obțin chiar și două recolte; una de *riego* (prin irigare) și cealaltă de *temporal* (în urma precipitațiilor naturale).

Arhcologul Fernando Márquez Miranda subliniază avantajele de care se bucură țăranii cultivatori de porumb: ei nu lucrează decît 50 zile pe an, adică o zi din șapte sau opt, după anotimp. Iată-i dar fără ocupație cea mai mare parte a anului, liberi, prea liberi chiar. Cultura porumbului pe terasele irigate din Anzi sau pe malurile lacurilor de pe platourile mexicane stă la baza unor state tehnocratice, tiranice, în care timpul liber al populației rurale este folosit la realizarea unor imense lucrări de tip egip ean. Fără porumb deci nu ar fi existat astăzi piramidele uriașe ale mayașilor și ale aztecilor, zidurile de la Cuzco sau minunatele construcții de la Machu Pichu. Ca ele să se înalțe, a fost necesară o plantă ca porumbul, care să crească practic singură și să nu aibă aproape deloc nevoie de îngrijirea omului.

Și totuși această plantă cu adevărat miraculoasă n-a adus, de fapt, nici o ameliorare vizibilă în viața oamenilor. Ne întrebăm a cui este vina? A oamenilor, bineînțeles, dar și a porumbului. Care este recompensa trudei cultivatorului? Nici turta de mălai — pîinea cea de toate zilele a celor sărmani —, nici turtele dulci din mălai coapte la foc mic pe plite de pămînt, nici boabele de porumb coapte pe foc nu sînt o hrană suficientă.

Mai mult chiar, porumbul nu poate fi cultivat oriunde. În Anzi, de exemplu, răspîndirea lui este limitată din cauza frigului. În alte regiuni nu crește decît pe porțiuni restrînse. Așa încît, circulația porumbului dintr-o regiune într-alta trebuie asigurată cu orice preț. La indienii de la sud de Potosi (în Bolivia), transhumanța mai cunoaște și astăzi momente dramatice, indienii fiind obligați să coboare — de la cei 4 000 m altitudine la care trăiesc în mod obișnuit — spre zonele în care se cultivă porumbul. Folosesc drept monedă de schimb sarea pe care o extrag din salinele providențial aflate la înălțimile inumane la care trăiesc, aplicînd aceleași procedee ca la extragerea pietrei din carierele de piatră. În fiecare an, în martie, băr-

PORUMBUL ÎN SUD-ESTUL EUROPEAN

Ca plantă cerealieră de bază în alimentația omului, porumbul suscită interesul multor specialiști în istorie agrară. Printre ei, semnalăm pe Waverley Root, cel care semnează un interesant articol — pe care îl reproducem selectiv — într-un număr recent al cotidianului International Herald Tribune.

La sfîrșitul secolului XVI, John Gerard a publicat primul desen al porumbului, în lucrarea Herball *(Ierbar). Pe vremea aceea, această plantă era cunoscută numai de către specialiști. În Lumea Veche, porumbul a găsit o primire mai bună ca plantă furajeră decît ca aliment. Cel mai repede a fost acceptat în Europa, unde semăna cu o mîncare deja cunoscută în Italia. În cea mai mare parte din Europa, porumbul se considera plantă furajeră. Dar existau trei insule, unde era cultivat pentru consum uman: prima este zona care acoperă Pirineii și care unește sud-vestul Franței, nord-estul Spaniei și nordul Portugaliei; a doua este Italia; a treia — Valea Dunării de jos și partea Rusiei care începe de la țărmul de nord al Mării Negre.*

Sponia însăși, cu excepția nord-vestului, a fost mai puțin decît entuziastă față de porumb, dar și-a asumat, încă de la început, rolul de distribuitor în zona Mediteranei. Așa se explică de ce a ajuns porumbul în Turcia și de ce mulți europeni l-au numit „grîu turcesc", în timp ce americanii, care știau cui i se cuvin mulțumiri, l-au numit „grîu indian". De aceea Italia l-a botezat grano turco, *devenit* gran-turco. *Ca și în Spania, în Italia a început prin a fi cultivat în sud, regiunea cea mai săracă a țării, unde se ducea lipsă de hrană și unde oamenii erau receptivi la o nouă cereală, care creștea repede, dădea o mare productivitate și cerea muncă puțină. În Italia de Sud, se putea accepta porumbul cu atît mai ușor, cu cît pîinea care se consuma acolo era de foarte proastă calitate.*

Dar porumbul a devenit foarte familiar în Italia de Nord, unde s-a făcut din el polenta, *fel caracteristic nordului. Polenta derivă din latinul* pulmentum *și era consumată fie în chip de păsat, fie lăsată să se întărească și mîncată rece. Cum păsatul respectiv se pregătea pînă atunci din diverse cereale, porumbul a intrat în rîndul lor. Astăzi, polenta se consumă într-o centură care se extinde din Lombardia pînă la provincia Veneției În Italia, porumbul este considerat o cereală națională, demnitate pe care o dato-*

baţi, femei, copii pleacă pe jos după porumb, coca şi alcool. Călătoria lor, dus şi întors, durează cel puţin trei luni; atunci cînd poposesc aşază sacii cu sare în jurul taberei, ca nişte adevărate metereze.

În sec. XIX, Aleksander von Humboldt şi Auguste de Saint-Hilaire semnalează în Mexic şi, respectiv, în Brazilia[1], ca unic mijloc de transport, traficul pe catîri şi notează haltele, fermele *(ranchos)*, popasurile şi trecătorile folosite. De traficul acesta depinde totul, chiar şi viitorul minelor, şi asta încă de la prima lovitură de tîrnăcop. Ce este de mirare? Cine cîştigă cel mai bine? Minerii care caută cu disperare argint? Căutătorii de aur sau negustorii de la care se aprovizionează cu toţii?

Un accident cît de mic care să întrerupă traficul şi consecinţele ar afecta însuşi firul istoriei. Dovadă, întîmplarea povestită la începutul sec. XVII de Rodrigo Vivero, căpitan general al portului Panama unde, via Arica, prin popasul Callao, se descarcă argintul extras din minele din Potosi. Din port, preţioasa încărcătură traversează istmul şi este transportată cu caravanele de catîri şi după aceea cu bărcile pînă la Porto Belo, la Marea Antilelor. Pentru a asigura transportul, căruţaşii şi bărcagiii trebuie hrăniţi. În portul Panama hrana de bază este porumbul importat fie din Nicaragua, fie din Caldera (Chile). Aşa încît, în 1626, atunci cînd recolta de porumb a fost slabă, situaţia a fost salvată şi metalul alb a traversat istmul peste munţi numai datorită celor 2 000-3 000 *fanagas* de porumb (100-150 tone), aduse cu un vas din Peru.

[1] Naturalistul, geograful şi călătorul german Aleksander von Humboldt a întreprins o călătorie în America în anii 1799-1804, iar călătorul şi naturalistul francez Saint-Hilaire a plecat în Brazilia în anul 1816.

Succesul nu vine de la început

Plantele de cultură trec dintr-o regiune într-alta provocînd modificări profunde în viaţa oamenilor. Aparent, mişcările acestea, care au loc într-un interval de timp ce se măsoară în secole şi uneori chiar în milenii, par a fi absolut naturale, fără ca omul să intervină cu ceva. După descoperirea Americii, se înregistrează o sensibilă accelerare, plante din Lumea Veche fiind introduse în Lumea Nouă şi invers.

Peste tot, intruşele sînt primite cu neîncredere, cu ostilitate chiar. În Europa, cartoful este considerat un aliment greţos şi indigest, iar în sudestul Chinei, rămas credincios orezului, porumbul este chiar şi astăzi puţin apreciat. Totuşi plantele respective sîr-

reşte poate lui Garibaldi: spre sfîrşitul vieţii, acesta s-a retras pe insula Caprera, ocupîndu-se cu cultivarea porumbului.

În Balcani şi litoralul rus al Mării Negre, porumbul a fost introdus, pare-se, de către români, care l-au semănat de-a lungul Dunării. Din acest cap de pod, porumbul s-a extins în rîndul ucrainenilor, bulgarilor şi sîrbo-croaţilor. Totuşi Balcanii nu au devenit principala regiune cultivatoare de porumb a Europei, pînă spre sfîrşitul sec. XVIII şi începutul sec. XIX. În regiunile din Rusia învecinate cu Balcanii, porumbul a fost plantat periodic, numai atunci cînd se iveau penurii de alte cereale. Totuşi cultivarea lui a luat o amploare destul de mare pe la mijlocul sec. XVIII, ca dovadă că atunci a avut loc o epidemie de pelagră, în rîndurile celor care se hrăneau exclusiv cu boabele lui, deoarece porumbul este departe de a fi un aliment complet. Cu excepţia sud-vestului, Franţa a privit de sus porumbul. În 1680, Olivier de Serres a propovăduit cultivarea „marilor boabe de grîu turcesc" în Franţa, gîndindu-se, probabil, mai ales la hrana animalelor. În sud-vest, s-a extins cultivarea lui sub Ludovic XV, dar nimănui nu i-a trecut prin cap să-l consume proaspăt. Era lăsat să se usuce şi măcinat pentru a face mălai, din care se pregăteau turte. Singura perioadă cînd francezii din nord s-au arătat interesaţi de porumb a fost cea a Războiului de Independenţă a coloniilor engleze din America, din simpatie pentru nou-născutele State Unite ale Americii.

Porumbul a pătruns prima oară în Anglia în anul 1562. Nu s-a bucurat de o popularitate prea mare şi, în 1677, era încă a curiozitate, ca dovadă că Massachussetts a trimis lui Carol II două butoaie cu măloi, pentru a-l îndupleca să mai uşureze restricţiile puse în calea comerţului coloniilor. Pînă în ziua de astăzi, porumbul nu este gustat cu adevărat în Anglia, poate şi din cauza condiţiilor climatice improprii cultivării lui.

Lucrul este valabil şi pentru Irlanda, care totuşi a devenit consumatoare de porumb pe vremea marii foamete din perioada 1845-1847. Guvernatorul Irlandei, Sir James Graham, i-a scris primului ministru Sir Robert Peel, propunîndu-i să folosească porumb pentru înlocuirea cartofului, dar prevenindu-l că se va pune problema educării gustului în rîndul populaţiei. Plecînd de la premisa că cei ce mor de foame se obişnuiesc repede cu orice gust, Peel a comandat porumb în valoare de 100 000 lire sterline din S.U.A. pentru Irlanda. Iniţiativă cu atît mai la îndemînă, cu cît nu atingea în nici un fel interesele importatorilor de cereale din Anglia şi reprezenta unul dintre cele mai ieftine ailmente disponibile.

Cam neîncrezători din cauza culorii galbene a boabelor, irlandezii au acceptat totuşi porumbul la început ca alternativă a înfometării, apoi deprinzîndu-se cu gustul lui. Astăzi, ei îl apreciază într-o măsură destul de mare şi numai climatul nefavorabil îl împiedică să-l cultive, determinîndu-i să-l importe din S.U.A.

şesc prin a se impune — şi nu numai în Europa — succesul lor fiind asigurat, în primul rînd, de marea masă a celor săraci, a căror alimentaţie de bază devin. În curînd, explozia demografică face din ele o necesitate. Bineînţeles, putem privi şi altfel această problemă: dacă populaţia lumii se înmulţeşte, în sfîrşit, dacă a putut să se înmulţească, aceasta a fost posibil numai datorită creşterii producţiei alimentare, pe baza noilor culturi.

Indiferent de argumentele aduse în sprijin, este puţin probabil ca porumbul să fi ajuns în Europa înaintea călătoriei lui Columb care, încă de la prima sa întoarcere în 1493, aduce cu sine şi cîteva boabe. Tot atît de puţin probabilă este şi teoria originii africane a porumbului. Iar folosirea nenumăratelor denumiri ce i s-au dat în timp şi în spaţiu, ca argument în discuţiile referitoare la originea sa, este absolut neconvingătoare, denumirile fiind date la întîmplare, după regiuni şi după epoci.

Porumbul nu cunoaşte succese imediat după descoperirea Americii. Abia în sec. XVIII se înregistrează în sfîrşit victoria sa. Marii botanişti încep destul de timpuriu să-l descrie în ierbarele lor; Jean Ruel încă din 1536, iar Leonhart Fuchs încă din 1542. Acesta din urmă notează că planta se cultiva deja în toate grădinile de zarzavat. Pe noi ne interesează însă momentul în care porumbul părăseşte grădinile de zarzavat — simple terenuri experimentale — şi devine o cultură de bază ce cucereşte un loc important pe pieţele lumii. Pentru a se ajunge la acest rezultat a fost necesar, mai întîi, ca ţăranii să se obişnuiască cu noua plantă, să înveţe cum să o cultive şi, mai ales, cum să se hrănească cu ea.

În cucerirea pieţelor Lumii Vechi, porumbul este adesea asociat fasolei, venită şi ea tot din America şi folosită la refacerea solurilor sărăcite printr-o exploatare excesivă: *fagioli* şi *grano-turco* invadează în acelaşi timp Italia. Va trece însă mult timp, foarte mult timp, pînă cînd porumbul va fi definitiv adoptat în Europa. Nu mai departe decît în 1700 un agronom se mira că în Franţa această plantă se cultivă atît de puţin.

Cei care, nu din plăcere ci împinşi de sărăcie, înlocuiesc pîinea cu turtele de mălai sînt tot săracii, ţărani sau orăşeni. Referitor la regiunea Béarn, citim într-un document din 1698: „Acest *milloc* (trebuie citit «porumb») este un fel de grîu adus din Indii, cu care se hrăneşte poporul". El „este hrana principală a oamenilor simpli din Portugalia", scrie consulul rus la Lisabona. În regiunea Bourgogne, terciul — fămă de mălai coaptă în cuptor — este hrana ţăranilor şi se exportă la Dijon. Nicăieri însă porumbul nu este adoptat de clasele avute, care au faţă de el atitudinea pe care o avea un călător din sec. XX în Muntenegru faţă de acele turte tari de mălai, „pe care le întîlneşti la tot pasul şi al căror miez de un galben auriu încîntă ochiul, dar cad greu la stomac".

De fapt, cucerirea pieţelor Europei şi Africii nu a fost un lucru prea greu. În schimb, cea a Indiei, a Birmaniei, a Japoniei şi a Chinei a reprezentat cu adevărat o victorie obţinută cu eforturi.

Porumbul pătrunde în China în prima jumătate a sec. XVI, atît pe cale continentală, trecînd frontiera birmană şi instalîndu-se în provincia Yunnan, cît şi pe cale maritimă. Cultura porumbului rămîne însă pînă în 1762 una dintre cele mai puţin semnificative, limitată doar la cîteva provincii. Ea nu se impune definitiv decît în sec. XVIII, creşterea rapidă a densităţii populaţiei făcînd necesară defrişarea colinelor şi a munţilor şi cultivarea lor cu o plantă de mare randament, cîmpiile fiind rezervate culturii orezului. Cultura porumbului se impune, alături de culturile tradiţionale — meiul şi sorgul — şi în nordul Chinei, înaintînd în direcţia Coreei. Introducerea şi extinderea noii culturi contribuie la reechilibrarea demografică a Chinei de Nord, mult mai slab populată decît China de Sud. Din China, porumbul, ca şi o serie de alte noi culturi, trece în Japonia.

În româneşte de
MIHAELA MINOIU

Dacă Napoleon ar fi fost la Arnhem...

(Urmare din p. 41)

intact. Cu o zi înainte, englezii eliberaseră Bruxellesul. Ambele operaţii dovedeau limpede că în Belgia situaţia devenise catastrofală pentru germani, care se retrăgeau rapid în Olanda.

Dar capturarea Anversului nu era suficientă pentru a repune portul în funcţiune, deoarece estuarul Maasului era dominat pe ambele maluri de hitlerişti. Istoricii de după război au dezbătut îndelung această „gafă de la Anvers", cum avea să i se spună. Eu unul nu înţeleg cum de nici un comentator nu atribuie răspunderea cuvenită lui Eisenhower. Mai mult decît oricare altul, el ştia cît de critică era situaţia serviciilor sale.

În schimb, generalul Horrocks, comandantul Corpului 30 britanic, recunoaşte cu o tipică modestie că se lăsase hipnotizat de perspectiva trecerii Rinului, adăugînd: „Fără doar şi poate, Napoleon şi-ar fi dat seama de adevărata situaţie, dar Horrocks nu".

În româneşte de
Doina MOTAŞ

* * *

Dacă acesta a fost prologul bătăliei de la Arnhem să evocăm şi epilogul ei. La 26 septembrie 1944, hitleriştii stăpîneau Rinul pe toată lungimea lui, exact ca înainte de operaţia „Market-Garden", şi aveau să-l stăpînească pînă la 21 martie 1945. În tentativa lor nereuşită, unităţile aliate angajate au pierdut aproape o treime din efective — dintr-un total de 35 000 oameni 13 000 au fost ucişi, răniţi şi daţi dispăruţi. Pierderile germane s-au ridicat la numai 3 400 oameni. Cele mai grele consecinţe avea să le suporte însă populaţia civilă. 4 000 000 cetăţeni din provinciile Olanda de Nord, Olanda de Sud şi Utrecht aveau să îndure, pînă la 5 mai 1945, un asediu cumplit, în cursul căruia 13 000 dintre ei şi-au pierdut viaţa numai din pricina foametei. Iar cine poate spune cu cît s-a prelungit războiul de pe urma acestui eşec?

Nana, protectoarea sălbăticiunilor

La încheierea lucrărilor la ruinele de la Dalverzin-Tepe (Uzbekistan), unuia dintre arheologi i-a venit ideea să sape pe un deluşor, situat în nord-estul acestei cetăţi antice. Aşa au fost descoperite resturile unei clădiri. Şi surpriza a început.

În timp ce degajau un culoar, arheologii au văzut bucăţi de tencuială multicoloră. Au fost strînse circa 50 fragmente mai mari şi mai mici dintr-o frescă murală. Au intrat în acţiune restauratorii. Fresca reconstituită are doi metri şi ceva lungime şi circa un metru şi jumătate lăţime. Imaginile înfăţişate sînt cît jumătate din statura umană, executate pe fond roşu cu ornamente florale. În dreapta, se află o femeie şezînd, cu un nimb în jurul capului. La gît are un şirag de mărgele, la mîna dreaptă o brăţară. Cu cotul drept se sprijină pe tron, care are ca spătar aripa unei păsări. Specialiştii presupun că această femeie este zeiţa Nana, protectoarea sălbăticiunilor.

În centru se vede încă o siluetă feminină, probabil o preoteasă. Pe umărul drept şi în mîna stîngă, ea ţine cîte un prunc nou-născut. Pe faţa unuia dintre ei se poate citi spaima. Preoteasa priveşte cu îngrijorare spre un preot, şi el cu un copil mic în braţe. Preotul are o faţă lată, o barbă neagră şi mustăţi. Părul lui negru, buclat, este prins pe frunte cu o bentiţă albă. Nu cumva tocmai el este personajul principal al frescei? Ce solemnitate misterioasă reprezintă pictura? Ce semnificaţie are prezenţa copiilor? Poate că ei au fost aduşi zeiţei pentru binecuvîntare. Asemenea ceremonialuri au existat la diferite popoare. Atunci de ce se citesc spaima şi îngrijorarea pe feţele zugrăvite? Această enigmă, alături de cele-

Oare ce dalină înfăţişează această veche frescă? Este o taină pe care savanţii urmează să o descifreze

lalte, urmează a fi descifrată de către arheologi şi istorici.

Fresca descoperită a fost realizată la sfîrşitul secolului I — începutul sec. II era noastră, fiind una dintre cele mai vechi din Asia Mijlocie. Specialiştii presupun că Dalverzin-Tepe acoperă ruinele unei cetăţi datînd din ultimele secole î.e.n. — sec. III-IV e.n.

Astfel, arta universală — îmbogăţită prin templul budist, zidurile cetăţii, locuinţele aristocraţilor, atelierele de olărit, tezaurul din obiecte din aur, toate descoperite în timpul săpăturilor — s-o completat cu capodopera uneia dintre cele mai rare fresce murale.

După revista sovietică Sputnik

Clopote de muzeu

Prof. EUGEN GLÜCK,
Arad

Destinate, în principal, bisericilor creştine de toate confesiunile, clopotele au avut însă, în cadrul comunităţii pentru care erau create, şi diferite funcţii de utilitate publică. În tot decursul evului mediu, ele au jucat un rol multilateral, depăşind menirea lor pur bisericească. În acest sens, e suficient să amintim străvechiul obicei de-a bate clopatul în dungă, ceea ce semnala un pericol, izbucnirea unui incendiu sau chiar iminenţa unui atac. Clopotele mai marcau o anumită oră motinală, legată de începerea activităţii economice cotidiene, sau sosirea serii. Din anul 1456, în Transilvania s-a răspîndit tot mai mult obicelul de-a trage clopotele la amiază, semnal menit, totodată, să amînteoscă despre istorica victorie a lui Ioncu de Hunedoara repurtată la Belgrad împotriva cuceritorului Constantinopolului, sultanul Mahomed III[1].

Turnarea clopotelor era un proces lung şi foarte costisitor, care punea la încercare nu numai îndemînarea meşterilor, ci şi forţa economică de care dispunea obştea respectivă.

Din păcate, vicisitudinile istoriei au făcut ca multe din clopotele realizate sau existente pe teritoriul Transilvaniei să se piardă. Numeroase alte piese, care au supravieţuit secolelor, au fost strămutate de pe locurile lor de baştină. Un număr dintre acestea se regăsesc actualmente în colecţiile medievală şi modernă ale Muzeului naţional din Budapesta.

Ele au ajuns aici îndeosebi în anii primului război mondial, atunci cînd, în căutarea de bronz necesar uzinelor de armament, autorităţile militare austro-ungare au hotărît demontarea şi topirea clopotelor de la biserici din diferite localităţi. Ulterior, clopotele mai vechi de anul 1700 au fost exceptate de la aceste distrugeri, ele fiind atribuite muzeului amintit. Alte exemplare au fost achiziţionate sau donate, în condiţiile istorico-politice existente înainte de anul 1918.

Cea mai reprezentativă piesă de acest fel este clopotul provenit din satul Bulci (jud. Arad), care se găseşte în expoziţia istorică permanentă a Muzeului naţional din Budapesta. Clopotul a fost turnat în anul 1468, sub conducerea meşterului Mihail. Forma lui alungită aminteşte de tipul clopotelor sec. XIII; înălţimea este de 0,666 m, iar greutatea de aproximativ 260 kg. Piesa vădeşte îndemînarea meşterului Mihail şi a colaboratorilor săi, care au utilizat un bronz fin şi au folosit tipare foarte precise. O altă piesă valoroasă este clopotul provenit de la Avrămeşti (jud. Harghita), turnat, de asemenea, într-o manieră specifică sec. XIV-XV; nu se cunoaşte data exactă a realizării lui. Piesa din Avrămeşti are o înălţime de 0,535 m şi o greutate de 115 kg.

Clopotul provenit de la Gherla datează din anul 1496. El a aparţinut cetăţii de la Gherla şi a fost demontat din turnul copelei odată cu transformarea clădirii în alte scopuri civile.

În depozitele muzeului budopestan şi în curtea sa interioară se găsesc şi cîteva clopote din sec. XVII, turnate pe teritoriul patriei noastre. Unele dintre ele au fost realizate în atelierele unor meşteri rurali, care dispuneau de instalaţii de turnare mai puţin avansate şi foloseau o tehnică rudimentară. Alte piese au fost produse în condiţii mult mai perfecţionate, în ateliere urbane, în special la Braşov.

Din prima categorie, cel mai vechi este un clopot turnat în anul 1557, provenit dintr-o comună nemenţionată în inventarul muzeului, care probabil se găsea pe teritoriul comitatelor Tîrnova-Mare sau Făgăraş. Lucrarea este relativ mică, cu o înălţime de numai 0.28 m. Din aceeaşi categorie sînt clopotele aduse de la Simoneşti şi Bisericani (jud. Harghita), turnate în 1576 şi, respectiv, 1581, ambele avînd dimensiuni mai mari decît piesa precedentă. Tot în această listă se încadrează şi clopotul din Sînmiclăuş (jud. Alba), cu o înălţime de 0,62 m.

Proveniența unor clopote din ateliere rurale este dedusă din unele indicii furnizate de inscripţiile aflate pe piesele respective. Astfel, faptul că clopotul de la Simoneşti a fost realizat de un oarecare meşter cu numele de Andrei-Dimitrie, necunoscut în lumea meşteşugarilor urbani din Transilvania, ne îndeamnă să credem că meşterul respectiv lucra într-un atelier rural. La Bisericani, alături de numele meşterului, este menţionat locul său de obîrşie, un sat învecinat.

Dintre clopotele realizate în ateliere urbane se distinge cel de la Rupea, datînd din anul 1627: o piesă de proporţii mai mari, înaltă de 0,765 m şi turnată dintr-un material fin. A fost lucrat într-un atelier din Braşov care, în perioada anilor 1627-1643, se ocupa cu producţia unor obiecte de acest gen. Tot un clopot de calitate superioară trebuie să fi fost cel provenit de la Dumbrăveni (1649), distrus, din păcate, în timpul celui de-al doilea război mondial, ca şi clopotul bisericii din Poclușa de Barcău (jud. Bihor), care se găseşte în muzeul amintit.

Veritabile obiecte de artă, piesele enumerate mai sus sînt dovezi ale priceperii vechilor meşteşugari din ţara noastră.

[1] Magazin istoric, nr. 3/1978.

„Clopotul-ţar" şi istoria sa

I. PUHNACEV

S-ar putea crede că despre comorile Kremlinului se cunoaşte absolut totul. În realitate, renumitul complex al Moscovei mai are încă multe taine, pe care cercetătorii sovietici le dezleagă, rînd pe rînd.

Se ştie, de pildă, că cel mai greu clopot din lume este „clopotul-ţar" din interiorul Kremlinului[1]. Nu

[1] Magazin istoric, nr. 8/1977.

la fel de bine ştim însă cum a ajuns el atît de greu.

În anul 1599, în urma unui ucaz emis de ţarul Boris Godunov, meşterul Andrei Ceohov a turnat un

Peste 200 tone greutate, 6,14 m înălţime, 6,80 m diametru sînt dimensiunile gigantului clopot păstrat în complexul Kremlinului moscovit

clopot de 2 000 puduri[1]. Dar, din cauza greutăţii, gigantul de bronz s-a desprins din foişorul de lemn în care atîrna şi s-a spart. Mai tîrziu, ţarul Alekseĭ Mihailovici a poruncit să se folosească cioburile fostului clopot pentru turnarea altuia nou, greu de 8 000 puduri. Ucazul suveranului a fost îndeplinit în anul 1654 de meşterul Emelian Danilov. La numai cîteva luni de la turnare, clopotul-mamut s-a spart din cauza unei bătăi stîngaci imprimate. Danilov nu mai era însă printre cei vii. Au urmat căutări pentru găsirea unui alt meseriaş, care să poată turna un clopot la fel de uriaş. S-a oferit un tînăr, Aleksandr Grigoriev, pe atunci un necunoscut, dar care avea să devină un celebru „meşter al ţarilor". Operativ şi priceput, Grigoriev a isprăvit lucrarea în octombrie 1655. La sfîrşit, el a afirmat că clopotul său are 12 000 puduri, dar mulţi contemporani au menţionat, în descrierile lor, că greutatea lui nu depăşea vechea cifră de 8 000 puduri. La această greutate s-a şi raportat împărăteasa Anna Ivanovna, cînd a poruncit să fie returnat clopotul construit de Grigoriev — distrus în 1701, în timpul unui incendiu — adăugîndu-i 2 000 puduri de bronz, pentru ca „10 000 puduri el să cîntărească". Printre altele, meşterul Grigoriev apreciase foarte corect greutatea obiectului creat de el, pentru că, prin suplimentare, noul clopot ieşise mult mai greu decît îl comandase ţarina.

Au purces apoi la turnarea lui alţi meşteri: Ivan Motorin şi fiul său, Mihail. În 1735, clopotul era gata. Dar nici n-au apucat meşterii să-i urnească din groapa de turnare că, în 1737, la Moscova a avut loc un nou şi uriaş incendiu. Temîndu-se că noul clopot se va topi în viitoarea flăcărilor, mulţimea adunată în grabă s-a apucat să toarne apă peste el şi, ca urmare, metalul încins a început să trosnească şi o bucată grea de 720 puduri s-a desprins dintr-însul. Oamenii au ridicat acest clopot abia în anul 1836, aşezîndu-l în locul unde se află şi astăzi. În timpul înălţării, s-a putut stabili că greutatea lui adevărată, inclusiv fragmentul desprins, este de 13 500 puduri (213,5 tone).

[1] 1 pud = 16,38 kg.

PANTEONUL ROMÂN

(Urmare din p. 19)

naţională pentru ginta română; ea are a protesta în contra uniunii Transilvaniei cu Ungaria; iară iobăgia are să fie ştearsă"...

Tot cu astă ocasiune se află lipsa de a se constitui ginta română într-un organ, dacă nu e iertat [permis] a-l chema executiv, să-i zicem naţional. Şi se formă comitetul naţional. Iancu deveni membru al acestui comitet. De aici înainte faptele şi purtarea lui Iancu se ţin mai mult de istorie, decît de o simplă biografie.

Naţiunea şi patria română se împarte în prefecture; Iancu... devine prefectul celei dintîi legiuni române... Se întrunesc eroii prefecţi Axente şi Balint şi susţin munţii în contra invaziunilor ce nu cunoşteau nici libertate adevărată, nici egalitate naţională. Toată ţara era copleşită... numai munţii erau liberi, susţinuţi de Iancu, cu cei doi prefecţi întruniţi.

La anul 1852 împăratul face călătorii prin Ardeal şi dispunînd mersul călătoriei de la Halmagiu pe la Baia de Criş, la propria rogare [rugăminte] a lui Iancu, împăratul îşi schimbă mersul peste Găina la Abrud. Puţin după aceea, Iancu devine prins şi închis la Bălgrad [Alba Iulia]. Dar nu peste mult s-a eliberat.

De aici înainte Iancu, care n-a avut nici un interes propriu decît unicul interes al naţiunii sale, se pierde în durerile inimei sale şi cîntă libertatea poporului său...

POSTA MAGAZIN ISTORIC

PENTRU NEATÎRNAREA PATRIEI

Colaboratorul statornic al revistei noastre, prof. GH.S. ȘTEFĂNESCU, *din* Galați, *ne trimite o evocare a cîtorva figuri de luptători gălățeni în Războiul pentru independență de la 1877.*

Generalul Alexandru Cernat *(1828-1893), patriot înflăcărat, a văzut lumina zilei într-o familie de vechi răzeși din Vîrlezii Covurluiului. În timpul războiului, a fost numit ministru de război și, apoi, comandant al armatei române de operații (vezi și* Magazin istoric, *nr. 5/1972).*

Poetul junimist din Tecuci, colonelul Theodor Șerbănescu *(1839-1901) s-a ilustrat îndeosebi în luptele de la Plevna. La 9 noiembrie 1877, ofițerul liric, cum îl va denumi mai tîrziu George Călinescu, scria de pe front unchiului său despre operațiunile încununate cu succes ale trupelor române:* Veți ști că acest teribil cuib al lui Osman pașa este strîns din toate părțile și ... va trebui acum să depuie armele și să capituleze...

Un alt combatant, care a făcut parte din batalionul lui Neculai Valter Măcicineanu, din Regimentul 8 linie, din portul dunărean, este căpitanul Vasile Panu *(1844-1877), fratele lui George Panu, memorialistul Junimii. A căzut pe cîmpul de luptă, în asaltul redutei Grivița, și a fost înmormîntat în groapa comună din însîngerata Vale a lacrimilor.*

Născut la Galați, poetul-ostaș Ioan Nenițescu *(1864-1901), membru al Junimii și colaborator la* Convorbiri literare, *a participat din proprie inițiativă la războiul din 1877, ca sublocotenent în Regimentul 13 Dorobanți, căruia i-a dedicat volumul său de* Poezii eroice și naționale. Pui de lei. *Cîteva din aceste poezii au fost scrise în entuziasmul înverșunatelor bătălii de la Grivița, unde a fost rănit. În dedicația volumului, poetul mărturisește că a avut* neuitata mîndrie de a se oști pentru neatîrnarea patriei.

CĂLĂRAȘI, SEPTEMBRIE 1944

În nr. 12/1980, la Poșta *Magazin istoric*, în nota semnată de scrgentul veteran N. Ciurcu a apărut o informație referitoare la Compania a 3-a pontonieri riuri care, în primul război mondial, a fost comandată de fratele meu, locotenentul I. Vasiliu, *ne scrie colonelul (r)* DUMITRU VASILIU, *din* Roman. Prin intermediul revistei am reușit să iau legătura cu acest veteran, *continuă corespondentul nostru*, și să aflu informații și amintiri ale ostașilor despre fostul lor comandant, de mult decedat.

Totodată, corespondentul nostru, azi în vîrstă de 84 ani, ne relatează un episod din războiul antihitlerist, cînd a comandat Regimentul de infanterie marină. În timpul insurecției armate de la 23 August 1944, regimentul său a capturat o coloană inamică, aflată în deplasare pe șoseaua Ciulnița-Călărași.

Reținem finalul scrisorii: În primele zile ale lunii septembrie 1944, clasa muncitoare a căutat să schimbe vechea conducere atît la primăria orașului Călărași, cît și la prefectura județului Ialomița (pe atunci). O mulțime imensă s-a adunat și la primărie și la prefectură. Curțile ambelor instituții erau pline de muncitori. Cu toții în cor cereau plecarea vechilor conducători și numirea altora din rîndul maselor populare.

Atunci mi-am dat seama că în țara noastră clasa muncitoare este o forță de neînvins.

DIN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Articolele publicate în nr. 7 și 8/1980, consacrate eroicelor lupte ale armatei române în vara anului 1917, au stîrnit interesul cititorilor, prilejuind o bogată corespondență de la participanți la evenimentele din urmă cu 64 ani.

ȘTEFAN G. IONESCU, *veteran, fost subofițer în Regimentul 32 infanterie, din Divizia 5, în vîrstă de 89 ani, ne scrie despre* prezența Kaizerului Wilhelm II pe frontul de la Mărășești, unde a asistat la marele eșec al armatei germane.

Dr. VIRGIL V. VRACIU, *din* com. Agafton-Curtești, jud. Botoșani, *confirmă circulația cîntecelor despre sublocotenentul Ciulei (nr. 8, 11/1980), pe care le-a auzit* la începutul lunii martie 1918, la Bacău, unde ne instruiam sub comanda ofițerilor din misiunea militară franceză.

TINERII DE LA DERMATA

Pe marginea articolului Împotriva unei nedreptăți istorice, Diktatul de la Viena *(nr. 9, 10/1980),* RĂDUCANU R. BADEA, *din* Tîrgu-Mureș, *ne trimite* cîteva amintiri din acele vremuri de tristă amintire. După comunicarea odioasei sentințe fasciste de la Viena mă aflam la Cluj — *ne scrie corespondentul nostru.* Am văzut atunci manifestația tineretului muncitor de la Uzinele Dermata, împreună cu alți tineri, băieți și fete, mărșăluind de la gară spre centrul orașului scandînd: *Jos Diktatul de la Viena! Nu cedăm Ardealul!* Jalea mea era mare, căci trebuia să părăsesc orașul în care îmi făcusem studiile.

LITOVOI — UNUL SAU DOI?

Prof. IOAN VIȘCOVAN, *de la* Școala generală Breb, com. Ocna Șugatag, jud. Maramureș, *întreabă* cîți voievozi Litovoi au existat în istoria noastră: doi — așa cum se spune în manualul de istorie pentru clasa a VIII-a sau unul singur, cum reiese din articolul *Strălucită victorie a libertății românești* (nr. 12/1980)?

Numele voievodului Litovoi apare menționat în izvoarele vremii de două ori: întîia oară într-un document din 2 iunie 1247 — cunoscut sub numele de Diploma Ioaniților *(comentată pe larg în nr. 4/1976) — și a doua oară într-un document din 1285 ce se referă la niște evenimente petrecute puțin înainte de 1277 (1272 sau 1273, cum apreciază marea majoritate a istoricilor). Pornind de la identitatea de nume, o mare parte a cercetătorilor înclină să creadă că ar fi vorba de unul și același voievod, ce ar fi stăpînit între 1247 și 1273 teritoriile din dreapta Oltului, pierzîndu-și viața în lupta împotriva regelui arpadian Ladislau IV Cumanul. Dimpotrivă, alți cercetători consideră că e puțin plauzibil ca același voievod să fi stăpînit vreme de 30 ani, motiv pentru care înclină să creadă că voievodul de la 1272 era fiul sau nepotul celui menționat la 1247.*

Cum se poate constata, documentele vremii sînt relativ sărace în informații pentru a permite concluzii categorice. Poate că viitoare cercetări vor lămuri care din aceste două opinii este mai întemeiată. Deocamdată, să le consemnăm ca atare, neomițînd să subliniem că și într-un caz și în celălalt ele demonstrează existența, în a doua jumătate a sec. XII, a unui voievodat românesc în dreapta Oltului, care purta lupte grele cu regalitatea maghiară, pentru a-și afirma independența.

BEIZADEA

Am întîlnit de mai multe ori în paginile revistei dv. cuvîntul beizadea, *ne scrie* DUMITRU ȘTEFAN, *din* București, *solicitîndu-ne explicația acestui termen. Istoricul* Petre Strihan *ne-o furnizează:*

Beizadea *(cu variantele* bezdadea, bezedea, bizdadea*) provine din termenul turcesc* beg-zadé *(fiu de bei, fiul sultanului). La români, cuvîntul a fost receptat în sec. XVII, cu sensul de fiu al domnului. Titlul de beizadea servea pentru desemnarea oricărui fiu de domn. Aceștia continuau să poarte titlul de beizadea, chiar după mazilirea tatălui lor. Cronicile sec. XVIII, scriind despre fiii domnilor, îi numeau obișnuit beizadele. În sec. XIX, fiii domnului apăreau în documente cumulînd titlul de voievod cu acela de* luminate beizadele. *Titlul de beizadea era netransmisibil; copiii unui beizadea nu aveau dreptul să-l mai poarte. Ultimii fii de domn care au purtat acest titlu au fost Gr. Sturza, fiul lui M. Sturza, domnul Moldovei, și D. Ghica, fiul lui Grigore Ghica, domnul Țării Românești, poreclit Beizadea-bostan. În a doua jumătate a sec. XIX, cuvîntul beizadea căpătase un sens ironic întîlnit în teatrul lui V. Alecsandri, N. Filimon etc.*

POSTA MAGAZIN ISTORIC

FOTOGRAFIE-DOCUMENT

Colaboratorul nostru, dr. în istorie PAUL CERNOVODEANU, *de la* Institutul de istorie N. Iorga, *din* București, *ne-a pus la dispoziție această fotografie-document, din a doua jumătate a secolului XIX.*

În imagine — Giuseppe Garibaldi, marele luptător pentru unificarea Italiei (nr. 1, 10/1972). Fotografia a fost selectată din albume care au aparținut generalului Paul Cernovodeanu, comandantul Brigăzii I cavalerie, în timpul Războiului de independență.

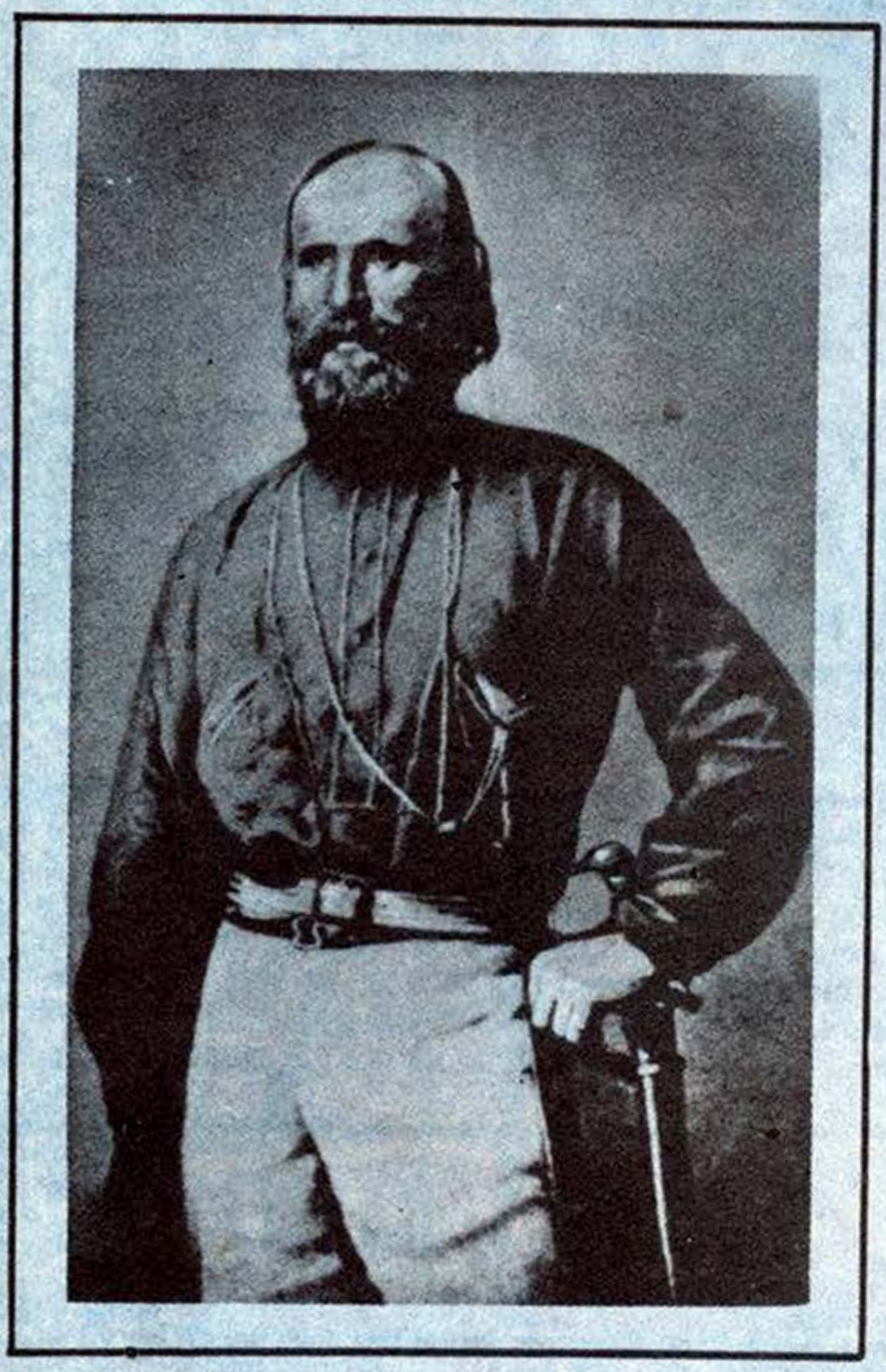

CALENDARUL DACIC

Reținem din ipotezele formulate de dr. EUGEN POPESCU, *din* Craiova, *în nota* Calendarul solar dacic de la Sarmizegetusa, *temă pe care revista noastră a publicat un studiu în nr. 6-7/1977:* 1) Calendarul solar dacic avea o întindere de calcul a timpului infinită; 2) Soarele era așezat în centrul sistemului; 3) Dacii cunoșteau cifra zero, zecimalele etc.

ÎN VREMEA LUI HOREA

CORNEL TESCULĂ, *profesor* la Școala generală din com. Vinători, jud. Mureș: În timpul răscoalei lui Horea (nr. 10, 11/1980), s-au ridicat la luptă și țăranii români din nordul comitatului Făgăraș, din satele Vinători și Albești, conduși de preoții Simion Șoncru și Stanciu Călbează.

UN APĂRĂTOR

IOAN PÎRVA, *din* Brad, jud. Hunedoara, *ne trimite câteva date referitoare la unul dintre luptătorii pentru unirea Transilvaniei cu patria mumă: Amos Frîncu (1866-1933).*

În 1894, în procesul înscenat la Cluj luptătorilor memorandiști *(nr. 7,8/1978)*, Amos Frîncu a fost printre apărătorii acuzaților. Avea doar 28 ani. După unire, a fost ales deputat și senator, reprezentant al moților din Zarand.

DISTRICTE GRĂNICEREȘTI

Ce erau districtele grănicerești *(nr. 11/1980)*, *dorește să afle* STOIAN ANDREESCU, *din* Constanța. *Istoricul* Valeriu Șotropa *ne-a comunicat următoarele:*

În Transilvania și Banat, districtele grănicerești erau unități teritoriale de frontieră, compuse din grupurile de comune desprinse din punct de vedere administrativ de unitățile administrativ-teritoriale învecinate și puse sub administrația regimentelor grănicerești, create de Imperiul habsburgic în aceste provincii. Deoarece trupa și personalul gradat al unui regiment nu erau concentrate într-un anumit punct (cazarmă, localitate), ci erau dispersate pe suprafața districtului, în localitățile acestuia, — din a căror populație militarizată, clasată pe diferite categorii (în serviciu activ, apți de serviciu, inapți de serviciu), era constituit regimentul, — rezultă că fiecare regiment era strîns legat de district.

Districte grănicerești românești au fost în Transilvania: cel al Regimentului 1 românesc de graniță, cu reședința comandamentului în Orlat și cel al Regimentului 2 românesc de graniță, cu reședința în Năsăud, care au ființat, ambele, de la 1762 la 1851. În Banat a fost districtul Regimentului româno-banatic (înființat ca batalion la 1768 și existent ca batalion românesc în cadrul Regimentului valaho-iliric între 1775 și 1845, la care dată s-a separat, formînd un regiment aparte, care a fost desființat în anul 1872) cu reședința comandamentului la Caransebeș. Comunele din aceste districte grănicerești puteau fi ori exclusiv grănicerești (ca de exemplu comunele din districtul năsăudean), ori amestecate (de exemplu comunele din districtul orlățean).

NEPLĂCERI NEREZOLVATE

Următorii cititori, abonați ai revistei, GHEORGHE CĂRĂMIDARU, *din* satul Ghermănești, com. Banca, jud. Vaslui; VASILE TERENTI, *din* com. Ciclova Română, jud. Caraș-Severin; ION GH. DUMITRESCU, *din* com. Argetoaia, jud. Dolj; IOAN ROHAN, *din* com. Dupuș, jud. Sibiu; VASILE LUPEI, *din* Roman; SEVER POPESCU, *din* București, *ne-au semnalat unele deficiențe în primirea abonamentelor.*

La fel cîin alte rînduri, sesizările le-am transmis Direcției generale a poștelor și telecomunicațiilor care, cu promptitudine și solicitudine, le-a rezolvat favorabil. Aflăm aceasta din scrisoarea de răspuns semnată de directorul general adjunct, dr. V. Șchiopirlan.

Cristian POPIȘTEANU

Poșta Concursului

FLORENTINA CLEMENT, *din* București; IOAN STOENESCU, *din* Constanța; FLORIN PETRACHE, *din* Brăila: *După cum am precizat în regulamentul actualei ediții a concursului nostru, publicat în nr. 2/1981, răspunsurile se vor trimite toate o dată, după apariția ultimei serii de întrebări.*

GH. CUDELCĂ, *din* București; GRIGORE CONDURACHE, *din* Botoșani: *La punctul b din întrebarea nr. 2, din seria a doua, titlul corect al publicației este* Socialistul.

DUMITRU PANAIT, *din* Craiova, ELENA DUMITRU, *din* Galați; STOIAN PANAITESCU, *din* Tîrgu-Mureș: *Data ștampilei poștale se ia în considerație după oficiul de plecare și, repetăm, pentru a putea participa la concurs, răspunsurile trebuie trimise pînă cel tîrziu la 15 mai 1981.*

CONTENTS (Romanian History) The Romanian Communist Party — 60 years: M. MUŞAT President Ceauşescu — an Outstanding Thinker and Creator of History ● C. POPIŞTEANU, GH. SURPAT Socialism — an Ideal That Became Reality ● I. CEAUŞESCU 1938-1940. In Defence of Romania's National Independence and Territorial Integrity ● I. VULCAN I.H. Rădulescu, M. Kogălniceanu, Avram Iancu ● G. FLOOD The Independence War ● M. ANINEANU Romania and the London World Exhibition (1862) ● The XV-th ICHS: V. BUDURU Interviews with West-German Historians ● N. COPOIU 1892-1893. The Communist Manifesto in Romanian ● M. MĂNEANU A 16-th Century Serbian Manuscript on Romanians ● S. DUMITRAŞCU Dacian Citadels: Dakidava

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Le Parti Communiste Roumain — 60 ans: M. MUŞAT Le Président Ceauşescu — brillant penseur et créateur d'histoire ● C. POPIŞTEANU, GH. SURPAT Le Socialisme — un idéal devenu réalité ● I. CEAUŞESCU 1938-1940. La défense de l'indépendance nationale et de l'intégrité territoriale ● I. VULCAN I.H. Rădulescu, M. Kogălniceanu, Avram Iancu ● G. FLOOD La Guerre d'indépendance ● M. ANINEANU La Roumanie et l'Exposition universelle de Londres (1862) ● Le XV-ème CISH: V. BUDURU Interviews avec les historiens ouest-allemands ● N. COPOIU 1892-1893. Le Manifeste Communiste en roumain ● M. MĂNEANU Un manuscrit serbe du XVI-ème siècle sur les Roumains ● S. DUMITRAŞCU Cités daciques: Dakidava

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Румынской Коммунистической Партии — 60 лет: М. МУШАТ Президент Чаушеску — блистящий мыслитель и создатель истории ● К. ПОПИШТЯНУ, Г. СУРПАТ Социализм — идеал, превращённый в действительности ● И. ЧАУШЕСКУ 1938-1940. В защиту национальной независимости и территориальной неприкосновенности ● И. ВУЛКАН И.Х. Радулеску, М. Когэлничяну, Аврам Яниу ● Г. ФЛУД Война за независимость ● М. АНИНЯНУ Румыния и Всемирная выставка в Лондоне (1862) ● XV-ый МКИН: В. БУДУРУ Интервью с западно-германскими историками ● Н. КОПОЮ 1892-1893. Манифест Коммунистической партии на румынском языке ● М. МЭНЯНУ Румыны в сербском манускрипте XVI в. ● С. ДУМИТРАШКУ Дакийские крепости: Дакидава

INHALT (Rumänische Geschichte) Die Rumänische Kommunistische Partei — 60 Jahre: M. MUŞAT Der Präsident Ceauşescu — ein hervorragender Denker und Gestalter der Geschichte ● C. POPIŞTEANU, GH. SURPAT Der Sozialismus — ein verwirklichtes Ideal ● I. CEAUŞESCU 1938-1940. Für die Verteidigung der nationalen Unabhängigkeit und territorialen Integrität Rumäniens ● I. VULCAN I.H. Rădulescu, M. Kogălniceanu, Avram Iancu ● G. FLOOD Der Unabhängigkeitskrieg ● M. ANINEANU Rumänien und die Weltausstellung von London (1862) ● Der XV-IHK: V. BUDURU Gespräche mit westdeutsche Historiker ● N. COPOIU 1892-1893. Das Manifest der Kommunistischen Partei in rumänischer Sprache ● M. MĂNEANU Rumänen in ein serbisches Manuskript aus dem XVI Jahrhundert ● S. DUMITRAŞCU Dakische Burgen: Dakidava

SUMARIO (Historia rumana) Partido Comunista Rumano — 60 años: M. MUŞAT El presidente Ceauşescu — brillante pensador y creador de historia ● C. POPIŞTEANU, GH. SURPAT El socialismo — un ideal que ha llegado a ser realidad ● I. CEAUŞESCU 1938-1940. Por la defensa de la independencia nacional y la integridad territorial de Rumania ● I. VULCAN I.H. Rădulescu, M. Kogălniceanu, Avram Iancu ● G. FLOOD La guerra de independencia ● M. ANINEANU Rumania y la exposición universal de Londres (1862) ● El XVI° CICH: V. BUDURU Intervius con historiadores germano-occidentales ● N. COPOIU 1892-1893. El Manifiesto del Partido Comunista en rumano ● M. MĂNEANU Rumanos en un manuscrito servio del siglo XVI ● S. DUMITRAŞCU Fortalezas dacias: Dakidava

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, Bucureşti, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136—137, telex : 11226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70100, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstăsel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr — 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42 427

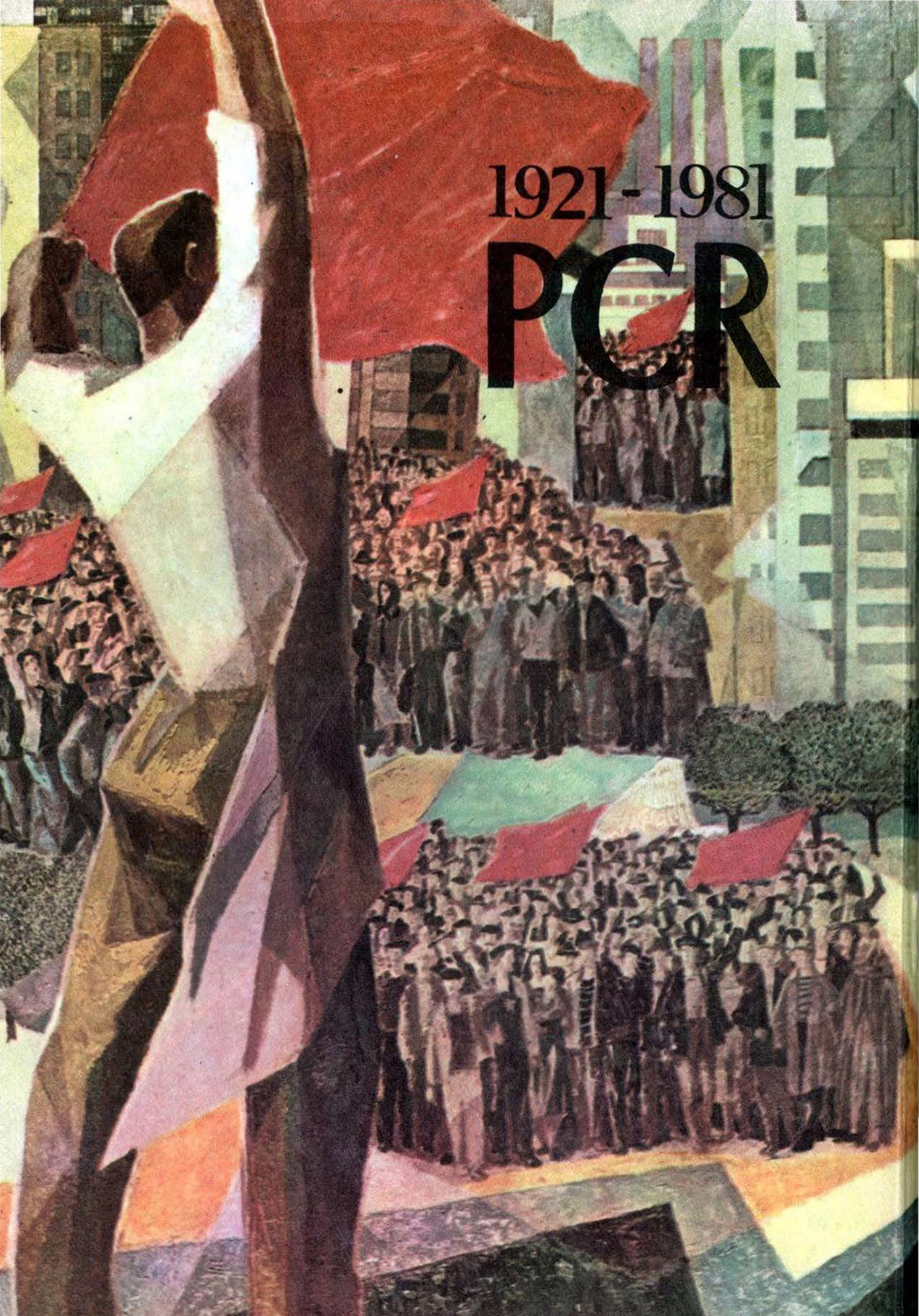
1921-1981
PCR